ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 31 (2493)
ПЯТНІЦА
1
мая 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ. 8 кап.

Мал. В. ТАРАСАВА.

Дзеячы літаратуры і мастацтва, работнікі культуры! Высока нясіце сцяг партыйнасці савецкага мастацтва, аддавайце ўсе сілы і здольнасці выхаванню будаўнікоў камунізма!

З Заклікаў ЦК КПСС да 1 Мая 1970 года.

ад пятніцы да пятніцы

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...ДЫПЛОМАМІ АДЗНАЧАНЫ

13 кніг беларускіх выдавецтваў. Падведзены вынікі Усесаюзнага юбілейнага конкурсу на лепшае мастацка-тэхнічнае афармленне і паліграфічнае выкананне выданняў. Дыпломам І ступені журы конкурсу ўзнагародзіла выданне паэмы У. Маякоўскага «Уладзімір Ільіч Ленін», якую выпусціла ў свет выдавецтва «Беларусь» (афармленне мастака В. Шаранговіча). Кніга надрукавана Мінскім паліграфічным камбінатам імя Я. Коласа.

Чатыры выданні заваявалі дыпломы ІІ ступені. Тры з іх рыхтаваў у свет калектыў выдавецтва «Беларусь». Гэта — «Спеў аб Гаявацэ» Генры Лангфела (мастак Г. Паплаўскі), зборнік вершаў Рыгора Барадуліна «Раскідач» (мастак Б. Забораў), беларуская народная казка «Музыкант-чарадзей» (мастак Н. Паплаўская). Дыпломам ІІ ступені ўдастоены таксама першы том Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, тэкст якога друкаваўся на паліграфкамбінаце імя Я. Коласа, ілюстрацыі — у друкарні выдавецтва ЦК КПБ і карты — на картаграфічнай фабрыцы № 2.

Дыпломамі ІІІ ступені адзначаны восем выданняў. Сярод іх — зборнік народнага паэта Беларусі П. Броўкі «Між чырвоных рабін» (мастак П. Драчоў), арыгінальны сувенір — кніжка-малютка «Ленін з намі» (мастак Л. Прагін), зборнік «Пісьмы працоўных Беларусі У. І. Леніну (1917—1924 гг.)» (афармленне мастака І. Андрыянава), фотаальбом В. Аркашова «Франтавымі дарогамі», выбраныя творы А. Міцкевіча «Зямля Навагрудская, краю мой родны...» (мастак В. Шаранговіч), кніга для дзяцей «За ельнічкам, за бярэзнічкам» (мастак А. Лось), армянскія народныя казкі (малюнкі Б. Заборава), брашура М. Андрушчанкі «Хатынь» (мастак І. Бялецкі).

...АДБЫЛОСЯ

свята беларускай кнігі. На Міжнароднай выстаўцы кнігі, якая зараз экспануецца ў Маскве, 29 красавіка быў Дзень беларускай і малдаўскай кнігі.

Удзел у свяце беларускай кнігі прыняла дэлегацыя ў складзе намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР А. Золава, старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку Р. Канавалава, паэта Сяргея Грахоўскага і іншых.

Свята завяршылася вялікім канцэртам, у якім прынялі ўдзел майстры мастацтва двух рэспублік-сясцёр — Беларусі і Малдавіі.

...ЗАКОНЧЫЎСЯ

тыдзень выяўленчага мастацтва, які праводзіўся Саюзам мастакоў БССР і Мастацкім фондам. Вялікі вечар, прысвечаны гэтай падзеі, адбыўся ў Палацы культуры жодзінскіх аўтамабілебудаўнікоў. Рабочыя, інжынеры, тэхнікі, шматлікія аматары мастацтва агледзелі выстаўку работ беларускіх мастакоў, якая экспанавалася ў Палацы культуры. Мастакі В. Вярсоцкі, Л. Дударэнка і іншыя расказалі ўдзельнікам вечара пра творчыя здабыткі беларускага выяўленчага мастацтва.

У абласных і раённых цэнтрах рэспублікі экспанаваліся перасоўныя выстаўкі. Аматары мастацтва прыходзілі ў майстэрні мастакоў.

ПАЭЗІЯ, ГОД МІНУЛЫ

З ПАСЯДЖЭННЯ СЕКЦЫІ ПАЭЗІІ СП БССР

27-га красавіка ў клубе Саюза пісьменнікаў Беларусі сабраліся паэты, крытыкі, літаратуразнаўцы, аматары паэзіі, каб падсумаваць плён мінулага паэтычнага года, падзяліцца сваімі думкамі і ўражаннямі, выявіць асноўны напрамак у развіцці нашай паэзіі на сучасным этапе.

Сход адкрыў старшыня бюро секцыі паэзіі Сяргей Грахоўскі. Ён гаворыць пра паэтычныя здабыткі 1969 года, нагадвае, што толькі на старонках «Маладосці» ў мінулым годзе выступіла 69 аўтараў, што ў «Полымі» былі надрукаваны чатыры паэмы і «Песня пра зубра» Гусоўскага, адзначаючы, што ўжо адно гэта дае падставы для грунтоўнай і прынцыповай размовы.

Агляд паэтычных набыткаў 1969 года зрабіў Мікола Арочка.

— Я з задавальненнем,— гаворыць ён,—адкрыў для сябе яшчэ раз тую краіну паэзіі, што пачынаецца за вокладкамі каля трох дзесяткаў новых паэтычных кніжак і многіх нумароў нашых часопісаў, пазначаных датай мінулага года.

Для многіх паэтаў з кагорты старэйшых, гаворыць далей дакладчык, 60-я гады былі рашаючымі ў шырокім раскрыцці новых патэнцыяльных магчымасцей іх таленту. Грамадзянскім напалам, праніклівым, мудрым, усёразумеючым поглядам напоўніліся кнігі М. Танка і П. Панчанкі, высокага ўзлёту дасягнула шчырая, з выключнай маладой адкрытасцю ў слове, сурова-драматычная лірыка М. Аўрамчыка і багатая на філасофскі роздум паэзія С. Дзяргая.

— На нашых вачах,—гаворыць М. Арочка, — адбываюцца новыя, часам нечаканыя яркія ўспышкі многіх, даўно ўжо сталых талентаў. Я маю на ўвазе кнігу П. Броўкі «Між чырвоных рабін» — сведчанне нечакана адкрытага, амаль нечапанага раней запасу гранічнай шчырасці, мяккай дабраты, спавядальнай чысціні паэта.

Далей М. Арочка спыняецца на праблеме грамадзянскасці, адзначаючы, што гэта адна з самых надзённых і хвалюючых праблем нашай паэзіі. Ён падрабязна характарызуе паэму А. Русецкага «Маналог зямлі», «Паэму дарог» С. Грахоўскага, зборнікі вершаў «Мая Іліяда» Ул. Караткевіча, «Дзівасіл» А. Лойкі, «Лінія перамены дат» Р. Барадуліна, «Крутаяр» В. Зуёнка, «Профіль веку» С. Гаўрусёва, вершы Ю. Свіркі, Р. Тармолы, у творчасці якіх найбольшую эстэтычную каштоўнасць уяўляе менавіта паўната грамадзянскіх пачуццяў аўтараў.

Перад нашай паэзіяй, працягвае М. Арочка, стаіць надзвычай вострая на сённяшні дзень праблема формы. У гэтай сувязі ён папракае Р. Барадуліна за яго празмернае захапленне слоўнай эквілібрыстыкай. Калі раней, у бурныя гады мастацкага станаўлення, зазначае прамоўца, паэзія цярпела ад перавагі змястоўнасці і недастатковай дасканаласці формы, то цяпер нярэдка здараецца наадварот: гулкай, самай вытанчанай форме не хапае ўнутранай важкасці, усхваляванай змястоўнасці.

Увогуле ж, гаворыць М. Арочка, час, пра які ідзе размова, быў досыць плённы і ўраджайны для нашай паэзіі. Паэзія мінулага года з'яўляецца жывым працягам таго маналогу, які натхнёна вялі нашы паэтычныя пакаленні ў 60-х гадах.

У гаворцы аб паэзіі года прынялі ўдзел Марына Барсток, Пімен Панчанка, Дзімітрый Бугаёў і іншыя.

М. Барсток, у прыватнасці, гаварыла пра паэму Васіля Віткі «Калыханка», адзначаючы ў ёй удалае спалучэнне грамадзянскасці, народнасці і нацыянальнай самабытнасці, называючы паэму творам надзвычай арыгінальным, самабытным, творам вялікага грамадзянскага гучання. М. Барсток заўважыла таксама, што, на яе думку, дакладчык пераацаніў мастацкія вартасці «Маналогу зямлі» А. Русецкага і «Паэмы дарог» С. Грахоўскага. У першым творы, гаворыць яна, многа абстрактных разваг, у другім— не хапае заглыбленасці ў жыццёвую з'яву. Закранула прамоўца і праблему станаўлення асобы паэта.

Адзначыўшы, што ў дакладзе не былі закрануты творы паэтаў, якія жывуць і працуюць на перыферыі, што ў ім не знайшлі належнай ацэнкі і тыя рэчы, якія выйшлі на ўсесаюзную арэну, П. Панчанка падзяліўся сваімі думкамі і заўвагамі аб творчасці некаторых маладзейшых паэтаў. Ён з трывогай гаварыў пра «паэтычны шаблон», які часта ўваходзіць ва ўжытак нават такіх патрабавальных да сябе паэтаў, як С. Гаўрусёў і Р. Тармола, пра непатрабавальнасць В. Вярбы, апошнюю паэму якой лічыць творам нявыкарыстаных магчымасцей, пра дзіўнае падабенства маладых.

Д. Бугаёў прысвяціў сваё выступленне праблеме развіцця сучаснай паэмы, якая, на яго думку, яшчэ толькі на шляху сваіх сапраўдных пошукаў.

Аляксей Русецкі ў заключэнне пазнаёміў прысутных з планам зборніка «Дзень паэзіі, 1971».

У ДОЙЛІДАЎ І БУДАЎНІКОЎ БЕЛАРУСІ—СВОЙ ЧАСОПІС

У дойлідаў і будаўнікоў рэспублікі — радасная падзея: выйшаў у свет першы нумар часопіса «Строительство и архитектура Белоруссии». Новае перыядычнае выданне — орган Дзяржбуда БССР, будаўнічых міністэрстваў рэспублікі, Беларускага праўлення навукова-тэхнічнага таварыства будаўнічай індустрыі і Саюза архітэктараў Беларусі.

У часопісе будуць публікавацца артыкулы пра навуковыя даследаванні і аўтаматызацыю вытворчых працэсаў, праектаванне і эксплуатацыю будаўнічых канструкцый і інжынерных збудаванняў, нататкі па гісторыі беларускай архітэктуры, паведамленні пра зарубежны вопыт. Чытач знойдзе тут матэрыялы пра найбольш значныя архітэктурныя збудаванні ў рэспубліцы, рэцэнзіі на кнігі па будаўніцтву і архітэктуры. Прадугледжана асвятленне пытанняў механізацыі мантажных і спецыяльных работ, добраўпарадкавання і азелянення гарадоў і вёсак і г. д.

Часопіс адрасаваны шырокаму колу чытачоў, добра ілюструецца. Яго перыядычнасць — чатыры нумары ў год. Аб'ём кожнага — шэсць друкаваных аркушаў.

ПРОСТА ФАКТ

◆ *Беларускае тэатральнае аб'яднанне і Дзяржаўны рускі драматычны тэатр імя М. Горкага правялі ў Доме мастацтваў творчы вечар народнага артыста БССР Расціслава Янкоўскага.*

◆ *«Эстэтычнае выхаванне дзяцей» — гэтай тэме быў прысвечаны чарговы адкрыты партыйны сход у Саюзе мастакоў БССР.*

Пераклічка сельскіх клубаў

ПЛЁН НАСТОЙЛІВАЙ ПРАЦЫ

Вось і фінішавала ІІ-я Усесаюзная пераклічка сельскіх клубаў, якая была аб'яўлена ў пачатку леташняга года Міністэрствам культуры СССР, рэдакцыяй газеты «Правда», ЦК ВЛКСМ, Камітэтам па радыёвяшчанні і тэлебачанні пры Савеце Міністраў СССР. Пераклічка, прысвечаная ленінскаму юбілею.

У нас, у рэспубліцы, у гэтым грандыёзным аглядзе сіл і творчых магчымасцей працаўнікоў сельскіх устаноў культуры прынялі ўдзел 3.860 сельскіх клубаў, камсамольскія арганізацыі, радыё і тэлебачанне, органы друку. Зацікаўленасць партыйных і гаспадарчых органаў у росквіце культурнага жыцця на вёсцы памагла зрабіць змест клубнай работы глыбокім, ідэйна вытрыманым, вельмі разнастайным па формах і метадах, памагла ўмацаваць матэрыяльную базу клубных устаноў.

163 сельскія клубы і дамы культуры рэспублікі ўзнагароджаны дыпломамі, а іх кіраўнікі прэміяваны, 252 культасветработнікі і найбольш актыўныя ўдзельнікі пераклічкі, аматары клубнай работы, узнагароджаны Ганаровай граматай Міністэрства культуры БССР і Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў работнікаў культуры, Ганаровымі граматамі Цэнтральнага камітэта камсамола Беларусі. Трыццаць клубных работнікаў і актывістаў прадстаўлены да заахвочвання ў Цэнтральную аператыўную групу і ЦК ВЛКСМ. Імёны лепшых культасветработнікаў заносяцца ў Кнігу гонару ЦК ЛКСМ Беларусі. 93 сельскім клубным установам прысвоена па выніках пераклічкі званне «Клуб выдатнай работы».

Калі гаварыць пра асаблівасці работы ў час пераклічкі, то перш за ўсё трэба адзначыць, што ўся яна праходзіла пад сцягам прапаганды вялікай ленінскай спадчыны, паказу таго, як ідэі Леніна ажыццяўляюцца і перамагаюць не толькі ў нашай краіне, але і ў многіх іншых краінах свету.

У клубных установах Гродзенскай, Віцебскай, Гомельскай і іншых абласцей шырокую вядомасць атрымалі ленінскія чытанні, ленінскія ўрокі, «залікі», «трыбуны»: «Ленін і партыя — двайня братняя», «Ленін і сёння жывейшы за ўсіх жывых», «Запаветам Леніна верныя», «Мы — інтэрнацыяналісты» і іншыя. Іх правядзенню папярэднічала старанная падрыхтоўка: рабіліся кніжныя выстаўкі, стэнды, выпускаліся спецыяльныя плакаты і насценныя газеты, прыгожа афармляліся глядзельныя залы. У гэтыя

Сяргей ГРАХОЎСКІ

ВЯСНА ВЯЛІКІХ СПАДЗЯВАННЯЎ

Адшумелі, адбушавалі веснавыя крыгаломы, уваходзяць паводкі ў свае рэчышчы, свістам залівающца шпакі ў набраклым вецці.

Вясна ідзе па зямлі. І кожны раз яна розная, непадобная на мінулыя. Сёлетнюю вясну і гэты Першамай мы называем Ленінскімі. Успамінаюцца радкі Міхася Чарота:

Май—басаногі хлопчык Валодзя
Слухае песні Волгі шырокай,
Май — Ленін на дымным заводзе,
На трыбуне, з прыжмураным вокам.

Вясна і Ленін заўсёды равеснікі. Ён прыйшоў у свет вясною і прынёс чалавецтву вясну абнаўлення і самых светлых спадзяванняў. Наша вясна ідзе, як паводка, з краіны ў краіну, з кантынента на кантынент. Куды сёння дайшлі яе толькі першыя павевы, заўтра забушуе, загрыміць навальніца гневу, барацьбы і радасці перамог. Першамай разальецца па ўсёй зямлі нястрыманай паводкай чырвані сцягаў, шчырага даверу, братэрства і адзінства працоўных свету.

Вясной заўсёды добра думаецца і марыцца, часцей і часцей успамінаюцца тыя далёкія вёсны, калі на першамайскай дэманстрацыі ішлі «адзін лапаць, другі бот», калі далёка не кожны ўмеў прачытаць на транспарантах самыя простыя і гарачыя словы, калі мы толькі пачыналі «людзьмі звацца». Але ўсе тады былі радасныя і цвёрда пераконаныя, што заўтра мы будзем іншыя, дужэйшыя, разумнейшыя і шчаслівейшыя. Мы верылі кожнаму слову партыі, былі верны кожнаму запавету Ільіча.

Помню вясну, што ўварвалася гулам першага трактара. Стракатае першамайскае шэсце месты мястэчкоўцаў рушыла на здзірванелы выган, каб паглядзець на цуд новага часу. За адваламі плугоў ільсніліся глыбокія баразны. Трактар тады здзіўляў больш, чым цяпер касмічны карабель, а на трактарыста глядзелі, як на марсіяніна. Ленін марыў тады пра сто тысяч трактароў. А колькі іх сягоння на нашых палях? Мы верылі, што яны будуць, верылі, што збудуем магутныя заводы, новыя гарады. Верылі, вучыліся, не шкадавалі намаганняў і сіл.

У тыя далёкія вёсны толькі пачыналася сяўба на велічных ленінскіх планах. Цяпер у сотую вясну Яго нараджэння мы бачым ураджай тае сяўбы і не пазнаем сваю зямлю і саміх сябе.

Юнакам, напэўна, здаецца, што так было заўсёды: свяціліся электрычнасцю сёлы і гарады, ад вёскі да вёскі ішлі рэйсавыя аўтобусы, у блізкія і далёкія раёны адляталі самалёты; школы, інстытуты былі адчынены для ўсіх.

21 красавіка 1921 года Уладзімір Ільіч у артыкуле «Аб прадуктовым падатку» пісаў: «К поўначы ад Волагды, к паўднёваму ўсходу ад Растова-на-Доне і ад Саратава, к поўдню ад Арэнбурга і ад Омска, на поўнач ад Томска ідуць неабсяжныя прасторы, на якіх змясціліся б дзесяткі агромністых культурных дзяржаў. І на ўсіх гэтых прасторах пануе патрыярхальшчына, паўдзікунства, і самае сапраўднае дзікунства... Ці мысліма ажыццяўленне непасрэднага пераходу ад гэтага, пераважаючага ў Расіі, становішча да сацыялізма? Так, мысліма да пэўнай ступені, але толькі пры адной умове, якую мы ведаем цяпер, дзякуючы адной агромністай і завершанай працы, дакладна. Гэтая умова — электрыфікацыя». (Ленін, Збор твораў, 5 выд. т. 43, стар. 340—341).

Мы помнім тую Расію.

Мы ведаем сённяшнюю Савецкую Радзіму!

Нялёгка было прайсці шлях ад курнай лучыны да Днепрагэса, да Брацкай, Волжскай і Краснаярскай электрастанцый, ад сахі да касмічных караблёў. Мы прайшлі. Наперадзе заўсёды былі камуністы. Сёння мы сведкі здзейсненых Ленінскіх прадбачанняў і планаў. Яны нам далі святло і сілу, розум і магутнасць, упэўненасць, што заўтра зробім больш і лепш. А праз гады зноў азірнемся і здзівімся: як мы выраслі, як пахарашэла наша зямля, якімі дужымі, таленавітымі сталі нашы людзі, якія новыя магчымасці адкрыліся для розуму, сэрцаў і рук.

Не толькі з кожным днём мяняецца аблічча, эканоміка, культура нашай краіны, псіхалогія, ідэйная і чалавечая сутнасць кожнага з нас, — святло Ленінскіх ідэй разбудзіла і акрыліла магутныя сілы працоўных свету, сацыялізм стаў рэальнай марай для народаў Зямлі, камуністы—надзеяй і апорай у здзяйсненні самых велічных планаў.

І першае слова, як пароль, як дэвіз, на ўсіх мовах гучыць імя Леніна. Яно — компас у дарозе да шчасця, яно — аснова веры ў нерадольнасць адзінае праўды на зямлі, яно некалі будзе першым словам у агульнай мове народаў планеты.

Гэты год — Ленінскі. А мы заўсёды ведаем і помнім, што жывем у Ленінскім стагоддзі. Яно пачалося ў Кастрычніцкія дні 17 года і кастрамі Смольнага асвятліла ўсю планету. Ясней і разыходзіцца святло па зямлі, саграючы сэрцы і думы, пачуцці і спадзяванні ўсяго сумленнага чалавецтва. Ад полымя тых далёкіх кастроў сёння заравеюць чырванню сцягі. На іх кірыліцай і лацінкай, іерогліфамі і арабскай вяззю накрэслены самыя простыя і неўміручыя словы: Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся! Ленін, свабода, братэрства і роўнасць!

Сцягі і песні сёння плывуць у блакіце вясны. Нас, савецкіх людзей, на праспекты і плошчы кліча веліч здзяйсненняў, творчы парыў, агульная радасць. А нашых братоў па класу ў Італіі і Грэцыі, Заходняй Германіі і Злучаных Штатах Амерыкі, Чылі і Уругваі вядуць на плошчы бясстрашша і мужнасць, рашучасць змагацца і перамагаць.

Мы нясём кветкі і сцягі, высока паднімаем шчаслівых дзяцей—нашу надзею, наша будучае. У гэты майскі вечар мы з роднымі, блізкімі і сябрамі збіраемся за святочнымі сталамі, каб парадавацца нашымі агульнымі радасцямі. А працоўныя ў краінах капіталу паднімаюць сціснутыя кулакі і голасна на ўвесь свет крычаць: «Мы патрабуем!» «Далоў!» «Прэч!». Для іх часта дэманстрацыі заканчваюцца барыкадамі, іх частуюць дубінкамі і валакуць «у госці» за краты паліцэйскіх турмаў.

«Гэтыя баявыя выступленні дзесяткаў мільёнаў пралетарыяў — лепшы адказ на хлуслівыя выдумкі праціўнікаў ленінізма, якія сцвярджаюць, быццам рабочы клас капіталістычных краін «страціў» у наш час свой рэвалюцыйны дух. Не, баявы дух міжнароднага пралетарыяту не пагас! І буржуазія адчувае гэта на сабе самым рэальным чынам», — гаварыў 21 красавіка Л. І. Брэжнеў у дакладзе, прысвечаным стагоддзю з дня нараджэння У. І. Леніна.

Сёння льецца кроў в'етнамцаў і арабаў за сваю свабоду, за свае чалавечыя правы, гінуць тысячы і тысячы патрыётаў Элады. Гэта сорам цывілізаванага дваццатага стагоддзя. Толькі пралетарская салідарнасць, толькі адзінства людзей добрай волі прынясуць мір на Зямлю.

Прыслухайцеся да хваляў эфіру: на розных мовах свету сёння гучаць словы велічнага «Інтэрнацыяналу» і самае светлае імя — Ленін. Яно стала сімвалам сумлення, нязломнасці і веры ў самае справядлівае будучае. З гэтым імем на вуснах сёння ідуць усе першамайскія калоны.

Ленін прыйшоў вясною з узбярэжжа вялікай рускай ракі і прынёс людзям вясну і шчасце. Што б ні рабілі мы, пра што б ні марылі, у кожнай нашай справе, у кожным нашым слове б'ецца гарачае Ленінскае сэрца, яго смелая мудрая думка, бо робім мы задуманае ім, прадбачанае і накрэсленае яго геніем. Каб жыць і працаваць яшчэ лепш, чысцей і велічней, кожны павінен часцей і часцей звяртацца да вечна жывое крыніцы ленінскай мудрасці і навукі, адкрываць новыя і новыя глыбіні і грані, каб у сваіх адносінах да любое справы, да людзей, да сябе самога быць хоць трошачкі падобнымі да Ільіча.

У кожнай калоне нам усміхаецца то радасны, то задуменны, то пасуравелы Ленін. Ён вядзе нас і кліча да новых вышыняў, да натхнёных творчых работ. За ім ідуць ветэраны партыі і піянеры, шахцёры і вучоныя, пісьменнікі і мастакі, нявесты і юнакі ў салдацкіх шынялях, каб вечна квітнела зямля, каб шчасцем свяціліся вочы дзяцей і мацярок, каб былі Май і вясна на планеце.

У ВЫЯЎЛЕНЧЫ ЛЕТАПІС БУДОЎЛІ

Не першы раз звяртаецца «Літаратура і мастацтва» да тэмы будаўніцтва Лукомльскай ДРЭС. У свой час мы друкавалі малюнкі мастака Ул. Сакалова, які выязджаў на будаўніцтва па камандзіроўках рэдакцыі, рабіў замалёўкі з натуры, партрэты тых, хто ўзводзіць карпусы гэтай велізарнай электрастанцыі.

Сёння можна сказаць, што ў нас склаўся своеасаблівы летапіс гэтай будоўлі. Летапіс створаны рукой мастака. Летапіс, які адлюстроўвае развіццё будаўніцтва, яго рост уверх і ўшыркі.

Графічныя лісты В. Ткачука з серыі «Будаўніцтва Лукомльскай ДРЭС», якія мы друкуем сёння, больш абагуленыя, больш завершаныя, вывераныя. Іх галоўная тэма — захапленне магчымасцямі чалавека — стваральніка, веліч сучаснай тэхнікі, паэзія прамысловых рытмаў.

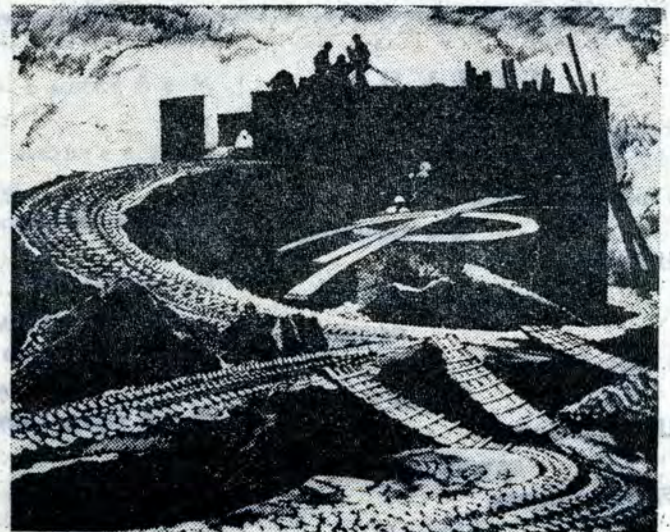

«АПАЛУБШЧЫКІ»

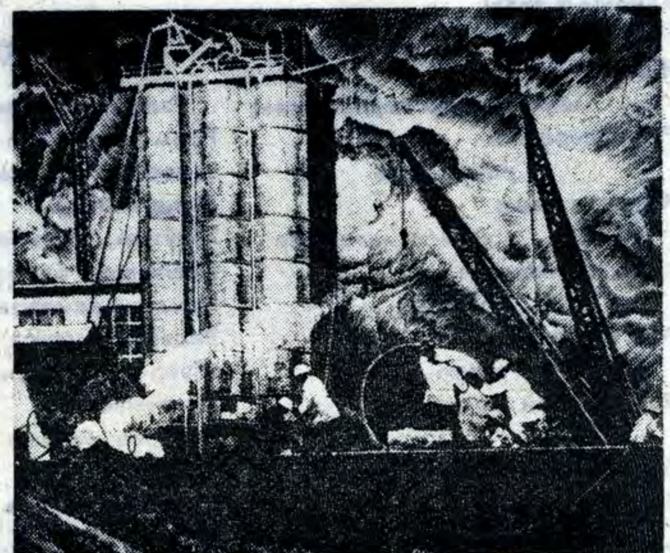

«МАНТАЖНІКІ»

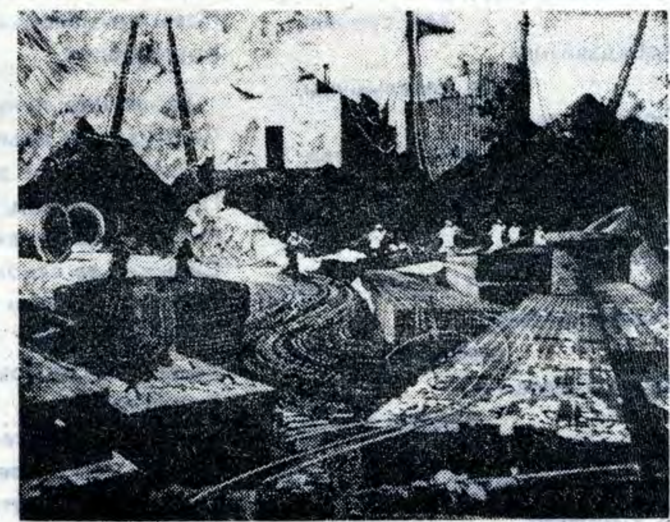

«РАСТВОРНЫ ВУЗЕЛ»

дні гучалі выступленні ветэранаў рэвалюцыі, войнаў і працы, рапарты ўдарнікаў камуністычнай працы, перадаваліся эстафеты маладым працаўнікам, выступала мастацкая самадзейнасць, праслухоўваліся любімыя песні і музыка Ільіча. Усё гэта надавала вечарам святочную ўрачыстасць, эмацыянальную ўзнёсласць.

Кожны раён стараўся прыдаць клубнай Лeніняне своеасаблівыя рысы. У Смалявіцкім раёне, напрыклад, была праведзена эстафета «Мары Ільіча мы ў справы ператвараем», у Чачэрскім — «Плён нашай працы і думы — Ільічу». У Докшыцкім раёне праводзіўся паход «Дасягненні культуры — народу», у Горацкім — агітпаход «Славім Леніна, славім партыю». Традыцыяй сталі «Святы ленінскай кнігі» ў Дзятлаўскім раёне.

У час пераклічкі сельскіх клубаў у многіх установах культуры былі створаны ленінскія музеі, пакоі, куткі. Цікава зайсці ў такі пакой Крывіцкага сельскага Дома культуры. Колькі тут змястоўных стэндаў, прысвечаных Ільічу, гісторыі нашай дзяржавы і роднай Беларусі, поспехам мясцовага калгаса! Тут кнігі і часопісы, успаміны ветэранаў рэвалюцыі, ганаровыя запісы ў спецыяльнай кнізе людзей ленінскай гвардыі, альбомы фотаздымкаў з жыцця калгаса, фанатэка магнітафонных запісаў цікавых вечароў.

Сельскія клубы і дамы культуры праводзілі вялікую работу па ваенна-патрыятычным выхаванні народа. За час пераклічкі вельмі ажывілася работа «Клубаў баявой славы», «Клубаў дапрызыўнікаў», клубных музеяў рэвалюцыйнай, баявой і працоўнай славы. Сотні музеяў на грамадскіх пачатках створаны толькі на працягу мінулага года. Цяпер іх налічваецца ў Беларусі больш шасці тысяч. Немагчыма пералічыць усе тыя формы работы, якія выкарыстоўваюць у музеях сельскія культасветработнікі. Гэта і сустрэчы з героямі і ўдзельнікамі Айчыннай вайны, і прагляд кінафільмаў на ваенную тэматыку, і экскурсіі ў іншыя музеі, і прыём у камсамол у памяшканнях музеяў, і паходы па месцах баявой славы, закладка помнікаў і абеліскаў, мемарыяльных сквераў і алей. У многіх раёнах арганізуюцца ўрачыстыя провады ў Савецкую Армію, праводзяцца дні прызыўніка.

Шмат папрацавалі клубнікі, каб шырэй распаўсюдзіць вопыт перадавікоў і наватараў сельскагаспадарчай вытворчасці. У многіх клубах створаны спецыяльныя кабінеты або куткі перадавога вопыту. Сапраўднымі цэнтрамі прапаганды сельскагаспадарчых ведаў сталі Яромінскі сельскі Дом культуры Гомельскага і Ясянёўскі сельскі Дом культуры Брагінскага раёнаў.

Клубы сталі пачынальнікамі новых, сучасных свят і традыцый на сяле. У Чачэрскім, Рагачоўскім, Гомельскім раёнах часта сталі праводзіцца «Дні калгасаў», святы «Сярпа і молата». Клубныя ўстановы сталі ініцыятарамі руху «За высокую культуру сяла», за масавае ўкараненне ў вясковы быт фізкультуры і спорту.

За гэты час умацавалася сувязь клубных устаноў з камсамольскімі арганізацыямі, сельскай інтэлігенцыяй, самай шырокай грамадскасцю. У Мінскай вобласці, напрыклад, больш паўтысячы школ узялі шэфства над установамі культуры, шэсцьсот настаўнікаў кіруюць рознымі гурткамі мастацкай самадзейнасці.

У час пераклічкі мясцовыя партыйныя і савецкія органы, калгасы і саўгасы шмат спрыялі будаўніцтву новых устаноў культуры, забеспячэнню іх культінвентаром і абсталяваннем. Толькі за 1969 год на сяле пабудавана 215 клубных устаноў, узводзіцца яшчэ 312 клубаў. Лепш гэтая справа пастаўлена ў Гродзенскім, Гомельскім, Талачынскім, Камянецкім, Дзятлаўскім і іншых раёнах.

За час пераклічкі раённыя аддзелы, абласныя ўпраўленні культуры, Міністэрства культуры і ЦК ЛКСМБ нямала зрабілі, каб вывучыць і распаўсюдзіць перадавы вопыт работы лепшых культасветустаноў. Рэспубліканскі метадычны кабінет, Рэспубліканскі і абласныя дамы народнай творчасці абагулілі гэты вопыт у выглядзе метадычных матэрыялаў і брашур.

Пераклічка закончылася. Яе здабыткі трэба будзе замацоўваць і развіваць далей.

Мікалай АГАРОДНІКАЎ,
старшы інспектар Упраўлення культасветустаноў Міністэрства культуры БССР.

Аркадзь Куляшоў

ДАЛЁКА ДА АКІЯНА

З ПАЭМЫ

УСТУП

Вытокі рэк і шляхоў адзіны:
Ад непрыкметнае ручаіны
Паходзяць плыні
рэк паўнаводных,
Шляхі —
ад рэчышчаў
пешаходных.
І, нібы ў мора,
бягуць у горад
Шляхі-дарогі, —
адтуль, дзе вусціш,—
Рвучы напорам
маторным
горла
Каменных вуліц,
як рэкі вусце.
Жыццё —
шляхоў і рэк падабенства:
Рух падарожны
распачынае
Юнацтва наша
з крыніц маленства
І ў акіян нябыцця
ўпадае.
Але не маюць
шляхі і рэкі
Зайздроснай памяці
той, што можа
Аднойчы пройдзенае навекі
Вярнуць
з далёкага
падарожжа.
Жыццём агораўшы
век суровы,
Адбедаваўшы
час навальнічны,
Людская памяць
плысці гатова
Зваротным шляхам
у край крынічны.
Край Магілёўскі!
З гармат Еўропы
Смерць засявала
твой шнур жалезам,
Ды не змагла —
зараслі акопы,
А не дарогі,
травой і лесам.
Як у Дняпро,
у шашу Варшаўку
Цякуць рачулкі
дарог глыбінных,
Выносяць жвір
на траву-мураўку
Па дрогкіх
памяці
калянінах.
Там неабсяжнасць
нябёсаў сініх!
Там Сож і Проня,
Віхра і Бесядзь
Рукамі чулых
прытокаў сынніх
Лугі і пушчы
і нівы песцяць.
Мне б разам з імі
вясне ўсміхацца,
Вітацца з летам,
праводзіць восень,
З зімой спрачацца
і не спяшацца
На месца тое,
куды адвозяць.
Там, дзе рыпела
мая калыска,
Мне б жыць і верыць
беспрастанна,
Што да вытокаў жаданых —
блізка
І што далёка —
да акіяна.

АГОНЬ

Узляцелі дужацца
Роем у палі
З першай снежнай сцюжыцай
Лісце-матылі.
Жоўтым, устрывожаным
Пасланцам бяроз
Крылцы адмарожвае
Вецер ды мароз.
Сівер над абшарамі
Пагражае ім,
Замятае хмараю —
Венікам сівым.
Спуджаная чаіца
Пакідае лёд.
Для зямлі канчаецца
Круг чарговы—год.
Новы пачынаецца
Кругаабарот.

Валакуцца леныя
Сані ўздоўж прысад,
А ўжо час — на змену ім —
Правіць панарад.
Разам з завірухаю
Снежнай за сялом,
Вольным громам бухае
Гулкі крыгалом.
Як сплыве за крыгамі
Холад па вадзе,
Луг і лог уздрыгамі
Дзень і ноч гудзе:
Б'юць, агнём шугаючы,
З неба перуны,
Лету высцілаючы
З кветак дываны.
А калі, знямоганы,
Адгрыміць Ілля,
Нівы стануць пожнямі,
Рунню іх—ралля,
Над імглой балотнаю
Зноў, як год назад,
Ваяваць з лістотаю
Будзе снегапад,
Каб правы, што страчаны,
Вырваць у яе...

У пары дзіцячае
Ёсць кругі свае.
Першы круг—пад вокнамі
З ранку вымяраць
Двор і прызбу крокамі
Шырынёю ў пядзь.
Далягляды новыя
Адкрываць штогод —
Межы палыновыя,
Лазню, агарод.
Круг другі — абжытыя
Поле, лес і луг,
Рэчкаю абвітыя...
Школа — трэці круг.

У пары дзіцячае,
Светлае пары,
На кругах адзначаных,
Ёсць свае сябры.
Мне дагэтуль помніцца
Наш буланы конь —
З легендарнай конніцы
Родам. Зваць —
Агонь.
Час імчаў імкліваю
Бурай над Агнём,
Бой махаў над грываю
Шабляй і клінком,
Бліскаў навальніцаю —
Залпам штурмавым.
Можа ганарыцца ён
Спісам паслужным:
Біўся пад Царыцыным,
Урываўся ў Крым.
Сто разоў агнём яму
Абпаліла скронь.
Трох адважных коннікаў
Пахаваў Агонь, —
Смерцю заарканеных
У нялюбы свет.
Трох байцоў параненых
Здаў у лазарэт.
Пад камандай сёмага
Сам зазнаў палон
Доўгага, рухомага
Лазарэта ён.
Толькі не далі яму
Рады лекары,
Хворага пакінулі
На чужым двары.
З ранай не залечанай,
Скончыў паслужны
Спіс, вайной скалечаны,
Ветэран вайны.
Ды пароды дужае
Быў армейскі конь,
Не сканаў асуджаны
Куляю на скон.
Стаць на ногі хвораму
Бацька дапамог.
Конь, на згубу ворагу,
Рваўся ў даль дарог.
Адхварэў, вядома рэч,
Восень і зіму,
А вясной — сядло і меч
Падавай яму!
Бразгаў, пэўна б, ножнамі,
Каб не адгулі
Залпамі апошнімі
Бітвы на зямлі.
Армія ягоная
Скончыла з вайной, —
Заняла Чырвоная
Кут чырвоны свой.
Меч пераплаўляецца...
Барана і плуг
На падворку маюцца
Нашым — для паслуг.
Ды буланы з норавам, —
Не спяшаўся ў бой
Са шнуром не ўзораным,
З жытняй паласой.
Што яму лямешная
Сталь, калі камдзіў
Перад строем спешаным
Некалі хваліў
Эскадрон іх, помніцца.
Як дзевяты вал,
Залівала конніца
Волгу, Дон, Урал.
Што яму палеткамі
Плуг і барану
Рухаць, калі гэткую
Ўзняў ён цаліну!

Дзе пранесла Конная
Сцяг свой баявы, —
Маючы законныя
На зямлю правы,—
Засялялі шумнага
Свету ўладары
Школамі, камунамі
Панскія двары,
Гукамі цымбальнымі,
Сходкамі сялян,
Гналі прэч чытальнямі
Цемру і падман.
На палі вярталіся
Людзі ад зямлі,—
У каго шпітальныя
Раны зажылі.
І прымалі велічна
Іх на свой парог
Сотні сёл, паселішчаў,
Тысячы дарог...
На жыхарства сталае
Да лясоў, палян,
З духаты шпітальнае,
Конаармеец Ян
Ранкам дня бясхмарнага
Праставаў. А я
Пасвіў легендарнага
Нашага каня.
Абудзіў маўклівую
Цішу за сялом
Ян: — Кось, кось!..

Над ніваю
Конь, махнуўшы грываю
Рыжай, як агнём,
Заіржаў... і вёрстамі
Рэха загуло.
Ян палямі роснымі
Вёў каня ў сяло.
Яну і буланаму
Браму я адпёр.
Госцю нечаканаму
Адмыкайся, двор!

Хоць і незнаёмы госць
Для бацькоў, але —
Скварка і яешня ёсць
З чаркай на стале.
І глядзеў з падворку конь
На байца ў акно,—
Нібы чарку горкую
З ім не браў даўно.
Ян не мог, расчулены,
Пазабыць таго,
Як Агонь пад кулямі
Ратаваў яго...
На каня паказвае
Бацька мой:
— Бяры!..
Дружба — рэч адказная,
Вы ж — з вайны сябры...
Конь — не для настаўніка.
— Конь, ён — конь для ўсіх... —
Кажа маці, ставячы
Закусь на дваіх.
Бацьку Ян адказвае:
— Дружба — рэч адказная,
Разумею сам.
Толькі абавязаны
Я — каню, ён — вам.
Тут яго крывавая
Рана зажыла,
Не, не маю права я
Браць — вайна прайшла.
Зможа ў вас тварыш мой

Цалкам паэма «Далёка да акіяна» будзе друкавацца ў №№ 6 і 7 часопіса «Полымя».

Зарабіць на хлеб,
Покуль не састарае,
Покуль не аслеп.
З бедамі ж зазнаецца, —
Лепш бы іх не меў, —
Знае хай, што маецца
Двор яму і хлеў,
З хлебам з дапамогаю...
Вось вам адрас мой...

І далей дарогаю
Ян пайшоў сваёй.

А каню няможацца
Аднаму ў хляве,
Б'ецца ён, трывожыцца,
Ды не па траве
З чэрвеньскімі росамі...
Пасярод двара
Тысячагалосае
Чуе ён «ура».
Ён жыццё цывільнае

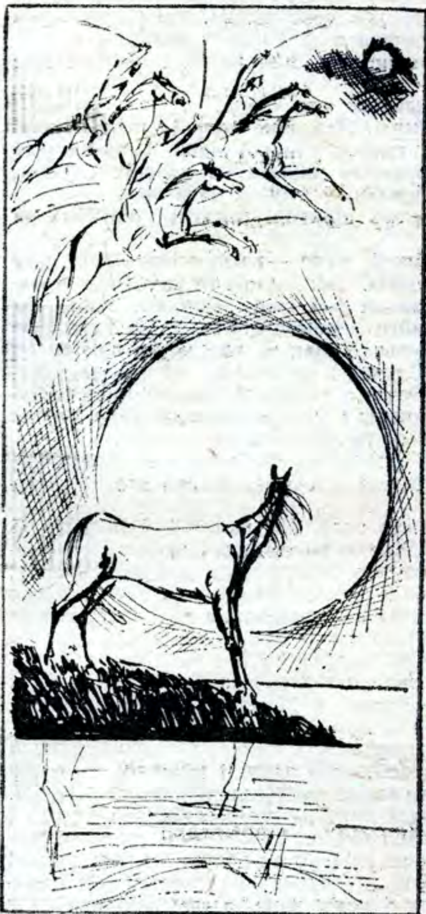

Мал. В. ТАРАСАВА.

Замяніць гатоў
На былое, пыльнае
Цоканне падкоў,—
З бурамі, з маланкамі,
Што ўзрушаюць кроў —
Вострымі і яркімі
Як лязо клінкоў!
. . . .
Не пад тымі вострымі
Шаблямі імчы, —
Гэй, буланы, вёрстамі
Нашы дні лічы!..
Сонца ходзіць высака —
Сонца дагані.
Ягады на высеках
Абляпілі пні.
Недзе плача чаіца.
Чуеш, дарагі?
Вось і завяршаецца
Намі круг другі.
Ты мінай сунічныя
Лапіны — кось-кось! —
За дубровы зычныя,
Гучныя вынось.
Сціхне рэха гулкае —
Знікне лес з вачэй.
Пакідай мінулае,
Рвіся ў даль хутчэй.
Там, за незваротнымі
Днямі ў маладосць,
Нібы за варотамі,
Шлях прасторны ёсць.
Дык вынось дзіцячымі
Сцежкамі, мой друг,
З марамі гарачымі
Нас на трэці круг!

ЧАЛАВЕК, ЯКОГА МЫ ВЕДАЛІ

З паэтам Петрусём Броўкам...

З маці Тодара Жыўкава...

Кірыл Пракопавіч Арлоўскі—чалавек, пра якога яшчэ пры яго жыцці складаліся легенды, заўсёды заставаўся арганічным, простым у сваіх паводзінах. Гэтая натуральнасць ішла ад самабытнасці, ад цвёрдай упэўненасці, што абраны шлях правільны. Ён разумеў, што «стаіць на службе ў чалавека», і заставаўся самім сабой у гутарках з сялянамі і міністрамі, школьнікамі і высокімі замежнымі гасцямі.

Дарэчы, гэтая свабода паводзін і прастата Арлоўскага ў многім дапамаглі беларускім кінематаграфістам зрабіць фільм пра яго—«У агні жыцця»*. Карціна адрозніваецца ад многіх падобных біяграфічных фільмаў тым, што герой яе ніколі не пазіруе перад кінаапаратам. Больш таго, часам ствараецца ўражанне, нібы ніякага апарата наогул не было, нібы ты сам-насам гаворыш з гэтым чалавекам.

Фільм пачынаецца не зусім звычайна—з трагічных кадраў яго апошняга шляху. Схіліўшы галовы, калгаснікі нясуць на могілкі труну. Зімовы дзень, вецер мяце снежны пыл... Людзі грэюцца ля вогнішча і ўспамінаюць таго, хто пайшоў ад іх, з кім зрадніліся, жывучы побач доўгія гады, прыгадваюць яго незвычайны лёс. Мы чуем: «Аднаго шпіёна аж у Маньчжурыі здабыў...», «А як у Іспаніі ваяваў... легенда!»

Мо гэта перабольшанне, казка, міф? Не. Аўтары даказваюць, што жыццё яшчэ больш неверагоднае, чым сама легенда. Пра Арлоўскага расказваюць дакументы, успамінаюць тыя, хто ведаў яго ў далёкія часы маладосці. Іх расказы спалучаюцца з хронікай тых гадоў. У ёй—падзеі эпохі, што сталі і падзеямі яго біяграфіі.

Чалавек з легенды... Бясстрашны кіраўнік партызанскага атрада, які ў часы белапольскай акупацыі паліў панскія маёнткі, даваў адпор карным экспедыцыям. Яго група спыніла пад Луніінцом спецатрад ваяводы Ленартовіча, абяззброіла ахову з афіцэраў дэфензівы, а самога пана пры ўсім народзе высекла. Пра гэта ў 1924 годзе пісала «Правда», адзначаючы палітычны эфект партызанскага мерапрыемства.

Тады Арлоўскі выступаў пад імем Мухі Міхальскага.

Пра партызанскую дзейнасць Арлоўскага ў 20-я гады расказвае таварыш Арэхва, былы член ЦК Кампартыі Заходняй Беларусі.

Пра Арлоўскага ўспамінаюць сябры, паплечнікі.

ЧК... Восем з паловай гадоў напружанай дзейнасці. Адсюль, пэўна, і тыя рысы характару, што так яскрава праявіліся пазней. Сярод іх—галоўнае—«прыродны розум арганізатара».

Іспанія... Інтэрбрыгады... Тут пасябраваў Арлоўскі з іспанцам Лопесам, які пазней выратаваў яму жыццё ў партызанскім атрадзе.

Старонкі жыцця Арлоўскага гартаюцца на экране імкліва, адна за адной. Праўда, часам аўтары прадстаўляюць нам прамоўцаў занадта прасталінейна, афіцыйна. Цітры з надпісамі прозвішчаў нагадваюць надпісы на тэлеэкране ў час выступлення каментатараў-аглядальнікаў, гэта ўносіць непатрэбную афіцыйнасць у размову, і тады губляецца шчырасць, здабытая аўтарамі раней.

Дапаўняе асобныя ўспаміны, аб'ядноўвае іх, абагульняе чалавек, якога мы не бачым у кадры. Расказчык журналіст В. Панамароў (адзін з аўтараў фільма) добра ведаў Арлоўскага, сябраваў з ім, таму мы адчуваем яго адносіны да ўсяго таго, аб чым ідзе гаворка. Часам ён звяртаецца непасрэдна да глядзельнай залы. Мы бачым, як цяжка ўздымаецца з пасляваеннай разрухі калгас, як старыя капаюць асушальную канаву, калгаснікі рамантуюць калёсы, б'юць малатамі па бранi фашысцкага танка. «Можа і знойдзецца хто сярод гледачоў, для каго ўсё гэта — толькі жывыя малюнкі,—гаворыць дыктар. — У кіно, скажа, усё магчыма!.. Затое ў бацькі, у маці гэтага чалавека горкі летапіс, напэўна, адгукнецца боллю ў натруджаных плячах і спіне»...

Зазначым, праўда, што і ў дыктарскім тэксце сустракаюцца асобныя «малюнкі» накшталт — «старшынская арбіта», і газетныя штампы: «па маладому, табой саджанаму лесу гуляеш, мо, з будучым Гагарыным ці з будучай Церашковай» (так сказана пра Арлоўскага, які гуляе з дзецьмі). Але не такія выразы вызначаюць у цэлым агульную стылістыку расказа. І самае каштоўнае ў карціне—прыжыццёвыя, сінхронныя здымкі Кірылы Арлоўскага. Лепшыя з іх можна аднесці да сапраўдных удач нашай кінадакументалістыкі. Мы чуем жывую мову героя, яго трапныя словы, бачым яго твар—то ўпарты, то засяроджаны, хітраваты, вясёлы, засмучаны, энергічны. Хочацца пахваліць гукааператараў, якія дапамагалі нам пачуць простую, шчырую гаворку, такую гаворку, якой, бадай, мы яшчэ не чулі ў дакументальным кіно:

«— Таццяна! Час шэсць гадзін...

— Зараз ідзём... Сонейка яшчэ не ўзышло.

— Як казаў Тарас Бульба: «Пора, пора, шевелись стара!»

— Рана яшчэ... Пакуль збяруцца брыгадзіры...

— Хто рана ўстае, таму і бог дае...

— А ты любіш раней за ўсіх, хай бы збіраліся раней за цябе, адпачыў бы хвілінку лішнюю, а то ўсё спяшаешся...

— Адпачнём... адпачнём, калі памром...».

У гэтай сцэне не проста быт. Тут размова аб сэнсе жыцця, тут праяўляецца характар чалавека, усё жыццё якога—гарэнне.

Доўгія гады ідуць спрэчкі аб ідэальным і станоўчым героі ў мастацтве, аб тым, «рабіць жыццё з каго». Не, Арлоўскі, вядома, не быў хрэстаматыйна ідэальным, ён быў жывым чалавекам. Вось прыклад для моладзі, не выдуманы—жывы! Беларускія кінадакументалісты ў лепшых эпізодах карціны «У агні жыцця» паказваюць, на што здатна сапраўдная кінапубліцыстыка.

Адна з навел фільма «Мужнасць»—расказ аб чалавеку, які здолеў перамагчы свой трагічны лёс. Хвалюючыся, партызанскі камандзір Івашкевіч расказвае пра бой з немцамі, у якім Арлоўскі быў цяжка паранены. Яго хваляванне перадаецца нам. Івашкевіч быццам зноў перажывае той бой, вочы яго гараць, рухі парывістыя, ён узмахвае светлай чупрынай валасоў: «У гэты момант Кірыл Пракопыч другую шашку кінуў... не паспеў яе кінуць, толькі ўстаў, як нямецкі снайпер... у іх былі аптычнага прыцэлу вінтоўкі... ударыў яму ў руку, і шашка разарвалася ў руцэ... І тут Кірыл Пракопыч яшчэ некалькі разоў ускрыкнуў: «Бі гадаў!» — і ўпаў...».

Сінхронна запісаны, гучыць яго расказ пра тую страшэнную аперацыю. Удумайцеся — за сцяной было чуць як вастрылі пілу, каб адрэзаць руку... Пачыналася гангрэна. Плакаў побач іспанец Лопес, што вынес абгарэлага камандзіра з бою. А той, каб падняць настрой, надумаўся вучыць у гэты момант іспанца рускаму вымаўленню.

Фільм «У агні жыцця» паказвае магчымасці беларускай кінадакументалістыкі ў перадачы жывой атмасферы, у раскрыцці багацця душэўнага свету чалавека. Хацелася б, каб больш было такіх фільмаў.

У апошні час фільмы пра дзеячоў мінулага робяцца пераважна на іканаграфічным матэрыяле: выкарыстоўваюцца фотаздымкі, розныя рэчы, пісьмы і г. д. Але ж калі ёсць тэхнічныя сродкі, ёсць магчымасць захаваць для нашчадкаў мастацкі вобраз таленавітых мастакоў, артыстаў, людзей працы,—дык гэта трэба рабіць сёння, зараз. Час няўмольна бяжыць. Заўтра будзе позна. І рабіць гэта трэба на самым высокім узроўні—для гісторыі.

На жаль, і ў гэтай карціне адчуваюцца рэцыдывы стылістыкі фільмаў былых часоў. Ёсць пэўны налёт параднасці ў кадрах, дзе скарагаворкай ілюструюцца поспехі калгаса «Рассвет».

Арыгінальная навела «Дзесяць мінут маладосці». Тут і размова з ветэранамі, незапланаваная, з нечаканымі паваротамі ў гутарцы. Вельмі выразны, вобразны кадр — Арлоўскі ідзе адзін па дарозе: хударлявы, статны. Ветэран, як і яны, але, здаецца, самы малады... Побач з гэтай навелай адчуваецца слабасць, традыцыйнасць навелы «Хлеб і порах». Шкада, бо гэта фінал карціны. Тут ёсць і паўторы, і пэўная страта рытму, і сусальная ідылічнасць у прагулках з дзецьмі (абавязковы фінал многіх карцін). Словы паэта Броўкі аб Арлоўскім, добрыя самі па сабе, не мантыруюцца з кадрамі. Адчуваецца налёт інфармацыйнасці, паспешлівасці, быццам аўтары «пад заслону» імкнуліся дасказаць усё недасказанае, паставіць усе кропкі над «і».

Думаецца, не зусім апраўдана і празмерна «ў лоб» паказная дэманстрацыя дабрабыту «рассветаўцаў»—іх веласіпедаў, машын і г. д. Пэўна, гэта не ўсё, што пакінуў Арлоўскі ў спадчыну. Пэўна, галоўнае ўсё ж — людзі, з якімі ён поплеч працаваў, якія выхоўваліся на прыкладзе яго жыцця. У свой час справядліва крытыкавалі ідылічнасць фіналу карціны «Старшыня», у якім вялізны статак кароў мычыць на сельскай вуліцы, аддаючы даніну павагі памёршай цялятніцы. Здаецца, у нечым гэтую памылку паўтарылі аўтары «У агні жыцця».

І яшчэ—аб музыцы. Мо некаторыя не згодзяцца з гэтым меркаваннем, але, на маю думку, песня ў гэтым фільме не толькі не дапамагае вобразнаму раскрыццю думкі твора, а, наадварот, разбурае атмасферу праўдзівасці і паэтычнасці. Музыка Г. Вагнера з узнёсла-бадзёрымі, пафаснымі інтанацыямі не стасуецца з лепшымі ў сваёй прастаце і праўдзівасці старонкамі фільма. І тут вінаваты не кампазітар, а рэжысёр, які не вызначыў дакладна яго задачу.

Але гэта ўсё асобныя пралікі добрага твора.

Фільм «У агні жыцця» западае ў душу. Успамінаецца ўсмешка ў празрыстых, калючах вачах Арлоўскага, яго словы, яго постаць, яго жорсткая і светлая любоў да людзей.

Вольга НЯЧАЙ.

* «У агні жыцця», вытворчасць аб'яднання «Летапіс» студыі «Беларусьфільм». Аўтар сцэнарыя В. Панамароў, рэжысёр І. Вейняровіч, аператар Э. Гайдук, гукааператары Л. Вежнявец, А. Беклямішаў, кампазітар Г. Вагнер, тэкст песні А. Вялюгіна.

У КАНЦЫ чэрвеня 3-ці корпус Гая пачаў перапраўляцца ў Дзісне на левы бераг Дзвіны. У той жа дзень надвячоркам на прыбярэжным бульвары, насупраць гарадской бальніцы, зноў сабраўся мнагалюдны мітынг. З таго самага балкона, з якога Дзям'ян Бедны чытаў свае вершы, зараз выступаў славуты Гай. Яго палымяныя словы ўздымалі і хвалявалі людзей больш, чым вершы любімага салдатамі паэта.

Гай гаварыў аб наступленні, якое мае адбыцца ў хуткім часе і якога так чакалі салдаты і ўвесь народ. Тут упершыню пачуў Міхась кінуты Гаем кліч: — «Даеш Варшаву!». Яго падхапіў шматтысячны натоўп.

Вяртаючыся з мітынгу, Міхась сустрэўся са сваімі сябрамі Аляксандрам Роўдай і Язэпам Хаданёнкам. Яны таксама былі ўзбуджаны весткамі аб наступленні. Міхась стаў распытваць, як ім жывецца. Аказалася, што жылося ім не лёгка — турботаў і працы было да чорта, а сядзелі на паўгалодным пайку. Запас прывезеных з сабой харчоў кончыўся.

Міхась абяцаў паклапаціцца аб харчах для іх сярод сваіх новых таварышаў. У войску ўсё ж лепш з харчамі — не галадалі.

Цямнела, калі ён вярнуўся дадому. Пакой, у якім яны жылі з Якімам, быў пусты. Міхась адчыніў акно і сеў каля яго, углядаючыся ў летні змрок надыходзячай ночы. Недзе непадалёку над Дзвіной спявалі дзяўчаты. Не заўважыў, як заснуў.

Разбудзіў яго Якім, які вярнуўся дадому позна ўночы:

— Ты дома, Міхась? Я ў штабе быў. Хутка, браце, у наступленне пойдзем.

— Пра наступленне і я чуў. На мітынгу сам Гай кінуў лозунг: «Даеш Варшаву».

— Спадабалася табе яго прамова?

— Арол, браце! Ведае, чым узяць народ. За такім камандзірам кожны ў самае пекла пойдзе.

— Што казаць. Слава яго заслужаная. Герой-камандзір! І коннікі ў яго добрыя, і коні, якіх шкада ў бой кідаць. Іх бы толькі для ўрачыстых парадаў трымаць. Хутка пабачым, як гаеўцы пакажуць сябе з ворагам. Польская кавалерыя таксама славіцца здаўна.

— Я не раз бачыў гэтую слаўную кавалерыю, калі яна кідалася рабаваць нашы вёскі. Нічога не скажаш, там яны былі героямі. Не ведаю, як шаблямі, а бізунамі валодаюць выдатна.

— Хутка ўбачым, якімі яны будуць з нашымі гаеўцамі... А ў мяне ёсць да цябе справа. Ты ведаеш Сінія балоты? Тыя, што за фронтам?

— Яны не толькі за фронтам. Яны пачынаюцца недалёка ад Дзісны і цягнуцца да самых Даманавіч.

— Ну, значыць, ведаеш. Якраз пра іх і гутарка ідзе. Нашаму начальству да зарэзу патрэбны праваднікі праз гэтыя балоты.

— Я ведаю гэтыя балоты толькі з боку Даманавіч — каля вёсак Дзікева, Сталіца, Белы Двор.

— А ці не мог бы ты адшукаць каго-небудзь, хто ведае гэтыя балоты і з нашага боку?

— Здаецца, ёсць у мяне такія людзі. Гэта мае сябры, з якімі я разам ад белапалякаў уцякаў, — Аляксандр Роўда і дзядзька Мікола.

— А людзі яны надзейныя?

— Абодва камуністы. Адзін нават стары падпольшчык.

На другі дзень раніцай палітрук гаварыў з Міхасёвымі сябрамі. Аказалася, што абодва яны ведаюць Сінія балоты. Роўда партызаніў тут пры немцах, потым хаваўся ад белапалякаў. Тут жа намецілі маршрут праз гэтыя балоты ў тыл ворага.

Начальству дывізіі стала вядома, што ў Даманавічах размяшчаліся вялікія вайсковыя склады. Знішчыць гэтыя склады і пасылаўся праз балоты вайсковы атрад васемнаццатай дывізіі.

Праз некалькі дзён атрад у складзе больш сотні чалавек рушыў у паход.

Прабірацца было вельмі цяжка. Воўчыя сцежкі на балотах мала падсыхалі і летам. Даводзілася прадзірацца праз хмызняк, лазовыя кусты ды хударочны сасняк. Асабліва цяжка было праходзіць праз дрыгвяністыя мясціны з вялікай колькасцю «вокнаў», зацягнутых зялёнай цінай. Ішлі, трымаючыся за вяроўку, якая была расцягнута на ўвесь жывы ланцуг. Траплялася многа балотных азёраў, каля якіх былі ўзгоркі, парослыя клёнамі і дубамі.

Адпачываючы на адным з такіх лясных астраўкоў, Міхась заўважыў прагаліну сярод лазняку і на ёй прыступкі з каменных пліт, выкладзеных рукой чалавека. Яны падыходзілі да самага берагу ляснога азярца. Гэта зацікавіла Міхася: хто і калі мог выкласці іх? Ён запытаў аб гэтым у Роўды, які сядзеў непадалёку са сваім старым сябруком-праваднікам. Роўда адказаў яму:

— Аб гэтым ты запытай лепш у Мікалая. Тут, браце, цэлая гісторыя. Раскажы, Мікола, пакуль будзем адпачываць.

Дзядзька Мікола ахвотна згадзіўся расказаць, адкуль з'явіліся гэтыя прыступкі.

РАЗДЗЕЛ З РАМАНА

Скончана праца над новым раманам «Ішоў дваццаты год...» У цэнтры рамана—падзеі 1920 года, барацьба маладой Савецкай рэспублікі з белапольскімі інтэрвентамі, удзел у гэтай барацьбе 3-га коннага корпуса Гая.

Прапаную ўвазе чытачоў газеты «Літаратура і мастацтва» раздзел з рамана.

Аўтар.

— Востраў гэты і азярцо называецца Максімавай прысадай, — пачаў ён свой расказ.

Адсюль на поўдзень, на беразе Дзісенкі, жыў калісьці, у прыгонніцкі яшчэ час, багаты і ліхі пан Корсак. Сярод яго дваровай чэлядзі быў зухаваты хлопец Максім. Ён быў надзвычай меткім стралком, таму пан трымаў яго сваім асабістым паляўнічым. Максім быў спрытны хлопец і ўмелец на ўсе рукі. Асабліва ўмела майстраваў скрыпкі і іграў на іх так чароўна, як ніхто навокал. Ён спадабаўся пану. Пан дапусціў яго да сябе ў пакоі і часта браў з сабой на паляванне.

Прыйшоўшы з палявання, пан любіў сядзець адзін за сталом, пацягваючы віно, і слухаць Максімаву ігру на скрыпцы. Калі бывалі госці, пан таксама загадваў іграць, любіў пахваляцца, што мае такога выдатнага скрыпача.

Але вось Максім пакахаў пакаёўку Ганку — простую сялянскую дзяўчыну, пакліканую на службу ў панскі двор да пані. Пакахала і Ганка вясёлага малайца і ўдальца Максіма, які ў панскіх пакоях быў сваім чалавекам.

І аднойчы Максім папрасіў дазволу пажаніцца з Ганкай. Пана зацікавіла, што за красуню выбраў яго ўлюбёнец. Ён тут жа загадаў паклікаць Ганку да сябе, а Максіму сказаў:

— Чакай, хлопча, мушу сам убачыць, якую галубку ты выбраў сабе з майго падстрэшша, што за чараўніца паланіла такога зуха.

Ганка з'явілася перад панам і, як акамянелая, стаяла перад ім, не адважваючыся падняць вочы. Пан зірнуў на яе і здзівіўся, убачыўшы такую стройную і гнуткую постаць, такія дзве пышныя русыя касы, што звісалі па плячах, яе чароўны дзявочы твар і сінія вочы, што хаваліся пад доўгімі выгнутымі вейкамі. Глядзеў і думаў, як гэта ён да гэтага часу не заўважаў, што ў пакоях яго жонкі знаходзіцца такая прыгажуня, да якіх быў вельмі ласы стары распуснік. Вочы ў пана загарэліся і ён сказаў Максіму:

— Дык вось якую ягадку ты выбраў сабе ў жонкі. Добра, добра, хлопча! Нядрэнны маеш густ.

А пасля падышоў да Ганкі:

— Не палохайся, ягадка, я цябе не з'ем. Ідзі да пані і скажы, што я загадаў падрыхтаваць усё, што належыць, да шлюбу. Сёння вечарам абвянчае вас поп у нашай дваровай капліцы.

Жаніх і нявеста выйшлі з пакоя пана заручанымі, аднак не радасць свяцілася ў іх вачах, а смутак. Яны адчулі бяду, якая набліжалася. Максім зразумеў гэта, убачыўшы, якімі вачыма пан глядзеў на Ганку.

Вечарам па-святочнаму прыбраная дваровая чэлядзь адвяла жаніха і нявесту ў капліцу, з якой праз нейкі час Максім і Ганка выйшлі ўжо мужам і жонкай. Пан загадаў вяселле свайго ўлюбёнца адзначыць багатым банкетам. У вялізным пакоі палаца, дзе харчавалася чэлядзь, былі накрыты вясельныя сталы. Ігралі дваровыя музыкі. Седзячы за сталамі, дваровая чэлядзь піла, ела і весялілася, віншуючы маладых.

Аднак у самы разгар вяселля расчыніліся дзверы і ў суправаджэнні сваіх гайдукоў увайшоў пан. Ён ласкава супакоіў устрывожаную яго з'яўленнем вясельную бяседу, сеў за стол, загадаў прынесці для сябе віна і выпіў за здароўе маладых. Калі зноў усе супакоіліся, пан раптоўна ўстаў і, звяртаючыся да Ганкі, сказаў:

— Прыйдзі зараз у мой пакой і пасцялі мне пасцель!

Сказаў і выйшаў з-за стала.

Усе аслупянелі. Неўзабаве панскія гайдукі падхапілі Ганку, павялі ў пакоі пана. Кінуўся быў Максім раз'юшаным зверам на панскіх служак, але ніхто не прыйшоў яму на дапамогу.

На другі дзень прывялі гайдукі Максіма да пана.

— Паразумнеў, хаме,—пагардліва кінуў яму пан.—Так і трэба. Так было і будзе. Такі спрадвеку панскі закон над сваім быдлам. Учора ты пакалечыў майго лепшага гайдука. За гэта табе належаць бізуны. Аднак за разумную пакору я дарую табе. Служы і далей так, як служыў мне, і мая ласка будзе з табой. Я падару табе новую хату ў маім двары і ўсё патрэбнае ў хаце, каб ты шчасліва зажыў там з маладой жонкай.

А на другі дзень, як бы нічога не адбылося, пан загадаў Максіму суправаджаць яго на паляванне.

Была суровая зіма. На палях і ў лесе было многа снегу. Максім паслухмяна заткнуў шырокую сякеру за пояс, закінуў за плечы стрэльбу, стаў на шырокія лыжы і падаўся за панам у лес.

Прайшлі адны суткі, другія, а пана з Максімам не было з палявання. Устрывожыліся людзі, сабраліся грамадой і пайшлі ў лес шукаць іх. Урэшце, знайшлі пана, разарванага на кавалкі каля мядзведжай бярлогі, а Максіма і следу не было. Людзі падумалі, што ён загінуў ад дзікага звера.

Усю зіму праплакала Ганка, застаўшыся адна ў хаце, а вясной, калі зацвілі краскі і зашумеў на ўзбярэжжы балот буйны чарот, знікла і Ганка.

Людзі думалі, што не вытрывала яна бедная і з гора ўтапілася недзе.

Максім жа не загінуў ад звера, як гэта думалі людзі. Узняўшы з бярлогі мядзведзя, ён падштурхнуў яму ў лапы пана, а сам накіраваўся ў балоты. Пасяліўся на гэтым востраве. Зрабіў такую-сякую зямлянку і жыў, ловячы звяроў і рыбу. Час ад часу заходзіў у далёкія вёскі да людзей. З'яўляўся нават у Дзісне з пушнінай. А вясной прыйшоў у двор і забраў з сабой Ганку.

Так і жылі яны тут некалькі год. І жылі адны, гадуючы сына.

Аднак і тут падпільнавала іх няшчасце.

Аднойчы натрапіў Максім на адзінокага мядзведзя-шатуна, а са зброі быў пры ім адзін толькі паляўнічы нож. Мядзведзя Максім усё ж забіў, але і мядзведзь даўся яму ў знакі. Моцна раздзёр грудзі і жывот. Ледзь жывы ён даноўз да хаты. Перапалохалася Ганка, убачыўшы мужа, перавязала яго, паклала ў пасцель, а сама не ведае, што рабіць, дзе шукаць ратунку. Раніцой надумала Ганка бегчы да людзей. Сцежкі праз балота добра ведала. Прывязала да палка, на якім ляжаў Максім, свайго малога і пабегла.

Дзіця плакала, плакала адно, тузалася, аж пакуль вяроўчына тая не развязалася. Малы вылез з хаты і пачаў па стромкіх каменных прыступках спускацца да возера. Ды паслізнуўся і бултыхнуў у ваду...

Прыйшлі людзі ратаваць Максіма, а ратаваць ужо не было каго. Максім памёр, не дачакаўшыся ратунку. Загаласіла ў роспачы Ганка і пачала клікаць сына, а малога нідзе няма. Кінуліся людзі да возера і ўбачылі на дне празрыстай вады малое. Дасталі з вады, а яно ўжо апруцянела.

Убачыла ўсё гэта Ганка і не вытрымала яе гарачае сэрца такога страшнага гора.

Так загінуў Максім і ўся яго сям'я. Людзі па-

ТАМ, ДЗЕ БЕЛАЯ ВЕЖА

Вось ужо сёмае стагоддзе на беразе невялікай рачулкі Лясной, што віецца на ўскраіне Камянца, стаіць Белая вежа—непаўторны помнік старажытнай архітэктуры і веснага майстэрства беларусаў. Ён упамінаецца ў падручніках гісторыі, у савецкай і замежнай літаратурах. Аб ім пісалі вучоныя, гісторыкі, географы, паэты.

Белая вежа была пабудавана ў канцы XIII стагоддзя для аховы рускіх княстваў ад набегаў іншаземных ворагаў. Іпацьеўскі летапіс расказвае, як валынскі князь Уладзімір Васількавіч паслаў свайго дойліда Алексу знайсці месца для пабудовы крэпасці на паўночных рубяжах княства. Алекса накіраваўся са сваімі людзьмі на чоўнах па рацэ Лясной, выбраў зручнае месца, ачысціў яго ад лесу і заклаў тут горад. У летапісе ад 1276 года гаворыцца: «За Берестьем сруби город на пустом месте... и нарече имя ему Каменец, зане быть земля каменна». І далей даведваемся, як разам з драўлянымі ўмацаваннямі ў Камянцы быў набудаваны «...столп камен высотою 17 сажней, подобен удивлени всем зрящим нань...»

На працягу стагоддзяў крапасныя ўмацаванні Камянца і яго «столп камен» не раз адбівалі напады ворагаў, вытрымлівалі жорсткія асады. З цягам часу драўляныя ўмацаванні згнілі, разбурыліся, згарэлі, ад іх не засталося ніякіх слядоў. І толькі Белая вежа да гэтага часу ўзнімаецца ў сваім першародным выглядзе. Праўда, час і войны наклалі і на яе свой адбітак.

У Вялікую Айчынную вайну гэта вялізная вежа служыла добрым арыенцірам для нашых самалётаў, якія прылятаді з «Вялікай зямлі» у тыл ворага. Калі ў 1944 годзе Беларусь была вызвалена ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, над вежай горда залунаў чырвоны сцяг.

Белая вежа мела не вельмі прыгожы выгляд. Яе тоўстыя цагляныя сцены былі пабіты кулямі, асколкамі мін і снарадаў, унутраныя перакрыцці і лесвічныя маршы—абвалены. Вільготнае паветра пакрыла цвіллю амбразуры, дзверы, сцены. Уцалелыя драўляныя бэлькі ледзь трымаліся ад гнілі. І толькі на самай вяршыні цэлымі днямі крычалі галкі; ды буркавалі дзікія галубы.

У 1960 годзе Белая вежа была аб'яўлена філіялам Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея. Тут былі праведзены аднаўленчыя работы і створана экспазіцыя гістарычнага мінулага Камянца. Але гэта не задавальняла ні мясцовых жыхароў, ні шматлікіх савецкіх і замежных турыстаў, якія кожны год прыязджаюць да гэтага помніка старажытнасці.

Цяпер прынята рашэнне аб рэстаўрацыі Белай вежы, пераабсталяванні і пашырэнні яе экспазіцыі і добраўпарадкаванні навакольнай тэрыторыі.

Музей у Камянецкай вежы зойме ўсе шэсць залаў-паверхаў. Інтэр'ер першага паверха рас-

хавалі іх недзе тут, у адной магіле, а з таго часу гэта месца завецца Максімавай прысадай.

Неўзабаве атрад расцягнуўся ланцугом, як жураўліны клін, і пайшоў па балоце далей...

Бралася на дзень. У густым сасняку супраць вёскі Сталіца атрад спыніўся, рыхтуючыся да нападу на Даманавічы. Адсюль мястэчка было відаць як на далоні. Вырашылі напасці ўночы, а пакуль добра адпачыць і разведаць, што робіцца ў Даманавічах.

Роўда пабываў ужо ў свайго сябра-падпольшчыка з вёскі Сталіцы, паслаў яго ў разведку ў Даманавічы. Аказалася, што гарнізон быў невялікі і размяшчаўся ў двух месцах мястэчка: частка змяшчалася ў ксяндзоўскім мураваным двухпавярховым доме, які разам з касцёлам быў абнесены двухметровым мурам-агарожай з двума кулямётнымі гнёздамі, а другая разам з вайсковымі складамі знаходзілася на супрацьлеглым беразе Дзісенкі, у палацы і гаспадарчых будынках маёнтка пана Шырына. Таму, вырашылі падзяліць атрад на дзве часткі і напасці на варожыя гнёзды адначасова.

Дзякуючы раптоўнаму і нечаканаму нападу белапалякі не змаглі аказаць належнага супраціўлення. Супраціўлялася толькі варта, а рэшта ў бялізне ратавалася ўцякачкай.

Ужо сонца добра ўзнялося, калі атрад, знішчыўшы вайсковыя склады і пахаваўшы шасцёх сваіх забітых, рушыў назад да балота. Трэба было думаць, як ратавацца самім, бо ніхто не сумняваўся, што будзе пагоня.

Атрад толькі паспеў перайсці па мосце рэчку Бярэжу і за вёскай Дзікева звярнуць у лес, як на гасцінцы ад Пагоста паказалася войска. Начальнік атрада, размясціўшы байцоў у зарасніку на ўзлессі, не ведаў, што рабіць. Па ўсім было відаць, што вораг бязладна адступае. Аднак уцякае ён не на захад, у тыл сваёй арміі, а ўздоўж фронту, на Даманавічы.

Беглі белапалякі бязладна: абозы, пяхота, асобныя кучкі коннікаў, гарматы з разлікамі. За гэтым бязладдзем змешаных войск праз нейкую хвіліну паказаліся эскадроны кавалерыі. Яны таксама спяшаліся, але не так бязладна, як першыя. Раптам ад Германавіч пачуліся гарматныя стрэлы. Снарады праносіліся над галовамі і ірваліся за Белым Дваром. Пэўна, артылерысты, што нядаўна праносіліся тут па гасцінцы, разгарнуліся на другім беразе Бярэжы і пачалі страляць, спадзеючыся хоць на хвілінку затрымаць тых, што насцігалі іх.

Урэшце праехалі апошнія белапольскія коннікі і замоўклі гарматныя стрэлы за Дзікевам. На гасцінцы ўсё аціхла. Камандзір атрада наклікаў сваіх памочнікаў і Роўду. На кароткай нарадзе вырашылі чакаць тых, ад каго так уцякалі белапалякі.

Час ішоў вельмі марудна. Хвіліны здаваліся гадзінамі. Але вось на грэблі, па якой пралягаў гасцінец, з боку Пагоста паказаўся атрад коннікаў у шыракаплечых чорных бурках і кубанках з чырвоным верхам. Мінуўшы грэблю, коннікі па два, па тры рассыпаліся абапал гасцінца. Неўзабаве двое з іх літаральна наткнуліся на атрад.

— Хто вы такія?—запытаў камандзір атрада.

— А вы хто такія? — адганяючы ад сябе разгубленасць, запытаў адзін з коннікаў і, убачыўшы чырвонаармейскую вопратку на камандзіры і чырвоную зорку на шапцы, са здзіўленнем перапытаў: — Няўжо нашы? Як вы сюды трапілі? Тут жа нядаўна белапалякі драпалі! Як яны не заўважылі вас?

— Яны так драпалі, што ім не да нас было,— адказаў камандзір атрада, хаваючы пісталет у кабуру. — Мы асобы атрад васемнаццатай дывізіі. Былі на спецыяльным заданні ў тыле ворага.

—А мы чырвоная разведка. Кубанцы з 3-га корпуса. Учора прарвалі фронт, абышлі балоты і сёння прапёрлі іх з Пагоста. Да Даманавічаў далёка адсюль?

— Не больш чатырох кіламетраў, — адказаў за камандзіра Роўда.

Да гэтых двух разведчыкаў пад'ехаў камандзір разведкі:

— У Даманавічах вялікі гарнізон?

— Там зараз няма ніякага гарнізона, — упэўнена адказаў начальнік атрада.

— Як жа так? А ў нас звесткі, што там умацаванні і вайсковыя склады.

— Ды гэтай ноччу вайсковыя склады мы спалілі, а гарнізон часткова знішчаны, а большасць разбеглася ноччу ў адной бялізне. Зараз там толькі войскі, якія вы гоніце перад сабой.

— Адкуль стралялі па нас з гарматаў?

— За гэтай вёскай ёсць рачулка, дык вось артылерысты, што ўцякалі, разгарнуліся і далі ў ваш бок некалькі стрэлаў.

Праз некаторы час па гасцінцы ад Пагоста паказаўся ўжо значна большы атрад конных кубанцаў, а яшчэ праз мінуту ўжо ішлі цэлыя эскадроны, лёгкая кавалерыя, абоз і салдацкія кухні. У Дзікеве войска спынілася, заняўшы ўсю вёску і яе прысады. Камандзіры атрада і палітрук пайшлі туды.

Вёска была перапоўнена войскам. Паўсюль стаялі прывязаныя, але нерассядланыя коні, каля іх групамі—байцы. Яны курылі, размаўлялі. Коннікі пазіралі на камандзіра атрада і палітрука, здзіўляючыся, адкуль тут узялася пяхота.

Ля штаба пехацінцаў затрымалі, загадалі здаць зброю і толькі тады правялі ў хату.

У хаце, схіліўшыся над картай, стаялі тры камандзіры. Яны ўзнялі галовы і з нямым пытаннем пазіралі на незнаёмых людзей.

— Хто вы такія і як сюды трапілі?—запытаў адзін з камандзіраў, сівы.

Вайсковец, што прывёў сюды незнаёмых, падаў яму дакументы і далажыў:

— Затрыманы на вуліцы вёскі патрулём аховы парадку. Прасілі даставіць іх да вас. Былі ўзброеныя. Зброю здалі мне.

Сівы прагледзеў дакументы і з цікавасцю пачаў распытваць, як яны тут апынуліся. Тыя падрабязна тлумачылі, з якой мэтай прабраліся ў тыл ворага і як выканалі сваё заданне.

Камандзір атрада звярнуўся потым з просьбай да сівога, каб ён паслаў у яго атрад доктара, таму што ёсць параненыя і два з іх знаходзяцца ў цяжкім стане.

— Доктара адпраўлю разам з вамі, — адказаў сівы.

Заадно ён загадаў падрыхтаваць кухню, каб накарміць байцоў атрада.

Аднак не паспеў сівы закончыць свае распараджэнні, як прыбыў сувязіст і далажыў: белапалякі, не знайшоўшы ў Даманавічах гарнізона і вайсковых складаў, пакінулі паселішча і адступаюць у напрамку мястэчка Лужкі.

Выслухаўшы сувязнога, сівы сказаў камандзіру атрада і палітруку:

— Вось пацвярджэнне вашых слоў. Віншую! Вы са сваім атрадам пасеялі паніку ў варожым тыле!—І, звяртаючыся да сваіх камандзіраў, дадаў:—Вярнуць таварышам зброю.—Потым, зноў павярнуўшыся да камандзіра атрада, дадаў:— Мы хутка пакінем гэту вёску, а вы са сваім атрадам перабірайцеся сюды, адпачніце, паабедайце. Заўтра ваша дывізія будзе ў Даманавічах. Там і далучыцеся да сваіх.

Сівы на развітанне пацісnуў руку камандзіру атрада і палітруку і выйшаў з хаты. Гэта быў камандзір дзесятай кавалерыйскай дывізіі, што ўваходзіла ў склад трэцяга конкорпуса, Мікалай Дзмітравіч Томін з часткай свайго штаба.

кажа наведвальнікам аб тым, як воіны старажытнай Русі стрымлівалі набегі і асады шматлікіх ворагаў, пра іх быт, зброю, вопратку. Залы другога і трэцяга паверха ўзновяць гераічную гісторыю Камянца ад старажытных часоў да нашых дзён. Тут жа будуць экспанавацца розныя віды ўзбраення рускіх і іншаземных воінаў. Чацвёрты паверх будзе прысвечаны гісторыі ахоўных збудаванняў XIII—XIV стагоддзяў, экспазіцыі пятага паверха пакажуць культуру заходніх зямель старадаўняй Русі. Тут сваё месца знойдуць макеты помнікаў архітэктуры тых часоў, копіі з твораў жывапісу, мазаікі, скульптуры. І, нарэшце, самы апошні—шосты паверх стане пляцоўкай для агляду. Вакол вежы будзе створана зона адпачынку для турыстаў і шматлікіх гасцей.

Аб'ём работ прадстаіць немалы. Але пасля гэтага Белая вежа стане адным з лепшых запаведных куткоў нашай рэспублікі.

Выкананне работ даручана навукова-рэстаўрацыйным майстэрням Міністэрства культуры і Мастацкаму фонду БССР.

І. СУЧКОЎ.

ДА НАШЫХ ЧЫТАЧОЎ

Штотыднёвік «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА» паступае ў рознічны продаж у абмежаванай колькасці. Таму раім быць яго сталымі падпісчыкамі.

Падпісацца можна на тэрмін з пачатку кожнага месяца да канца года.

Падпіска прымаецца ва ўсіх аддзяленнях сувязі і грамадскімі распаўсюджвальнікамі друку.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

СПЫНЕНАЕ ІМГНЕННЕ

Я. КАМАРОЎ. У дзесятку.

Чорная цяжкая хмара нізка навісла над зямлёю, і светлы сонечны дзень пагас. Здаецца, недзе далёка грыміць гром... Але не! Гэта не навальніца. Чорная дымная хмара ад сотняў спаленых гітлераўцамі вёсак і гарадоў плыве над спакутаванай беларускай зямлёю.

Цяжкая чорная хмара над зямлёю—лейтматыў цыкла здымкаў «Хатынь» Я. Казюлі. Бачым, як на месцы былых хат сіратліва стаяць зрубы і коміны. Жалобныя званы гудуць пра жудасную трагедыю, якая адбылася тут сакавіцкім днём 1943 г. Каваль цудам застаўся жывы. Ён трымае ў руках цела забітага сына. А далей — адзінокае абгарэлае дрэва. Каб узмацніць уражанне, фатограф-аматар скарыстаў тут негатыўны адбітак. І вось на чорным фоне бачыш сапраўды мёртвае дрэва: белыя галінкі, белы ствол...

Здымкі Я. Казюлі — лепшае з таго, што паказана на выстаўцы работ фотааматараў, арганізаванай Беларускім саветам прафсаюзаў, ЦК ЛКСМБ і Рэспубліканскім Домам мастацкай самадзейнасці.

Міжволі хочацца працягнуць спіс арганізатараў і дадаць да яго «...Міністэрствам культуры БССР і Рэспубліканскім Домам народнай творчасці». Бо што ж гэта за рэспубліканская выстаўка, калі на ёй няма работ фотааматараў, якія яднаюцца вакол раённых, гарадскіх і сельскіх дамоў культуры, клубаў і абласных дамоў народнай творчасці.

На жаль, ведамасная абмежаванасць адбілася на экспазіцыі выстаўкі. Відавочна яе тэматычная беднасць. Мала работ (ды і невысокай яны якасці) пра сённяшні дзень, аб працоўных буднях савецкіх людзей у юбілейным ленінскім годзе. Больш-менш значных здымкаў на гэтую тэму на выстаўцы мала. Варта назваць, бадай, толькі «Плошчу Леніна» і «Вячэрні Мінск» У. Грыбава, «Знойдзены след» і «Граніцы Радзімы» М. Цыгільніцкага, «Мост праз Дняпро» З. Шэгельмана, «Электрыфікацыю Палесся» І. Харычава, «Перад баявым вылетам» Э. Шацілы.

Ёсць на выстаўцы і партрэты. Фотааматары А. Карніенка і В. Бутра гучна назвалі іх «Мой сучаснік», «Сучасніца». Прыглядаешся да гэтых работ, але вялікіх абагульненняў у іх не бачыш. Ніякіх прыкмет часу не прачытаеш у гэтых партрэтах.

Найбольш пашанцавала на выстаўцы дзецям. Дзеці вучацца, гуляюць, займаюцца спортам. Многа цікавых жанравых здымкаў. Фотааматары праявілі сябе тут удумлівымі, назіральнымі майстрамі, якія ўмеюць адшукаць і цікавыя сюжэты, і свежыя ракурсы. Нагадаю некаторыя работы. Гэта «Аптыміст і песіміст» А. Карніенкі, «У дзесятку» Я. Камарова, «Сакавіцкі капеж» П. Крывашэенкі, два здымкі А. Плеценя «Барацьба за ляльку» і інш.

Многа на выстаўцы пейзажаў. У іх відаць замілаванасць, улюбёнасць аўтараў у свой край. Добры эцюд «Апошняе лісце» Я. Камарова. На гэтым фота тонка перададзены настрой цішыні, заміранне прыроды перад зімовым сном. У другім здымку бачыш, як прыгожа іскрыцца рака ў месячным святле. Гэты казачны вечар Ф. Хацкевіч так і назваў «Пад месячным ззяннем». Запамінаюцца зімовыя пейзажы Г. Жукава, Б. Крукава, В. Скрыпачова.

Прыцягвае ўвагу работа П. Цішкоўскага «Радзіма». Фотааматар паказвае нам яе бяскрайнія прасторы, яе непаўторную прыгажосць. Здаецца, усе сонечныя прамені ўвабрала ў сябе «Галінка рабіны». Празрыстыя ягады нагадваюць налітыя сонцам вінаград. Гэта майстэрская работа П. Цішкоўскага.

Ва ўступных радках да каталога выстаўкі гаворыцца, што яе «экспазіцыя — першая спроба пазнаёміць грамадскасць з работамі фотааматараў нашай рэспублікі, выявіць таленавітых фотамайстроў з ліку аматараў мастацтва фатаграфіі». Можна пагадзіцца з тым, што гэта сапраўды першая спроба, але яна, на жаль, не дала тых вынікаў, на якія спадзяваліся і арганізатары выстаўкі, і шматлікія фотааматары. Перш за ўсё кінулася ў вочы выпадковасць работ. Многія з іх паўтаралі адна адну, асабліва пейзажы і здымкі пра дзяцей. У экспазіцыю трапіла шмат слабых і малавыразных фота, якія можна было б і не паказваць.

І яшчэ адна заўвага. У тым жа ўступным артыкуле да каталога гаварылася, што «ўвазе наведвальнікаў рэспубліканскай выстаўкі работ фотааматараў прапануецца больш 180 работ 72 аўтараў». Але чамусьці паказана толькі каля 140 здымкаў.

Я. КАЛЯДА.

Пра што не пішуць у біяграфіі

АТАМ І МУЗЫ

ВЕЧАР З АКАДЭМІКАМ А. К. КРАСІНЫМ

Адноичы па журналісцкай справе давялося мне завітаць да Андрэя Капітонавіча Красіна. Я шмат чуў пра гэтага чалавека. Расказвалі, што калісьці ён працаваў у акадэміка Ігара Васільевіча Курчатава, пазней прымаў удзел у стварэнні першай у свеце атамнай электрастанцыі, за што быў удастоены Ленінскай прэміі. Потым узначальваў адзін фізіка-энергетычны інстытут, кіраваў навуковай распрацоўкай Белаярскай атамнай электрастанцыі, а з 1961 года жыве і працуе ў Беларусі.

Дамаўляючыся аб сустрэчы з дырэктарам Інстытута ядзернай энергетыкі АН БССР, я меркаваў, што наша гутарка адбудзецца ў яго службовым кабінеце, але атрымаў запрашэнне на кватэру. Вядома ж, я зусім не спадзяваўся ўбачыць у кватэры вучонага-фізіка партатыўны сінхрафазатрон. Але піяніна ў гасцінай і альбом мастацкіх рэпрадукцый на пісьмовым стале гаспадара падказалі мне думку, што тут сябруюць з мастацтвам. Размова наша, якая пачалася з фізікі, непрыкметна перайшла ў новае рэчышча. Надзвычай цікава было даведацца, як суіснуюць у адным чалавеку фізік і лірык, якое месца займае мастацтва ў жыцці вучонага, чаго ён шукае і што знаходзіць у свеце цудоўнага. Дарэчы, з апошняга пытання і пачалася наша размова пра атам і музы з акадэмікам АН БССР, заслужаным дзеячом навукі і тэхнікі БССР Андрэем Капітонавічам Красіным.

— Што прываблівае мяне ў мастацтве? Перш за ўсё, зразумела, яго эстэтычны бок. Добрая музыка, добрая карціна,— а мы гаворым толькі пра сапраўднае мастацтва,— прыносяць задавальненне, радасць сустрэчы з хараством. Але ёсць яшчэ адзін, я б сказаў, «утылітарны» бок майго захаплення. Чалавеку неабходна час ад часу адхіліцца ад свайго асноўнага занятку, неабходна ў нейкі момант змяніць ход думак. У нашай справе гэта свайго роду вытворчая неабходнасць. Чалавечы арганізм патрабуе часовага пераключэння з аднаго мысліцельнага канала на другі, і мне ў такіх выпадках прыходзіць на дапамогу мастацтва.

— Што менавіта? Музыка, жывапіс, кніга?

— Толькі, калі ласка, не пытайцеся, якому з відаў мастацтва я аддаю перавагу. Тады мне, у сваю чаргу, хочацца спытаць: а што лепш—гара ці ручай? У кожнай з'яве прыроды, у кожным плодзе ёсць сваё хараство, гэтак жа я знаходжу яго і ў музыцы, і ў жывапісе, і ў балеце...

— Але ж калі, скажам, для Моцарта свет складаўся перш за ўсё з гукаў, а для Ван Гога—з фарбаў, дык і сярод нас, звычайных людзей, нехта мае большую здольнасць думаць музычнымі вобразамі, а нехта лепш успрымае колер і форму...

— І ўсё ж мне цяжка зрабіць пэўны выбар, спыніцца на нечым адным. Але... Калі б мне раптам давялося кіраваць парадам муз, на першае месца я паставіў бы музыку. Напэўна, таму, што займаўся ёю і атрымаў пачатковую музычную адукацыю.

Праўда, іншы раз мне больш прыемна паслухаць любімы твор дома, чым у канцэртнай зале, дзе кашляюць, рыпяць крэсламі і тым самым адцягваюць увагу, перашкаджаюць засяродзіцца. Пласцінка дае табе і магчымасць паўтарыць музычны ўрывак, які палюбіўся.

З асаблівым задавальненнем слухаю ў грамзапісе оперу. Сцэнічныя ўмоўнасці, уласцівыя гэтаму жанру, мне здаецца, іншы раз перашкаджаюць галоўнаму—успрыняццю музыкі. Я лепш паслухаю ў запісе Шаляпіна ў партыі Мефістофеля ці Барыса Гадунова, чым іншага «жывога» выканаўцу, які намнога больш эфектна выглядае, чым спявае. Гэта, вядома, не значыць, што я страціў цікавасць да сцэнічнай пастаноўкі оперы, — хоць бы таму, што далёка не ўсё запісана на грампласцінкі. І потым ёсць сапраўды цікавыя пастаноўкі, таленавітыя выканаўцы.

Мае любімыя творы? Іх вельмі многа, усіх не пералічыш. Другі канцэрт для фартэпіяна з аркестрам Рахманінава, трыо Чайкоўскага «Памяці паэта» ,накцюрн з Другога квартэта Барадзіна, 12-ы эцюд Скрабіна, Шапэн...

— А літаратура?..

— Вельмі люблю «Вайну і мір» і магу сказаць, што гэты раман дапамог мне выпрацаваць некаторыя прынцыпы маіх адносін да навукі. Яшчэ студэнтам я ўбачыў тут элемент філасофскага, дыялектычнага падыходу да некаторых жыццёвых сітуацый, і гэта ў нейкай ступені знайшло сваё адлюстраванне ў маёй навуковай дзейнасці.

Наогул у мастацкіх творах мяне надзвычай цікавяць сітуацыі, калі чалавек стаіць перад неабходнасцю вырашыць тое ці іншае жыццёва важнае пытанне, і акалічнасці не падказваюць яму адназначнага выбару. У такіх выпадках міжволі ставіш сябе на месца літаратурнага героя і адчуваеш задавальненне, калі ён робіць так, як у яго становішчы зрабіў бы ты сам. Вучоныя ў большасці сваёй рацыяналісты, і ім, натуральна, хочацца каб нават кніжныя персанажы, не кажучы ўжо пра жывых людзей, у сваіх дзяяннях і ўчынках заўсёды выбіралі аптымальны варыянт...

Мой субяседнік на хвіліну задумаўся, а мне тым часам прыгадалася колішняя дыскусія паміж «фізікамі» і «лірыкамі».

Ці не больш паміж імі агульнага, чым рознага? Я спытаў пра гэта Андрэя Капітонавіча.

— У іх агульная першаасnова — творчасць. Сапраўдны вучоны і мастак заўсёды першаадкрывальнікі, абодва яны ствараюць нешта новае. Творчы працэс у нечым аднолькавы і ў фізіка-тэарэтыка, які думае, скажам, над уласцівасцямі антычасцінак, і ў пісьменніка, які працуе над раманам, і ў рэжысёра, які ламае састарэлыя сцэнічныя каноны...

— У нашай літаратуры і перыёдыцы вядомы тып вучонага — «адналюба», які апраўдвае сваю абыякавасць да музыкі, тэатра, наогул, да мастацтва нежаданнем «здрадзіць» навуцы як галоўнаму захапленню свайго жыцця. Гэта даўно прывыклі называць «одна, но пламенная страсть». Як вы ставіцеся да такіх вучоных?

— Думаю, што гэта дзівацтва. Нават на пачатковай ступені развіцця чалавек не мог абысціся без мастацтва — няхай прымітыўнага, у выглядзе наскальных малюнкаў ці рытуальных танцаў... Можна мець здольнасці ў матэматыцы, але не мець слыху. Але ж не абавязкова захапляцца менавіта музыкай! Жыць без мастацтва нельга — можна па-рознаму ставіцца да яго...

Праўда, бывае што чалавек навукі свядома ігнаруе мастацтва. Тут можа быць некалькі прычын. Адны лічаць вобласць эмоцый полюсам, які процістаіць навуковаму рацыяналізму, і непакояцца, каб развіццё гэтых эмоцый не парушыла тую гармонію характару, якая робіць чалавека здольным працаваць у навуцы. Іншыя жадаюць сэканоміць час: тры гадзіны, праведзеныя ў тэатры, здаюцца ім страчанымі на шкоду галоўнай справе. Нарэшце, трэція проста абыякавыя да мастацтва з тае прычыны, што ў свой час не атрымалі больш-менш вартага эстэтычнага выхавання, а займацца гэтым цяпер лічаць залішнім. І тыя, і іншыя абкрадаюць сябе, таму што мастацкая культура ўзбагачае кожнага чалавека, а вучонага асабліва: усе значныя адкрыцці з'яўляюцца вынікам натхнення, якое ўласціва і сапраўднаму вучонаму, і сапраўднаму паэту.

— Цікава, ці пазнаюць сябе фізікі ў адлюстраванні лірыкаў?

— Як калі. Добры фільм «Дзевяць дзён аднаго года». Але такіх, на жаль, нямнога. Можа дзеячы мастацтва і літаратуры мала сустракаюцца з вучонымі, баяцца складанасці навуковых праблем, над якімі мы працуем? Але ж мы ўсё можам растлумачыць, сёе-тое паказаць. У нашым інстытуце нядаўна пабывала група беларускіх кінематаграфістаў, здымкі часткова вяліся «скрытай камерай», і атрымаўся вельмі нядрэнны тэлевізійны фільм «Я чую вестку». Ва ўсякім выпадку гледзячы на экран, мы не пасмейваліся, як гэта часта бывае ў падобных выпадках. А то многія глядзяць на нас вачыма шасцігадовага чытача з вядомай дзіцячай кніжкі: «Вместо шляпы на ходу он надел сковороду...» Апрача рассеянасці — традыцыйнай рысы, якая прыпісваецца вучоным намнога ў большай ступені, чым гэта ёсць на самай справе,— чалавек навукі валодае многімі іншымі якасцямі, безумоўна, цікавымі і для пісьменніка, і для мастака, і для кінарэжысёра.

— Ваша спецыяльнасць — ядзерная фізіка, навука не проста сучасная, але нават, можна сказаць, «модная». Аднак у мастацтве, мяркуючы па ўсім, вы аддаеце перавагу класіцы. А як вы ставіцеся да мадэрна?

— Мне давялося пабываць у многіх музеях свету. Я бачыў Луўр, нью-йоркскі «Метрапалітэн-м'юзіэм», музей Рэмбранта ў Амстэрдаме, выстаўкі ў Канадзе, Індыі, Швейцарыі... Але лепшымі нацыянальнымі мастацкімі зборамі ўсё ж лічу Траццякоўскую галерэю і Рускі музей. Мне падабаюцца творы прадстаўнікоў ранняга і сярэдняга імпрэсіянізму — Ван-Гога, Сезана, Гагена, Рэнуара, Манэ. Але да работ абстракцыяністаў у мяне адносіны дваістыя. З аднаго боку, я разумею, што без эксперыменту нельга абысціся як у навуцы, так і ў мастацтве. Але ў абстрактным мастацтве цяжка адрозніць творчы пошук ад самай звычайнай халтуры. А галоўнае — сярод многіх бачаных мной твораў мастакоў-мадэрністаў я не сустрэў такога, які б аказаў на мяне моцнае эмацыянальнае ўздзеянне. Я не бачу магчымасці выказвання высокіх эмацыянальных пачаткаў сродкамі абстрактнага мастацтва. Але ў нейкіх бытавых праяўленнях яно апраўдана. Мне б, напрыклад, не хацелася бачыць у сваёй кватэры парцьеры з вінаграднымі лозамі ці іншым «канкрэтным жывапісам». Там, дзе абстрактная кампазіцыя выконвае дэкаратыўную ролю, яна, па-мойму, мае права на існаванне.

Мадэрнізм у музыцы — з'ява такая ж распаўсюджаная, як і ў жывапісе, але, на жаль, не больш прыемная. Нядаўна за граніцай я глядзеў балет, які суправаджаўся скрыгатаннем металу, дзікім бразгатаннем і іншымі вытворча-шумавымі эфектамі. Незвычайна, канструктыўна, аднак у другі раз я на такі «балет» не пайду.

— А сінтэз мастацтва і тэхнікі — напрыклад, камп'ютар-шахматыст?

— Машына, якая гуляе ў шахматы, можа загубіць шахматнае мастацтва. Тэарэтычна кожны працэс, у тым ліку і шахматная гульня, можа быць запраграміраваны настолькі падрабязна, што машына выйграе любую партыю. Але такая гульня ўжо не будзе мастацтвам. Іншая справа, калі тэхніка арганічна ўваходзіць у мастацтва, нараджаючы яго новыя формы. Я маю на ўвазе новыя музычныя інструменты. Аднак і тут неабходны густ і пачуццё меры. Інакш людзі пабягуць з канцэрта, аглушаныя фарсіраваным гучаннем модных у апошні час электрагітар, як гэта ўжо не раз здаралася ў Мінскім Палацы спорту. Мастацтва, калі яно мае права называцца так, не павінна біць па нервах і барабанных перапонках, аказваючы такім чынам чыста фізічнае ўздзеянне на чалавека. Яно заклікана прыносіць эстэтычнае задавальненне — вось у чым я глыбока перакананы...

Аркадзь БРЖАЗОЎСКІ.

Чалавеку гавораць: дзякуй

ЯК ПЕРШАЯ НАСТАЎНІЦА

...Сваю першую настаўніцу памятаю добра. Яна навучыла мяне чытаць. А вось першага свайго бібліятэкара—не запомніў. Напэўна, гэта быў раўнадушны чалавек: да мяне, да кнігі. Браў з маіх рук кнігу, запісваў у фармуляр—і ўсё.

Калі ж у вёсцы Гарбацэвічы, на Бабруйшчыне, я пазнаёміўся з Аляксандрай Мікалаеўнай Гайшун, мне падумалася: такога бібліятэкара я б запомніў на ўсё жыццё.

Неяк яна мне казала пра сваіх чытачоў. Дзіўна. У кожным з іх яна бачыла новы, арыгінальны і цікавы характар. Вось з яе назіранняў:

«Адны чытачы ўмеюць выбраць кнігу. Шмат часу не трацяць. Другія шукаюць доўга і блытана. Трэція не шукаюць наогул—чытаюць, што пад рукой. З першымі працаваць лёгка, з другімі—цяжэй, з трэцімі — зусім клопатна, але трэба. За апошнія гады стала шмат чытачоў, якія настойліва шукаюць навінкі, просяць спецыяльную літаратуру па спісе, складзеным загадзя. З такімі цікава пагаварыць аб кнігах, а дагадзіць ім, задаволіць доўгачаканым томам — прыемна. Клопатаў яны, праўда, робяць нямала, бо не заўсёды патрэбная кніга ёсць. Але для такіх чытачоў у бібліятэцы заведзена картатэка адмоў».

Аляксандра Мікалаеўна кожны дзень заглядвае ў яе, шукае патрэбныя чытачам кнігі, стараецца каб гэта картатэка змяншылася. Аднак і настойлівасці ў чытачоў прыбаўляецца. Гэта не бянтэжыць бібліятэкара. Нават радуе: людзі хочуць чытаць, ведаюць, што трэба чытаць, вераць у яе ўвагу.

А ёсць і такія. Прыходзяць у бібліятэку, сноўдаюцца ад стэлажа да стэлажа, і нічога не гавораць ім назвы на вокладках, прозвішчы аўтараў — тым больш. Так і не знайшоўшы ў моры кніг адной для сябе, просяць даць ім «што-небудзь цікавае». Гэта «што-небудзь» Аляксандры Мікалаеўне балюча чуць: значыць, чытае чалавек ад выпадку да выпадку. Як жа зрабіць, каб і яму кніга стала сябрам?

— А зрабіць гэта я абавязана, —так Аляксандра Мікалаеўна разумее сваю прафесію.

Разумее і... працуе. Наладжвае тэматычныя выстаўкі, праводзіць канферэнцыі чытачоў — у сябе ў бібліятэцы і ў сельскіх клубах, у чытальнай зале робіць агляды навінак.

— Глыбока перакanана, што з кнігай можна падружыць кожнага чалавека, — гаворыць Аляксандра Мікалаеўна. — Трэба толькі знайсці такую кнігу, якая брала б яго за жывое.

І бібліятэкар вывучае фармуляры: што за чытач, кім і дзе працуе, якая ў яго адукацыя. Заведзена і картатэка грамадскіх прафесій чытачоў. Многія здзіўляюцца, калі прыходзяць у бібліятэку і чуюць прапанову разам з бібліятэкарам скласці план свайго карыстання кнігамі. Больш за сто чытачоў бяруць кнігі па такіх тэматычных планах. Мяняюцца пла-

З ЧАГО ПАЧЫНАЕЦЦА ВЯСНА?

НАПЭЎНА, не знайсці і двух чалавек, якія б аднолькава адказалі на гэтае пытанне.

Адзін скажа, што для яго вясна пачынаецца тады, калі ён скідае зімовае паліто...

Другі — адразу прыгадае, як звіняць раўчукі пасля першай вясновай навальніцы...

Трэці...

Учора я бачыў, як для чалавека пачалася вясна. Гэта быў вельмі дзелавы чалавек, загружаны ўсялякімі неадкладнымі справамі. Ён, здаецца, не заўважаў нічога, акрамя сваіх папер, якія горамі ляжаць у яго на стале. Мы сядзелі ў яго кабінеце — і раптам у пакой увайшла маладая жанчына-кур'ер. Яна была вельмі прыгожая. Апранутая ў лёгкі веснавы касцюм, на твары свяцілася ўсмешка, а ў вачах яшчэ захаваўся бляск вясновага сонейка, якое заліло ўсе вуліцы.

— Што робіцца з жанчынамі,— здзіўлена сказаў Дзелавы чалавек. Пакруціў галавой і нечакана, з нейкай нават разгубленасцю ў голасе, канстатаваў:— Вясна...

Вясна!..

Не знайсці, відаць і двух чалавек, якія б аднолькава адказалі на пытанне, з чаго пачынаецца вясна. Але калі спытацца пра гэта ў аднаго, другога, трэцяга, то можна заўважыць, што для ўсіх прыход вясны звязаны з нечаканым адкрыццём прыгажосці... Прыгажосці ва ўсім, што вакол нас.

Вясна быццам дакранаецца чарадзейнай палачкай да ўсяго, што здавалася будзённым, звычайным — і гэтае звычайнае робіцца цудам.

Вось мы і друкуем тры работы мастакоў Л. Шчэмелева, М. Моўчана, Ю. Зайцава, якія экспануюцца цяпер на рэспубліканскай мастацкай выстаўцы. Друкуем таму, што яны сугучны сённяшняму настрою кожнага чалавека.

Усе гэтыя работы ўслаўляюць прыгажосць, яны прасякнуты радасцю існавання.

Мы ўглядаемся ў твары прыгожых жанчын, у постаць маладой маці, якая стаіць ля парога новага дома, быццам ля парога новага жыцця, і адчуваем, што гэтыя людзі нечым вельмі блізкія нам, вельмі дарагія. Мы разумеем іх. Разумеем іх усмешкі, іх радасць... І хоць гэтыя работы створаны ў розны час, чамусьці хочацца думаць, што ўсе яны створаны вясной, у тую пару, калі аднаўляецца жыццё, калі пачынаецца прыгажосць.

А. БАРАДАЧ.

М. МОЎЧАН. Святлана.

Ю. ЗАЙЦАЎ. Поўдзень.

Л. ШЧЭМЕЛЕЎ. Наваселле.

ны — мяняюцца з імі і самі чытачы. Учора яны прасілі даць «што-небудзь цікавае», а сёння ўжо самі ведаюць, што ўзяць з паліцы.

Калі гэта бібліятэка ўключылася ў агляд, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, Гайшун паставіла перад сабой задачу—пазнаёміць усіх чытачоў з ленінскай спадчынай, з Леніным-аўтарам, са скарбніцай ленінскай думкі. Кожны месяц у бібліятэцы наладжваецца «Ленінскі дзень». Да яго рыхтуюцца фота-альбомы выстаўкі кніг — твораў Ільіча, літаратуры аб ім. У гэты дзень праводзяцца гутаркі і віктарыны, гучыць музыка, якую любіў Ленін, прайграюцца пласцінкі з запісам яго голасу. Уся атмасфера выхоўвае, настройвае на пачуцці, роздум.

Як і сваю першую настаўніцу, помню я Аляксандру Мікалаеўну.

М. ПІРОЖНІКАЎ.

Чалавеку гавораць дзякуй

ДОМ ПАД КЛЁНАМІ

ПАМЯТАЮ, як гэты белы домік пад зяленінай клёнаў толькі адчыняўся. Сабралася шмат людзей. З саміх Доктаравіч, з суседніх вёсак. Зайшлі. Знялі шапкі. Пачуліся першыя галасы і... слёзы. На чырвоных шкляных дошках (іх дзевяць — па колькасці вёсак) срэбрам адсвечвалі прозвішчы 233 воінаў і партызан, ахвяр фашызму. У гэтых радках знаходзілі сваіх братоў, мужоў, сыноў, бацькоў. За гіда быў невысокі, сярэдніх гадоў мужчына — дырэктар саўгаса Мікалай Іосіфавіч Апацкі.

Гэта яго задума — стварыць саўгасны музей.

Як дырэктару саўгаса яму хапала ўсякіх гаспадарскіх клопатаў. А ён знаходзіў час, каб весці пошук сваіх землякоў, даследаваць іх жыццё, абставіны гібелі, набываў дом пад музей, заказваў стэнды, дамаўляўся з фотамайстрамі. Сваім клопатам Апацкі захапіў галоўнага эканаміста саўгаса Галіну Андрэеўну Пракаповіч, дырэктара школы Валянціна Серафімавіча Тураўца, інжынера саўгаса Івана Мікалаевіча Яроцкага.

Сотні фотаздымкаў, пісьмаў, дакументаў, лістовак часоў першай рускай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, знойдзеных у сямейных альбомах і бабуліных пранафталіненых куфрах, сталі экспанатамі музея.

Заходзім у маленькі пакойчык. На століку бюст У. І. Леніна. Гэты бюст дырэкцыя саўгаса набыла ў 1937 годзе. У першыя дні вайны нехта схаваў яго. А знайшлі... толькі ў 1950 годзе ў час рамонту аднаго з інтэрнатаў. Рабочы М. Данілец рэстаўрыраваў бюст і перадаў у музей...

Тут і партрэт першага трактарыста Іосіфа Іпалітавіча Калевіча. У 1934 годзе ён вадзіў «фардзон», цяпер — трактар «Беларусь».

А вось фотакарткі бязвусых юнакоў нараджэння 1925—27 гадоў. Такіх пераважная большасць. Кожнае фота — нечая незагойная рана, нечы боль. Ураджэнцам Доктаравіч быў Герой Савецкага Саюза Аляксандр Рыгоравіч Таўпека. Ён абараняў Ленінград, камандаваў батарэяй самаходных гармат, удзельнічаў у прарыве блакады горада-героя. Аб тым, што ён загінуў у 1944 годзе, землякі, блізкія і родзічы даведаліся пасля вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў.

Дастойна ўвекавечана ў музеі і памяць паэта - земляка Аляксея Коршака, які да вайны друкаваў свае вершы і нарысы ў літаратурных часопісах, у газеце «Літаратура і мастацтва», падрыхтаваў свой першы паэтычны зборнік, хоць выдаць не паспеў — пачалася вайна. Аляксей пайшоў на фронт. Загінуў ён у лютым 1945 года ва Усходняй Прусіі. Зборнік яго вершаў выйшаў пасля вайны пад назвай — «Апаленыя пялёсткі», адзін экземпляр — пад шклом побач з партрэтам паэта.

Добрую справу зрабілі арганізатары музея, сабраўшы ў спецыяльную папку пісьмы воінаў - франтавікоў, што не вярнуліся да бацькоўскага парога. Колькі іх тут! Маленькія пажаўцелыя трохкутнічкі з нумарамі палявой пошты і цяпер, здаецца, пахнуць салдацкім потам, порахам. Іх аўтары даўно загінулі. А пісьмы не паміраюць. «Дарагая мамачка! Я жывы і здаровы, гонім фрыцаў. Шукайце там на карце горад Брамберг, мы яго занялі некалькі дзён назад. Рушым наперад, бяром трафеі, вызваляем з канцлагераў нашых людзей... Пішыце мне, як там у вас у вёсцы...» Гэта апошні ліст ад Уладзіміра Ясючэні, жыхара вёскі Станькава. 26 студзеня 1945 года ён загінуў.

Такіх пісьмаў шмат. Прадстаўлены на стэндах подзвігі капыльскіх партызан. Як вядома, ужо ў 1942 годзе тут дзейнічалі чатыры партызанскія брыгады і некалькі спецатрадаў. Дзесяткі рабочых і служачых саўгаса змагаліся ў радах народных мсціўцаў. Аб гэтым расказваюць лістоўкі і газета «Калгаснік Капыльшчыны», якія выдаваліся ў адной з брыгад.

Аддаючы даніну павагі героям мінулай вайны, стваральнікі музея не забылі тых, хто адстойваў заваёвы Кастрычніка на палях грамадзянскай вайны. І сёння жывуць у саўгасе чапаеўцы Т. Ясючэня, І. Мароцкі, Я. Лапаух, І. Ліпніцкі. Кожнаму з іх — за семдзесят. Шкада, што змясціўшы іх партрэты, забылі запісаць успаміны аб службе ў легендарнай чапаеўскай дывізіі, дзе, дарэчы, ваявала каля сотні капыльскіх добраахвотнікаў. Гэтым людзям, як і былому байцу Першай коннай арміі А. Шышко, члену КПСС з 1931 года, ёсць што ўспомніць, аб чым расказаць.

Яшчэ некалькі слоў пра стваральніка музея, камуніста Мікалая Іосіфавіча Апацкага.

Ён памёр. Заўчасна, нечакана. Зрабіўшы многа карыснага ў Доктаравічах. Землякі аддалі памяці гэтага выдатнага арганізатара і чалавека куток у адным з пакояў музея, змясцілі там яго партрэт, урадавыя ўзнагароды, расказалі пра яго жыццё.

Думаецца, што энтузіязм Апацкага можа многаму навучыць такіх жа кіраўнікоў гаспадарак, савецкіх і партыйных работнікаў, якім быў сам Мікалай Іосіфавіч. У героіцы ўчарашняга дня ён бачыў заўтрашнія перамогі, і музей, створаны ім, служыць выхаванню маладога пакалення.

А. БАРЫСЕВІЧ.

Якаў МАКАРЭНКА

ДЫХАННЕ ПЕРАМОГІ

З ДЗЕННІКА ВАЕННЫХ ГАДОЎ

Дзевятага мая 1970 года наша краіна, усё прагрэсіўнае чалавецтва ўрачыста адзначаюць чвэрць стагоддзя з дня вялікай гістарычнай перамогі Савецкага Саюза над фашысцкай Германіяй. Берлінская наступальная аперацыя, якою была ўвенчана перамога, адна з самых выдатных ва ўсёй гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Урыўкі з дзённіка пісьменніка Якава Макарэнкі, былога ваеннага карэспандэнта «Праўды», які пабываў у нашай рэдакцыі, уваскрашаюць у памяці падзеі тых незабыўных дзён, а таксама расказваюць, як працавалі ў ходзе берлінскай бітвы савецкія пісьменнікі і журналісты.

13 красавіка. У Берліне, мяркуючы па паведамленнях нямецкіх газет, жыццё ішло, як на вулкане. Фашысцкую сталіцу ахапіла паніка. Па радыё амаль кожны дзень выступаў з заклікаваннямі Гебельс.

Гітлераўскае камандаванне, канечне, чакала ўдру на Одэры. Для таго і прыйшла сюды Савецкая Армія. Але яно не ведала і не магло ведаць, калі гэта адбудзецца. Былі адносна гэтага толькі розныя меркаванні і гаданні. «Фёлькішэр Беобахтэр», напрыклад, беспардонна сцвярджаў, што наўрад ці Савецкая Армія пасля гіганцкага рыўка з берагоў Віслы здольная пачаць новае наступленне. Многія фашысцкія генералы ўнушалі сабе, што не ўсё яшчэ страчана.

Кожны з нас быў у гэтыя дні сам сабе стратэг, сам сабе выбіраў участак. Вішнеўскі і Золін прыпісаліся да арміі, якой камандаваў В. Чуйкоў, Гарбатаў і Мяржанаў выехалі ў армію Кузняцова, я — у армію генерала Н. Бярзарына. Васіль Вялічка — да танкістаў.

Іншы раз па вечарах мы з'язджаліся ў Медзехудзе і яшчэ раз звяралі свае рашэнні: сёе-тое падказвалі назіранні, а таксама інтуіцыя. Я з цікавасцю назіраў за метамарфозамі, якія адбываліся, міма волі, у нас саміх. Усевалад Вішнеўскі быў вясёлы, сыпаў матроскія анекдоты, а на вечарах, ніколі не адступаючы ад раз устаноўленага парадку, садзіўся за дзённік. Кожны з нас з зайздрасцю глядзеў на вялікую канторскую кнігу ў чорным ледэрынавым пераплёце, хочучы хоць адным вокам зазірнуць у яе. Але Усевалад Вячаслававіч нікога не надпускаў да дзённіка. Барыс Гарбатаў у гэтыя дні быў асабліва засяроджаны. Ён гаварыў:

— Я павінен напісаць, чорт вазьмі, анонімнае Пісьмо таварышу. Гэта будзе пісьмо аб нашай вялікай перамозе!

Мартын Мяржанаў амаль штодзень пісаў пісьмы Волечцы — сваёй адзінай і бясконца любімай дачцы. Жартам ён пад рогат усіх гаварыў:

— Учора, я, браткі, гаварыў з самім райхсміністрам Гебельсам. У штабе часці, дзе былі мы з Барысам, стаяў тэлефон. Я жартам зняў трубку і раптам чую: «Цэнтральная Берліна адказвае». Я не разгубіўся і гаркнуў ва ўсё горла: «Гебельса!» Тэлефаністка ветліва адказала: «бітэ!..»

16 красавіка. На досвітку задрыжала зямля. Магутнай артылерыйскай падрыхтоўкай, увёўшы ў бой сотні батарэй, Савецкая Армія пачала наступленне на Берлін.

У гэты гістарычны дзень усе ваенныя журналісты, натуральна, былі на перадавых пазіцыях. Мы бачылі сваімі вачыма, як пачалося і разгортвалася гэта адно з найвялікшых ва ўсёй гісторыі войн наступленне. Матэрыял чэрпалі непасрэдна ў гушчыні наступаючых часцей.

18 красавіка. Стаўка Гітлера ўскладала вялікія надзеі на армію генерала Венка. Ёй было строга загадана тэрмінова перадыслацыравацца з захаду пад Берлін і нанесці наступаючым контрудар. На вышынях пад гарадком Зеелаў фашыстам удалося на некаторы час затрымаць наступаючыя савецкія часці. На вышынях былі пабудаваны шматлікія доты і дзоты з артылерыяй, сюды былі тэрмінова перакінуты свежыя сілы.

Штаб нашага фронту пераехаў у Ландсберг (цяпер Хожуў). Кіраўніцтва аперацыяй гіганцкіх маштабаў патрабавала перанясення штабных аддзелаў бліжэй да баявых рубяжоў. Сюды быў перанесены і палявы тэлеграф. Перабраліся ў Ландсберг і мы, журналісты.

У дні баёў за горад Зеелаў нас напаткала вялікае няшчасце. Загінуў ваенны карэспандэнт ТАСС Аляксандр Малібашаў. Гэта быў выдатны чалавек і журналіст. Ён прайшоў з войскамі ўсю вайну, бываў дзесяткі разоў у самых цяжкіх пераплётах. Смерць напаткала яго тут, пад Берлінам. У час варожага артылерыйскага налёту Малібашаў быў у штабе аднаго з наступаючых палкоў і быў забіты снарадам.

Наступленне развівалася. Пакуль часці 1-га Беларускага фронту «прагрызлі» ўмацаванні немцаў на вышынях Зеелава, дывізіі 1-га Украінскага фронту нанеслі ўдар па фашысцкай абароне з паўднёвага ўсходу.

Одэр-фронт рушыўся.

На подступах да Берліна я сустрэў генерала Бярзарына. Ён быў, як заўсёды, у чорнай бурцы, накінутай на плечы, і шэрай каракулевай папасе. Твар яго быў стомлены, але шэрыя з іскрынкай вочы свяціліся радасцю.

— Я прызначаны камендантам Берліна. Запрашаю прыбыць у бліжэйшыя дні на першую прэс-канферэнцыю!

22 красавіка. Раніцай войскі 1-га Беларускага і 1-га Украінскага франтоў уварваліся ў Берлін.

Разам з наступаючымі часцямі мы ўехалі ў горад. Берлін гарэў. Усюды разбітыя або кінутыя цэленькімі гарматы, танкі. Спаленыя аўтамашыны, трупы нямецкіх салдат і афіцэраў.

Еду на вузел сувязі, перадаю ў «Праўду» карэспандэнцыю аб вулічных баях у Берліне і зноў вяртаюся ў наступаючыя часці. Штаб фронту, а разам з ім палявы тэлеграф пераехаў у ціхі схаваны ў зеляніне абуджаных паркаў гарадок Фюрстенвальдэ. Гэта ўжо за Одэрам. Да Берліна ад яго — не больш як сорак кіламетраў.

На толькі што вызваленых вуліцах з'явіліся жыхары Берліна.

На адной з вуліц я зайшоў у невялікі асабнячок, каб папрасіць вады. Асабняк гэты, як высветлілася, належаў старому кайзераўскаму генералу ў адстаўцы. Генерал быў дома. Берлінскія ўлады не паспелі яго эвакуіраваць. Калі адстаўны генерал даведаўся, што савецкія войскі ўступілі ў Берлін, яго хапіў апаплексічны ўдар. У адказ на мае пытанні ён варушыў белымі бяскроўнымі губамі, але голасу чутно не было.

— Генерал пытаецца, — растлумачыла з цяжкасцю бона, — яму збіраюцца ў турму?

Бліжэй да цэнтра стукаем разам з Львом Славіным у дзверы доміка. Нам патрэбны пакой, каб напісаць чарговыя карэспандэнцыі. Доўга не адчыняюць. Нарэшце, чуваць, як паварочваецца ключ, дзверы адчыняюцца.

— Як, вы ўжо тут? — перад намі стаіць пажылы чалавек у рабочай блузе. — Я думаў, гэта гестапаўцы. Гадзіну назад яны прыходзілі і загадалі, каб я ішоў абараняць барыкады...

25 красавіка. Лавіруючы паміж калонамі танкаў, аб'язджаючы барыкады, прабіваемся за наступаючымі часцямі ў цэнтр Берліна. Бой грымеў ужо за Шпрэе. Фашысты супраціўляліся жорстка, абаранялі кожную вуліцу, кожны дом. Гітлераўскае камандаванне напружвала ўсе сілы, спрабуючы адбіць удары савецкіх войск. Цяпер яно ўскладала надзеі на армію генерала Бусэ, якая ўсё яшчэ была ў раёне Франкфурта-на-Одэры. Армія генерала Венка так і не выканала ўскладзенае на яе заданне. Яна не змагла прарвацца на дапамогу адступаючым гітлераўскім дывізіям. Тысячы яе салдат ляжалі на дарогах і палях. Такі самы лёс падзяліла і армія Бусэ.

Савецкія палкі з непахіснай упартасцю парыравалі контрудары праціўніка і ўпэўнена прасоўваліся наперад. З паўднёва-ўсходняга боку ў Берлін уварваліся часці генерал-палкоўніка В. Чуйкова, а потым і іншыя злучэнні. Дваццаць пятага красавіка Берлін быў акружаны і заціснуты ў кальцо.

Часам цяжка было зразумець, дзе праходзіць лінія фронту. Горад не поле — франтавую лінію не правядзеш нават на карце. Гэта прыводзіла да анекдатычных выпадкаў, калі журналісты, не ведаючы толкам абстаноўкі, траплялі ў месцы, дзе нашых яшчэ не было. Так было, напрыклад, з Вішнеўскім і Золіным. Яны заехалі на сваім «вілісе» на вуліцу, дзе яшчэ не ступала нага разведчыкаў. Зразумеўшы, што трапілі не туды, Вішнеўскі і Золін хацелі павярнуць назад, але іх тут жа акружылі цывільныя немцы. Яны не былі настроены ваяўніча, але ўсё-такі трэба было лічыцца з тым, што на вуліцах побач кіпеў бой. Міжвольных палоннікаў выручылі падаспеўшыя савецкія салдаты.

Барыс Гарбатаў, Мартын Мяржанаў, Васіль Вялічка — таксама ўвесь час у наступаючых часцях. Бачымся выпадкова на вузле сувязі, або позна вечарам. Стомленыя, як чэрці, але радасныя, усхваляваныя. Гэта трэба зразумець: грымяць апошнія залпы вайны.

У адзін з вечароў Усевалад Вішнеўскі наладзіў для журналістаў-праўдзістаў маленькі прыём.

— Сябры, вайна закончана. Праз некалькі дзён я лячу ў Маскву!

— А капітуляцыя Германіі? — здзівіліся мы. — Падпісанне капітуляцыі вас хіба не цікавіць?

— Прыміце без мяне, — адпарыраваў Вішнеўскі, смеючыся карымі прыжмуранымі вачыма. — Цяпер мне больш, чым што-небудзь, патрэбна Расія!..

А раніцай мы зноў былі ў Берліне. Надыходзіла агонія нямецкай сталіцы.

27 красавіка. Гарнізон Берліна рассечаны на часткі і ўяўляе сабой ланцуг ізаляваных адзін ад аднаго астраўкоў. Ідзе бой за імперскую канцылярыю. Наступаючыя ўжо бачаць у бінокль праз дым і пыл велізарны будынак рэйхстага з шкляным купалам над дахам.

30 красавіка. Батальёны палка, якім камандаваў падпалкоўнік Фёдар Зінчанка, пачалі штурм рэйхстага. Салдатам гэтага палка даручалася вывесіць над ім Сцяг Перамогі.

1 мая. У ноч пад першае мая на ўчастку адной з савецкіх дывізій арміі В. Чуйкова з'явілася машына начальніка гітлераўскага генеральнага штаба генерала Крэбса. З'яўленне Крэбса ў размяшчэнні наступаючых часцей было спробай Гебельса выйграць хоць некалькі гадзін і адцягнуць падзенне Берліна.

Генерал Крэбс быў неадкладна праведзены ў штаб В. Чуйкова.

— Я ўпаўнаважаны паведаміць Савецкаму камандаванню і праз яго Савецкаму ўраду, што ўчора, трыццатага красавіка, германскі фюрэр Адольф Гітлер добраахвотна пакінуў гэты свет.

Чуйкоў маўчаў.

— У сваім завяшчанні, — працягваў Крэбс, — Гітлер пакінуў пераемнікам грос-адмірала Дэніца, а кіраўніком германскага імперскага ўрада прызначыў доктара Гебельса. Я маю гонар быць прадстаўніком гэтага новага германскага ўрада і з'явіўся да вас з асабістым даручэннем Гебельса!

— Што вы яшчэ маеце сказаць савецкаму камандаванню? — запытаўся Чуйкоў. Ён паспеў ужо звязацца з камандаваннем і вёў перагаворы па даручэнні Вярхоўнай стаўкі.

Генерал Крэбс настойліва прасіў аб'явіць на адны суткі перамір'е, каб сфармуляваць умовы капітуляцыі фашысцкіх войск.

— Савецкі ўрад не можа і не будзе весці якіх бы там ні было перагавораў з любым фашысцкім урадам, — рашуча адказаў Чуйкоў.

А ў цэнтры Берліна тым часам савецкія часці працягвалі дабіваць разрозненыя нямецкія падраздзяленні, якія страцілі кіраванне. Наступаў апошні акт берлінскай бітвы.

Першага мая старшы сержант Міхаіл Ягораў і малодшы сержант Мелітон Кантарыя вывесілі над рэйхстагам чырвоны Сцяг Перамогі.

Стрымгалоў лячу на вузел сувязі. У кішэні кіцеля ляжыць карэспандэнцыя, напісаная ў адным з паўразбураных дамоў паблізу рэйхстага. Загаловак яе гаворыць сам за сябе: «Белыя флагі над Берлінам».

2 мая.

На досвітку другога мая Берлін капітуляваў. Спяшаюся ў цэнтр Берліна. Зрэшты, не я адзін — усе ваенныя журналісты. Пачалася капітуляцыя рэштак берлінскага гарнізона, і ўсім хочацца ўбачыць, як усё адбудзецца.

Над прыціхлай нямецкай сталіцай, якая падняла рукі, слаўся дым, павольна асядаў шэры каменны пыл. Ён сыпаўся за каўнер, хрусцеў на зубах. У цэнтры Берліна, як і на ўскраінах, плошчы і вуліцы забіты спаленымі і падбітымі танкамі, гарматамі, пакалечанымі і зусім цэлымі машынамі. Толькі іх тут больш, намнога больш.

Нягледзячы на ранні час, нашы байцы ўжо на нагах. Стомленыя, пачарнелыя твары старанна паголены, гімнасцёркі вымыты і нагладжаны, да бляску наваксаваны боты.

— З вялікай перамогай, таварыш!

— І вас з вялікай перамогай, дарагія таварышы!

У лабірынце вуліц Мітэ, зброю фашысцкіх салдат і афіцэраў, што капітулявалі, прымаў старшына Іван Цярохін.

— Не жартачкі дайсці да Берліна, а ўсё-такі дайшлі, — гаварыў ён і ганарліва круціў пшанічныя вусікі. — Дайшлі і Сцяг Перамогі над рэйхстагам вывесілі!

Старшына дзелавіта аглядаў нямецкія аўтаматы, карабіны, чытаў услых зробленыя на іх надпісы і гучна каменціраваў:

— Гэты вось даўгавязы быў аж пад Старай Русай. Вунь дзе быў, а дапяціўся да Берліна!

Даведаўшыся, што я з «Праўды», Іван Цярохін цвёрда сказаў:

— Прапішыце, таварыш карэспандэнт, пра ўсё гэта ў газеце. Бо гэта ж не жартачкі, капітуляцыя фашыстаў. І не дзе-небудзь, а ў самім Берліне!

У мяне ў галаве спела і паступова складвалася карэспандэнцыя. У вушах гучала цудоўнае слова — капітуляцыя. Гэта была музыка. Не мудруючы, рашыў так і назваць карэспандэнцыю — «Капітуляцыя».

— На што спадзяваліся вашы афіцэры, працягваючы супраціўляцца? — Гэта пытанне я задаў капітану Генрыху Шульцу ля Брандэнбургскіх варот.

— Спадзявацца нам не было на што, — прабурчаў ён у адказ. — Нам было загадана трымацца. За спіной стаялі эсэсаўцы — яны стралялі ў патыліцу кожнаму, хто адступаў хоць на адзін крок!

3 мая. Усіх без выключэння, журналістаў тым больш, цікавіла пытанне: што можна ўбачыць у цэнтральных дзяржаўных установах фашысцкай сталіцы? На наступны дзень раніцай адправіліся туды.

На рагу Фосштрасэ кінуўся ў вочы гіганцкіх памераў, падобны на казарму шэры дом з квадратнымі балконамі. Гэта быў будынак імперскай канцылярыі. Шырокая мармуровая лесвіца павяла нас усярэдзіну будынка.

У сценах імперскай канцылярыі зялі вялікія прабоіны. У калідорах і пакоях кучы тынку, растаптаныя і зусім новенькія жалезныя крыжы, брудныя ваенныя мундзіры. Іх гаспадары пераапраналіся, відаць, так паспешліва, што забывалі нават рамяні. Вокны наспех закладзены папкамі і кнігамі. Сярод іх я ўбачыў «Майн камнф».

Велізарныя, аздобленыя чырвоным дрэвам кабінеты імперскай канцылярыі, нягледзячы на разбурэнні і хаос, яшчэ захоўвалі сляды нядаўняга знаходжання высокіх фашысцкіх чыноўнікаў. Пісьмовыя прыборы былі з чарнілам, на сценах віселі карты, табліцы, расклады.

— Браткі, — усклікнуў Яўгеній Далматоўскі, — я бяру сабе на памяць карту!

— Вазьмі лепш белы тэлефонны апарат у кабінеце Гітлера, — параіў яму.

Кабінет фюрэра — большы за іншыя па памеры, больш раскошна і камфартабельна абстаўлены. На сценах — карціны. Падлога заслана каштоўнымі італьянскімі дыванамі. Вялікія шкляныя дзверы ў сад. Праз іх вёў ход у падземнае сховішча. Замалёўваю наспех план кабінета Гітлера. Спатрэбіцца!

У двары імперскай канцылярыі, у капанірах, зробленых для стаянкі машын, ляжалі трупы фашысцкіх саноўнікаў, якія пакончылі жыццё самагубствам услед за Гітлерам. Тут быў апазнаны труп апошняга начальніка генеральнага штаба фашысцкай арміі генерала Крэбса. Гітлераўскі саноўнік Цым, захоплены ў імперскай канцылярыі, моўчкі паказаў на асела ў зямлю шматпавярховы будынак. Ён злучаўся адным крылом з імперскай канцылярыяй. Гэта было бомбасховішча, апошняе жыллё фюрэра. Падзямелле гарэла.

У садзе імперскай канцылярыі ўвагу прыцягнула чорная масляністая пляма ля ўваходу ў люк. Тут жа валяліся нейкія лахманы, абгарэлы дамскі туфель.

— Ля гэтага люка ўчора былі знойдзены трупы Гебельса і яго жонкі, — растлумачыў штабны афіцэр, які суправаджаў нас. — Калі хочаце ўбачыць іх, едзьце ў турму Плецэнзее. Яны там!

Праз паўгадзіны мы былі ў Плецэнзее. У двары турмы, на бруднай, нятаптанай траве ляжаў абгарэлы труп Гебельса. Сумнення быць не магло — гэта быў ён. Крываногі, маленькі, з ашчэранымі зубамі...

Вечар правёў у рэйхстазе ў батальёне капітана Сцяпана Неустроева. Гэты батальён адыграў галоўную ролю ў штурме рэйхстага, вынес увесь цяжар барацьбы.

Доўга гутарым з Неустроевым. Ён падрабязна і грунтоўна расказвае, як бралі рэйхстаг, як быў вывешаны над ім Сцяг Перамогі. Вяду амаль стэнаграфічны запіс яго расказу. Ён ляжа ў аснову кнігі аб штурме рэйхстага, першай кніжкі пасля вайны.

8 мая. Сонечны, на дзіва пагодлівы дзень. Сёння прызначана падпісанне ўдзельнікамі антыгітлераўскай кааліцыі поўнай і безагаворачнай капітуляцыі фашысцкай Германіі. На досвітку прысутнічаю на сустрэчы ў Тэмпельгофе саюзных дэлегацый, якія прыбылі для падпісання акту капітуляцыі.

Падпісанне акту капітуляцыі было падрыхтавана ў памяшканні інжынерна-сапёрнай школы ў Карлхортэ. З надзвычайнай урачыстасцю чакаем гэтага гістарычнага моманту. У блакнот запісваецца кожная дэталь. У нашым палку прыбыло. З 1-га Украінскага фронту прыехалі Канстанцін Сіманаў, Аляксандр Крывіцкі. Прыляцелі журналісты з Масквы. Умовіліся: Барыс Гарбатаў і Мартын Мяржанаў пішуць аб падпісанні капітуляцыі для «Праўды», Іван Золін і я — для Саўінфармбюро на заграніцу. Такое было ўказанне з рэдакцыі. У фае інжынерна-сапёрнай школы ўстаноўлены тэлефоны, з дапамогай якіх можна неадкладна звязацца з Масквой, Парыжам, Лонданам, а праз яго з Вашынгтонам. Гэта быў апошні падарунак нястомных ваенных сувязістаў журналістам!

У дваццаць чатыры гадзіны дзесяць мінут па еўрапейскім часе прадстаўнікі Вярхоўнага Галоўнакамандавання краін-пераможцаў увайшлі ў залу пасяджэнняў. Крэсла старшыні за сталом для ўпаўнаважаных прыняць капітуляцыю фашысцкай Германіі прадастаўлена прадстаўніку Вярхоўнага Галоўнакамандавання Савецкай Арміі. Яго заняў Маршал Савецкага Саюза Г. Жукаў. Побач з ім — А. Вышынскі, галоўны маршал авіяцыі Англіі Артур В. Тэдэр, амерыканскі генерал Карл Спаатс, адмірал Гаральд Вероу, галоўнакамандуючы французскай арміяй генерал Дэлатр дэ Тасіны.

Канферэнцыя па прыняцці капітуляцыі гітлераўскай Германіі аб'яўляецца адкрытай. Прадстаўнікі гітлераўскага вярхоўнага камандавання запрашаюцца як пераможаныя апошнімі. Увайшоўшы ў залу пасяджэнняў, Кейтэль патрос у паветры маршальскім жазлом, але гэта хутчэй ужо быў фарс, а не ваенны рытуал.

— Ці маюць нямецкія прадстаўнікі паўнамоцтвы на поўную і безагаворачную капітуляцыю ўзброеных сіл фашысцкай Германіі? — Маршал Жукаў увесь час падкрэсліваў — «на поўную і безагаворачную капітуляцыю»....

Кейтэль пакорпаўся непаслухмянымі рукамі ў папках і, нервова ўздрыгваючы, перадаў у прэзідыум канферэнцыі дакумент за подпісам рэйхміністра гросадмірала Дэніца. У дакуменце гаварылася:

«Я ўпаўнаважваю генерал-фельдмаршала Кейтэля, шэфа вярхоўнага камандавання і адначасова галоўнакамандуючага арміяй, генерал-адмірала Фрыдэбурга як галоўнакамандуючага ваенна-марскімі сіламі і генерал-палкоўніка Штумпфа як прадстаўніка ваенна-паветраных сіл падпісаць безумоўную капітуляцыю германскіх узброеных сіл перад галоўнакамандуючым Савецкага Вярхоўнага галоўнакамандавання і камандаваннем экспедыцыйных сіл саюзнікаў».

Фашысцкае камандаванне звярталася з капітуляцыяй перш за ўсё да Савецкага Вярхоўнага Галоўнакамандавання! Гэта было знамянальна!

— Ці вядомы прадстаўнікам нямецкага камандавання, — запытаўся Жукаў, — умовы капітуляцыі і ці згодны яны на поўную і безагаворачную капітуляцыю?

— Яволь, — адказаў Кейтэль. Гэта азначала — так.

Углядаюся ў твары нямецкай дэлегацыі. Спачатку яны былі непранікальныя, нават, бадай, напышлівыя. Але праз паўгадзіны камуфляж споўз. Кейтэль паблядпеў, асунуўся, з левага вока ўвесь час выпадаў манокль. Не, не такім уяўляўся ім канец вайны.

Наступіла кароткая паўза. Упаўнаважаныя саюзных краін абмяняліся між сабой некалькімі словамі, і нямецкім прадстаўнікам было прапанавана прыступіць да падпісання акту капітуляцыі.

Кейтэль дастаў дрыжачай рукой з кішэні фрэнча ручку і хацеў падпісаць акт капітуляцыі, які ляжаў перад ім, не зыходзячы з месца. Але яму было прапанавана падысці да стала прэзідыума і падпісаць дакумент на віду ва ўсіх. Пераможцы дыктавалі сваю волю...

НАШЫ *майстры* МАСТАЦТВА

БЯСКОНЦЫЯ ДАРОГІ ПОШУКАЎ

ДРАМАТУРГІЯ музыкі. Паэзія музыкі. Сучаснасць музыкі. Які глыбокі сэнс у гэтых словах! Якую радасць дае нам музычны твор, гаворачы аб якім мы можам ужыць гэтыя характарыстыкі. Так я думала, слухаючы ў канцэртнай зале Беларускай філармоніі новую араторыю Яўгена Глебава «Свяці, зара». Твор прысвечаны Уладзіміру Ільічу Леніну. Ён не адразу адкрываецца ўсёй сваёй глыбінёй і фарбамі. У ім безліч таямніц, паступовае адкрыццё якіх прыносіць вялікую эстэтычную асалоду...

Араторыя складаецца з пяці патрыятычных навел на тэксты Максіма Танка, Петруся Броўкі, Алеся Звонака, Міколы Хведаровіча, Артура Вольскага, Анатоля Астрэйкі. У выкананні яе ўдзельнічаюць салісты (мецца-сапрана, барытон), змешаны і дзіцячы хоры, вялікі сімфанічны аркестр, арган.

Першая навела. Высокае гучанне струннай групы аркестра ў спалучэнні з арганам ствараюць адчуванне незямнога... Але прыслухайцеся. У музычным страі, яго інтанацыйнасці, гукавой афарбоўцы — вы пачуеце зямлю, жыццё, яго біццё і святло. Усё, што здабыта Радзімай у змаганні і працы.

Ішлі мы наперад сваімі шляхамі.
І ў нашым паходзе здабытага шмат,
А Ленін глядзіць на пражытае намі
І сёння нам кажа: «Ні кроку назад!»

На гэтых вершах П. Броўкі—цікавая пругкая форма акампанементу. У музыцы—успамін аб правадыры, аб чалавеку, які назаўсёды—сімвал праўды і высакароднасці.

І чым далей ад нас гады адходзяць,
Тым ён бліжэй да нас штодзень, штогод.
Тым ён глыбей жыве ў душы народа,
Тым вышэй веліч простая яго.

(А. Звонак).

У навеле на тэкст А. Вольскага спяваюць дзеці...

Апошняя частка араторыі—магутны гімн Радзіме, Чалавеку, Зары, якой ніколі не згаснуць.

З канцэрта ідзеш з хваляваннем. Такая прырода творчасці гэтага кампазітара. Яго музыка не пакідае абыякавым.

Драматургія. Паэзія. Сучаснасць. Яны ўласцівыя лепшым творам Яўгена Глебава, характарызуюць і новую араторыю. У харавым жанры не вельмі часта сустракаюцца творы, напісаныя сучаснай музычнай мовай, якія можна было б назваць «закончанымі сімфанічнымі творамі, у якіх кампазітар мысліць сімфанічна, а не проста ілюструе тэкст музыкай, у якіх багатае гарманічнае, паліфанічнае развіццё». Я цытую словы народнага артыста СССР Рыгора Раманавіча Шырмы з нашай гутаркі з ім пра сучаснае харавое мастацтва. Успомніла іх, слухаючы новую араторыю Яўгена Глебава. Рыгор Раманавіч высока ацаніў тады харавую музыку Яўгена Аляксандравіча. Новая араторыя кампазітара — яшчэ адзін уклад у музыку гэтага жанру і ў савецкую музычную Ленініяну.

...Мы сустрэліся з Яўгенам Аляксандравічам у яго доме. Дзверы адчыніў маленькі сын Яўгена Аляксандравіча Радзівон:

— Тата яшчэ не скончыў працаваць,— сур'ёзна сказаў ён.—Засталося ўбіць некалькі цвікоў.

Пакуль бацька ўстаўляў шкло ў дзверы балкона, якое, дарэчы, «выставіў» учора Радзівон, я слухала запісаныя на пласцінку маленькія музычныя навелы Яўгена Аляксандравіча «Вайна» і «Мушкецёры». Мне вельмі падабаецца грацыёзны і яркі малюнак, які нагадвае вобразы вясёлага адважнага племені д'артаньянаў, людзей «шпагі і сэрца», высакародных, мужных, бескарыслівых...

Я ведала, што ў гэты вечар Яўгену Аляксандравічу трэба яшчэ ісці на рэпетыцыю.

— Я не змагла пайсці на прэм'еру вашай другой сюіты з балета «Выбранніца». У вас, здаецца, ёсць магнітафонны запіс яе. Можна будзе паслухаць без вас?

— Вядома. Вось. Цудоўная, дарэчы, штука. Не,—смяецца,—я не пра сюіту, пра гэты тэхнічны цуд.

Ён трымае ў руках маленькі магнітафон і паказвае, як ім карыстацца.

— Калі вам што трэба будзе, маці ўсё ведае...

Раіса Фёдараўна, маці Яўгена Аляксандравіча, яго вялікі сябар. Дастаткова сказаць, што яна ўжо колькі гадоў не прапускае ніводнага спектакля сына ў тэатры оперы і балета.

— Дзякуй. Дарэчы, я ўсё хацела спытацца, ці задаволены вы выкананнем сваёй першай сюіты з апошняга балета?

— Здаецца, нешта атрымалася. Аркестр з Віталем Катаевым перадалі тое, што мне хацелася.

Ведаю нешматслоўнасць Яўгена Аляксандравіча, калі ідзе гаворка пра яго музыку, і гавару сама.

— Мне здаецца, сюіта выдатна перадала дух народа, яго сілу, бязмежнасць яго дабраты і шчырасці.

— Купала—вялікі паэт. Глыбокі знаўца чалавечай душы, філосаф і эпік. Чым больш паглыбляешся ў яго творы, тым мацней адчуваеш іх невычэрпнасць. Да іх цяжка падвесці нейкія гатовыя літаратурныя схемы... І які сучасны ён сёння, калі патрабаванні да музычнага тэатра як ніколі вялікія. Вельмі правільна сказаў выдатны оперны рэжысёр Барыс Аляксандравіч Пакроўскі: «У наш час адны толькі «голыя» пачуцці не заражаюць. Эмоцыі, народжаныя думкай, уяўляюцца мне больш блізкімі і хвалюючымі». Добра сказаў ён і аб неабходнасці адчування ў музычным тэатры пульсацыі сённяшняга рытму. Таму і ідуць зараз у оперным і балетным жанрах даволі, я б сказаў, плённыя пошукі. Мне бачыцца сучасная опера творам глыбокіх філасофскіх думак і абагульненняў, дзе музычная драматургія перадае жыццё чалавечага духу, духу нашага часу... Адначасова сучасная опера не павінна губляць тэатральнасці, сцэнічнасці. Наадварот, пры сённяшніх высокіх пастановачных сродках сцэнічнасць можа і павінна быць больш гнуткай, вобразнай, калі гэта трэба,—з элементам сімволікі і ўмоўнасці. Але тут усё, вядома, залежыць, так сказаць, ад «нутра» самога твора... Здаецца, я спазняюся,—спахапіўся Яўген Аляксандравіч і пабег апранацца.

У яго кабінеце даволі цяжка «адключыцца»: перашкаджаюць тэлефонныя званкі. Праўда, іх амаль заўсёды «перахопліваюць» хатнія кампазітара. І калі ён заняты працай, яго дома няма—у гэтым сэнсе тут закон жалезны. У той вечар я была ў кватэры толькі з Раісай Фёдараўнай, якая на хвілін дваццаць выходзіла з дому і адказваць на званкі ў гэты час даводзілася мне. Міжволі падумалася: шмат у Яўгена Аляксандравіча сяброў! І гэта нягледзячы на яго складаны характар, калючасць, часам незгаворлівасць...

Шлях мастака нялёгкі. На ім—і ружы, і калючкі... Дасягненні—і няўдачы. І тое, і другое зведаў Яўген Глебаў. І наслухаўся багата. Штосьці прымаў да ўвагі, шчыра дзякаваў. І— працаваў...

...Я слухаю другую сюіту з балета «Выбранніца». Успамінаю, як ён ствараўся.

У тую зіму ў пакойчыку балетмайстра Атара Дадзішкіліяні на шостым паверсе тэатра оперы і балета святло не згасала за поўнач. «Выбранніца» нараджалася ў натхнёнай творчай атмасферы. У напісанні лібрэта прымаў гарачы ўдзел кампазітар. А так, на жаль, бывае не заўсёды. Часта кампазітар пачынае актыўна ўмешвацца ў літаратурную крыніцу толькі тады, калі бярэцца за яе музычнае ўвасабленне.

Нядаўна ў часопісе «Советская музыка» Атар Дадзішкіліяні пісаў:

«У нашай творчасці нам пашанцавала. Гэтай удачай стала для нас супрацоўніцтва з беларускім кампазітарам Яўгенам Глебавым. Пачалося яно сумеснай працай над балетам «Альпійская балада». Працягвалася пры стварэнні яго новага балета «Выбранніца». Гэтую пастаноўку тэатр вылучае на ўсесаюзны конкурс, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. З Я. Глебавым нас звязала агульнае захапленне героіка-рамантычнай тэматыкай. Кампазітар аказаўся на дзіва «тэатральным». Ён валодае пачуццём формы, чоткім уяўленнем аб ролі музыкі на балетнай сцэне. Музычна-харэаграфічная драматургія названых твораў прыкметна тым, што ў ёй няма нумарной сістэмы: аўтар стварае адзіную сімфанічную лінію развіцця дзеяння».

Слухаю сюіту з «Выбранніцы»... Які тэмперамент і эмацыянальнае напаўненне! Музыка пануе, хвалюе, заве да роздуму...

Кампазітар перажывае зараз росквіт свайго таленту—як гэта радасна! Радасна таму, што можаш чакаць ад яго новых твораў, якія адкрыюць цікавыя грані таленту. А прыходзіць яна да мастака, сапраўдная творчая сталасць, зусім няпроста. Іншы, магчыма, і не менш таленавіты, жыццё пражыве, а гэтай сталасці так і не спазнае. Я ведаю, як працуе Яўген Глебаў. З раніцы—да ночы, А нярэдка і з раніцы да раніцы—за раялем. Бясконцыя дарогі пошукаў... Псіхалагізм у яго музыцы, яскравая вобразнасць, напружаны, часам агалены нерв—характэрныя для кампазітара рысы. Яны, гэтыя рысы, намацваліся ўжо тады, калі ён пачынаў свой творчы шлях.

Частка гэтага шляху кампазітарам пройдзена.

Ад «Паэмы-легенды», створанай па матывах народных паданняў і паэмы Янкі Купалы «Магіла льва», напісанай пятнаццаць гадоў назад—да «Выбранніцы». Ужо сімфоніі, асабліва III і IV паказалі сталасць аўтара.

«Альпійская балада»—балет вострага драматычнага малюнку, рэзкіх кантрастаў, яркіх абаяльных характараў. Ужо тут, у гэтым творы кампазітар паказаў сябе майстрам балетнай музыкі высокага сімфанічнага гучання, цікавай своеасаблівай рытмікі.

Ад твора да твора—а іх было шмат самых розных па жанрах—рос Глебаў-драматург (я дазволю сабе ўжыць гэтае слова ў гаворцы пра кампазітара), Глебаў-філосаф, псіхолаг, лірык... І ўсе гэтыя ўласцівасці, на маю думку, выявіліся ў музыцы яго апошняга балета.

Нядаўна глядзець гэты твор прыязджаў дырыжор Новасібірскага акадэмічнага тэатра оперы і балета Грыгорый Барысавіч Арлоў. Там зараз рэпеціруюць «Выбранніцу».

— Новасібірск—вельмі музычны горад, — расказваў Грыгорый Барысавіч,— у нас любяць і разумеюць музыку. І патрабаванні да яе ў новасібірцаў самыя сучасныя. Мы спадзяёмся, што новы балет Яўгена Глебава сустрэне цёплы прыём у нашых гледачоў. Працуем над ім з захапленнем. Цікавая распрацоўка тэм, нацыянальнага меласу, паглыбленне ў чалавечыя характары, сучаснасць рашэнняў... Ён напісаны на адзіным музычным дыханні. Вельмі вабіць сёння ў гэтым творы сцвярджэнне высокай чалавечнасці ,святла...

...Гучыць апошняя частка сюіты. Вострая напружаная музыка. Смяротныя сутычкі дабра са злом, святла са змрочнымі сіламі. Ідзе барацьба за чалавечую годнасць, за шчасце «людзьмі звацца», за радасць кахання—за жыццё! І я падумала: ці не гэта—галоўная тэма ўсёй музыкі Яўгена Глебава...

...І—цішыня. Гляджу ў акно. З яго адкрываецца цікавы від на стары Мінск, побач з якім—контуры вялізных дзевяціпавярховых будынкаў...

Прыслухоўваюся да гукаў жыцця, што пульсуе за вокнамі.

Стараюся адгадаць, якія з іх сёння западуць у сэрца кампазітара.

Б. ШАРАШЭЎСКАЯ.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ!

Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы паказаў прэм'еру «Памяць сэрца» па п'есе А. Карнейчука (пераклад А. Макаёнка). Пастаноўка Б. Луцэнкі, мастацкае афармленне Б. Герлавана. Музыку да спектакля напісаў М. Качан.

На здымку — сцэна са спектакля. У ролі Кацярыны Міхайлаўны заслужаная артыстка БССР М. Захарэвіч, Кірылы Сяргеевіча — артыст Б. Уладамірскі.

Фота Ул. КРУКА.

П'есу А. Салынскага «Марыя» паставіў Рускі драматычны тэатр БССР імя М. Горкага. Рэжысёр М. Вазнясенскі, мастак — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Галубовіч.

На здымку — сцэна са спектакля. Марыя — заслужаная артыстка БССР Б. Масумян, Даброцін — І. Камароў.

Фота Ул. КРУКА.

Прэм'ера спектакля па п'есе Ю. Чапурына «Маё сэрца з табой» адбылася на сцэне Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра.

Пастаноўку ажыццявіў галоўны рэжысёр, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР А. Струнін.

На здымку вы бачыце сцэну са спектакля. Сакратар райкома Афанасій Пятровіч Цяньгаеў — заслужаны артыст БССР А. Цароў (злева), старшыня калгаса Кузьма Іларыёнавіч Мяфодзьеў — Л. Скворкін.

Фота А. ПЕРАХОДА. (БЕЛТА).

НАРЫС ТРЭЦІ

В. КАРАМАЗАЎ

Апошнюю начную песню адспявалі нам з Рыгорам правады за сцяной: апошні раз узыходам сонца мы сядзелі на ложках, слухаючы рыплівыя крокі пад вокнамі, — мароз душыў усё жывое і нежывое; напаленая звечара грубка аддала нам апошняе, не выветрынае за ноч, цяпло...

Васіль Іванавіч Карніенка быў у канторы, калі мы завіталі туды, перш чым пакінуць Неглюбку. За ўсе гэтыя дні так і не пагаварылі з ім, дырэктарам саўгаса, аб рэчах, якія цікавілі, — не бачыліся. І не па сваёй віне. Тым больш — не па яго.

— У саўгасе толькі павернешся. То нарада ў Ветцы, то нарада ў Гомелі... Вось зноў ехаць.

— Няма калі працаваць?

— Без усякае меры тузаюць.

У невялічкі, ад душы напалены кабінет заходзілі і выходзілі механізатары, брыгадзіры, рабочыя, несучы з сабой пахі бензіну, сена, марознага паветра. За дні адсутнасці гаспадара ў гаспадарцы, накіпела ў людзей клопату, скарг, няўвязак, і вось — дзверы не зачыняліся. Аднак паступова наведвальнікаў менела, нарэшце зусім пацішэла, ды тут у дзвярах паказаўся дырэктар мясцовай школы Аляксандр Ягоравіч Прышчэпаў. У яго быў свой клопат, і Васіль Іванавіч ведаў гэта, але пачатую з намі гаворку не згарнуў, тым больш, што яна датычыла і школы.

— У некаторых маладых пупавіна лёгка рвецца. Якая з зямлёй павінна вязаць. Скончаць дзесяць класаў, а працаваць на зямлі не кідаюцца. Цэляць у гарадскі свет.

— У Неглюбцы ж інстытутаў няма.

— Каб усе да навукі рваліся. А то—абы з вёскі. Можна падумаць, што тут месца мала.

— У нас яшчэ не бяда. Вунь у суседзяў...

— Сапраўды. Яшчэ ў Неглюбцы рабочых рук — толькі занятак дай. Ды хвароба суседзяў ужо і сюды падкатваецца...

А мне да памяці прыходзіць Марыя Суглоб — жвавая працавітая маладзічка, кожны дзень яна прыбірала ў гасцініцы, паліла грубкі, звечара падвёзшы на саначках звонкія прамёрзлыя дровы. Мне паведалі яе жаночую бяду: малады прыгожы муж, пакінуўшы з дзецьмі, з'ехаў у Мурманск лавіць рыбу і не пераловіць ужо колькі год, забыўшы і на жонку і на дзяцей. Спадабалася воля — голасу не падае, а маладзіца нудзіцца: не ўдава і не замужам.

— Школа не прывівае любві да свае вёскі, да зямлі. Пагадзіцеся, Аляксандр Ягоравіч, — злёгку папракае Карніенка — Забываемся ў выхаванні на галоўнае.

— А Вера Дзеравянкіна?

— Вось і атрымліваецца, што Вера ў нас — як выключэнне.

Васіль Іванавіч з непрыхаванай, бо навошта такое хаваць, радасцю расказвае пра дзяўчыну: скончыла дзесяцігодку — працавала цялятніцай, затым вывучылася на заатэхніка — пачала кіраваць самай занядбанай брыгаднай гаспадаркай. А цяпер фермай загадвае.

— Трэба моладзь зацікавіць не адной работай, — заўважае Прышчэпаў.

— Правільна. Вось палац культуры пабудуем. У вёсцы свая бальніца, школа. Кожны дзень можна ў Гомель і з Гомеля. Дваццаць хвілін — і ў абласным тэатры. Кепска? — кідае дырэктар саўгаса.

— Іншыя палацамі абстаўяцца, а людзі бягуць...

— Дык у чым справа?

— Можа...

Гэта нешта-нейкае падумаў Рыгор, нясмелым маладым гусаком выцягнуўшы да стала шыю. Асекся, быццам няўпэўнены, што скажа ўпапад, ды я ўжо ведаў настойлівасць, з якой разварочваюцца ўсе Рыгоравы думкі, і сам сабе падумаў: праб'ецца ўсё ж са сваёй думкай і зараз. Ён крутнуўся на крэсле і зноў:

— Можа ў Неглюбцы трымаюць матчыны ручнікі? Дзяўчат, хлопцаў. Можа песні трымаюць?..

— Ручнікі? — перапытаў Васіль Іванавіч, з увагай зірнуўшы ў малады Рыгораў твар.

— Гармоні Пятра Прыходзькі...

— А што ты думаеш? Трымаюць і яны.

Гаворка па-ранейшаму вілася аб тым жа вясковым патрыятызме неглюбцаў, ды нечакана пасля Рыгоравых слоў скіравала да неглюбскіх ручнікоў, песень, рамёстваў, якія здаўна жылі тут таксама на правах мастацтва. Прызналі ж, скажам, мастаком па лазе пастуха Івана Асіпенку, які пляце кашы ды кублы, а па бандарнай справе — Івана Лямцава, а па кладцы печаў ды грубак — Васіля Карotчанку. У Неглюбцы нават рамёствы існавалі не толькі дзеля хлеба. А тым больш — ткацтва. Яго карані — у людскіх душах, бо кожны ручнік і кожная песня нараджаліся не на чужой ніве, на спрадвечна сваёй.

— Буслоў вазьміце, — разважаў Васіль Іванавіч. — Свет за зіму аблётаюць, а ў Неглюбку вернуцца, сваё гняздо знойдуць.

— Не як іншыя людзі...

Зноў спомніліся песні ў Просеччынай хаце, твары і душы неглюбскіх пяюх у тых песнях, іх галасы, злітыя адным пачуццём. Спомніліся і песні іх дзяцей — неглюбскай моладзі, з якімі яна выступала ў Ветцы на раённым аглядзе мастацкай самадзейнасці. Не хацелася б спамінаць. Дзеці такой песеннай вёскі, як Неглюбка, нашчадкі багацейшых мастацкіх традыцый раптам спяваюць не на «біс», а на «рогат» у зале, спяваюць на нейкім моўным сурагаце, не па-руску і не па-беларуску, — песенькі пра Нар'ян-Мар Адэсу-маму, пра дзяўчат, якія «танцуют на палубе» і матросаў... Куды дзяваліся свае неглюбскія песні? Я не пра тыя, дзе аплакваецца доля рэкрута, які «служыў службу ваенную, ды стаў паміраць», дзе «плача Ганначка, замуж ідучы», хоць песні гэтыя — духоўны скарб Неглюбкі і таксама вартыя сучаснай сцэны як песні народа, яго фальклорнае багацце. Калі моладзь не хоча спяваць «старадаўшчыну», дык жа ёсць і іншыя песні, усім ладам сваім і словам сугучныя і маладосці, і дню сённяшняму, і Неглюбцы. Вядома, можна спяваць і пра Нар'ян-Мар, але ж такія песні на ўсе сто працэнтаў авалодалі рэпертуарам калектыву, ні на адзін працэнт не раскрыўшы яго сапраўднай духоўнай сутнасці.

Можа здацца, што сённяшняя моладзь Неглюбкі рашуча адыходзіць ад мастацкіх традыцый бацькоў? Гэта не так.

Забывае ткацтва? Сапраўды, маладыя дзяўчаты амаль не садзяцца за матчыны кросны. Але як стракацяць на вясковых гульбішчах кофты, вышываныя яшчэ бабчынымі ўзорамі, колькі цудоўных тканых посцілак упрыгожвае неглюбскія хаты, дзе жывуць маладыя людзі!..

Выводзяцца гармонныя майстры? Але ж не выводзяцца гарманісты, якія за гонар лічаць іграць на сваёй неглюбскай гармоні. Хаця б Пеця Суглоб...

Іншыя танцы пайшлі ў моду? Але ж яны так і не выжылі з Неглюбкі «Сямёнаўну» і «Нарэчаньку», «Падыспань» і «Карапэта»...

Не тыя песні чуваць са сцэны? Але як хораша ў тым жа саўгасным клубе паміж песнямі рэпертуарнымі, песнямі «для раённай сцэны» спяваюцца песні «для сябе» і сярод іх — «Верасы», «Мяцеліца», «Зялёны дубочак», у якіх свая вясковая мова, свае вобразы, па-свойму настроеная мелодыя.

— Маладым цяпер паспрабуй разбярыся, дзе сваё, а дзе чужое. За акіянам спяваюць, а ў Неглюбку далятае. З гэтага віру цяжка на свой бераг выбірацца. І хто дапаможа?..

А дапамагчы ёсць каму. Школьным і сельскім харамі ў Неглюбцы кіруе настаўнік Васіль Васільевіч Савасцянок. Цэняць яго ў вёсцы. Як баяніста, арганізатара самадзейнасці, чалавека са спецыяльнай музычнай адукацыяй. Дык ці не ён, Васіль Васільевіч, і абавязаны не проста акампаніраваць на баяне, а прывіваць моладзі высокі мастацкі і грамадзянскі густ, падтрымліваць і множыць любоў моладзі да нацыянальнага мастацкага скарбу, з гэтай думкай вучыць маладых людзей спяваць і ў роднай хаце і на канцэртнай сцэне. Партыя клапоціцца аб развіцці нацыянальнай культуры, стварае ўсе ўмовы для мастацкай самадзейнасці. У сённяшняй Няглюбцы нямала спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, інтэлігенцыі, якую таксама не можа не хваляваць мастацкае выхаванне моладзі. А інакш...

Інакш Неглюбку можа спасцігнуць лёс пакінутых моладдзю вёсак, бо мае рацыю Рыгор: патрыётам вёскі чалавека робіць не толькі хлебны колас ды новы клуб, але і матчынымі рукамі вышываны ручнік, бацькам змайстраваная гармонь, з дзяцінства родная да слёз песня.

Інакш будуць тужыць маладзіцы без мужыкоў, якія недзе за Мурманскам гадамі ловяць рыбу, забыўшы, што ёсць у іх родная хата, родныя дзеці. Вясковыя дзяўчаты будуць праўдамі і няпраўдамі прабівацца на сцюардэсы, абы адарвацца ад вёскі...

Мы пакідалі Неглюбку.

Аказваецца, адно выехаўшы за вёску, можна па-сапраўднаму разгледзець, якая яна вялікая, як прыгожа раскінулася па ўзгорках, пад халоднымі пакуль што буслінымі гнёздамі. Выспаўшыся, бадзёра ззяла сонца, і шыбы ў хатах блішчалі наглянцаванымі люстэркамі, а за самым высокім узгоркам, за іскрыстымі шыфернымі дахамі, на небе запальваліся барвовыя, ружовыя, аксамітавыя дугі вясёлкі. Вясёлка сярод зімы?.. Сярод зімы! Сярод белых снягоў.

А ў сэрцах мы з Рыгорам везлі іншую вясёлку, такую ж нечаканую, яшчэ прыгажэйшую, сатканую не выпадковымі з'явамі прыроды, а рукамі неглюбцаў, іх тонкімі мастацкімі душамі.

Вясёлка над вёскай пагасла хутка, як і ўспыхнула. А тая, другая, была несмяротная.

□

Калі ехаць аўтобусам, дарога з Неглюбкі ляжыць праз Ветку, а ў Ветцы стаіць хата Фёдара Рыгоравіча Шклярава і яе не абыдзеш таксама, бо тут — як бы працяг мастацтва неглюбскіх ткачых. Доўгія гады, робячы мастаком на мясцовай ткацкай фабрыцы, Шкляраў вывучаў народнае ткацтва, шукаў яго лепшыя ўзоры і з гэтым клопатам скалясіў безліч прасёлкаў. Не знайшоў узораў ткацтва больш маляўнічых і строгіх, больш складаных і па-сапраўднаму беларускіх — пачаў неглюбскія карункі перакладаць на фабрычныя дываны і габелены, посцілкі і абрусы.

— З беларускім ткацтвам я добра знаёмы. І з рускім, — гаворыць Фёдар Рыгоравіч. — І перакананы, што Неглюбка — гэта унікальны запаведнік па ткацтве, роўнага якому няма.

Запаведнасцю дыхае і хата Шклярава. Уся, ад падмурка, на якім ляжыць кругавы разны грабянец, і да вільчыка, дзе раскінуў крылы нацэлены ў палёт голуб, — уся яна саткана з карункаў, апранута ў мелодыю дрэва і фарбаў, абсаджана вытачанымі з таго ж дрэва галубамі і сініцамі, распісана пад колеры ўсіх чатырох пор года. Я ўжо чуў ад веткаўчан, як хату Шклярава называлі шкатулкай, і мне няма чаго дадаць да гэтага параўнання, бо ў Ветцы (а тут па дрэве спрадвек было нямала цудоўных майстроў і толькі лепшыя з іх, сапраўдныя мастакі, рабілі шкатулкі) яно гаворыць пра многае. Шкатулка здаецца казачнай і пры першай сустрэчы з ёю авалодвае не зусім прыстойная, хоць і ціхая, спакуса прасунуць нос у самую казку. З гэтым адчуваннем я ўваходзіў у хату, і яно не падвяло. Праўда, цяжка было адразу ўладкаваць у галаве

Нарысы першы і другі — у нумарах 28 і 30 за 10 і 24 красавіка г. г.

столькі ўражанняў. Яшчэ там, у думках, жыла Неглюбка, яе ручнікі і песні, гармоні і буслянкі, яе гаворка і твары людскія, а побач з усім гэтым светам ужо адкрывалася мастацтва Фёдара Рыгоравіча Шклярава, яго талент выразаць з дрэва шкатулкі-хаты і не толькі іх, у карэньчыках дрэваў бачыць скульптурна літыя вобразы, з вераю ў дабрату вясны і сонца пісаць жывапісныя палотны, рэстаўрыраваць старадаўнія іконы, збіраць рэчы далёкіх продкаў (рукапісныя кнігі, самавары, лампадкі...), яго прафесіянальная любоў да неглюбскага ткацтва. Акрамя таго... Ён прачыніў мне раптам дзверы ў гісторыю свайго краю, а там, у далечыні, выразна відаць было нічым не пахіснутую сувязь часоў, і мастацтваў. Аказваецца, Неглюбка не існавала ў сваім мастацтве асобна, ізаляваным востравам. Проста яна была унікальнай па ткацтве, як, скажам, па-суседстве Свяцк спрадвек славіўся сваімі куфрамі. Раслі дзяўчаты, а маляўніча зробленыя, тонкімі карункамі аздобленыя свяцкія куфры ўжо стаялі ў бацькавых хатах, збіралі пасаг не ў адным Свяцку. Побач разрасталіся вёскі, і там развіваліся іншыя мастацтвы. Ёсць вёска, дзе жылі вялікія спецыялісты па чыгунным ліцці (мне давялося бачыць рукамыйнік такога ліцця — на два ражкі з супрацьлеглых бакоў, кожны з якіх быў выліты ў форме птушынай галавы з разяўленай дзюбай); а ў другой вёсцы рабілі мастацкую кераміку; а яшчэ ў адной вёсцы працвітала чаканка па метале; а яшчэ ў адной пісалі іконы, выкладаючы фон золатам і серабром. Нямала вёсак славілася сваімі каменшчыкамі. Мне прыгадваецца блізкая адсюль Грабаўка з суседняга Гомельскага раёна, дзе бываў раней. Яе каменшчыкі будавалі Маскву і Пецярбург, Пскоў і Ноўгарад, Гомель і Адэсу — усіх гарадоў і не пералічыш. А галоўнае — яны будавалі Маўзалей Уладзіміра Ільіча Леніна. Башлакоў Арцём, адзін з іх, нават рэстаўрыраваў Спаскую, Нікольскую, Сенацкую, Арсенальную, Троіцкую вежы Крамля маскоўскага.

— Былі ў нашым краі і вёскі з марскімі прафесіямі. Скажам, Галоднае, — кажа Шкляраў. — Працавалі па рэках, на моры. Народ быў моцны...

Тут спрадвек глыбокія карэнні пускала вальнадумства. Каб прымусіць край падпарадкоўвацца дзяржаўным законам, не раз наведвалася царскае войска. У 1772 годзе тут хаваўся ад царскай кары Амяльян Пугачоў. У сваёй працы «Гісторыя Пугачова» пра гэта пісаў яшчэ А. С. Пушкін: «З паказанняў самога Пугачова ў канцы 1772 года, прыведзеных у канцылярыі палацавых спраў, вядома ўжо было, што пасля сваіх уцёкаў хаваўся ён за польскай граніцай, у раскольніцкай слабадзе Ветцы». І там жа — што жыў Пугачоў у Ветцы пятнаццаць тыдняў.

Дык ці не гэтым вальналюбствам і сілай духу народнага быў вызначаны росквіт тутэйшых мастацтваў? Ці не такім жа беглым вальналюбам, як Амяльян Пугачоў, быў і той казак, які, паводле падання, заснаваў Неглюбку, даў пачатак яе мастацтвам і рамёствам? Як бы там ні было на самой справе, безумоўна адно: вольналюбівая паэтычная душа народа знайшла ў неглюбскім мастацтве, асабліва ў ткацтве, сваю класічную песню самавыяўлення. «Узяў я неглюбскі ручнік, — прызнаваўся мне Фёдар Рыгоравіч, — малюнак з яго перазняў і павёз у Мінск на мастацкі савет, каб зацвердзілі для фабрыкі. Адразу мне прэмію далі, як за высокамастацкі твор, хоць перазняў узор у адным колеры, а неглюбцы ж ткуць па ім аж у сямі колерах...»

За акном свяціла сонца. Яно, ўсё ж, хілілася ўжо больш да вясны, як да зімы. І па-вясноваму весела са сцен глядзелі пейзажы Федара Рыгоравіча. У гаспадара настрой быў таксама вясновы. Ён расказваў пра любоў да лірычна-ціхай Веткаўшчыны, дзе сама прырода і гісторыя прымушаюць жыць «нетаропка, але з сэнсам».

— Учора з сынам пайшлі на Сож. Паглядзець, як там вясна, ці паказваецца. Снягі ляжаць глыбокія. Дык мы ўзялі і вытапталі слядамі «Прывет вясне»....

Слухаю, а сам адчуваю, што на гэтым паездкі мае сюды не скончацца, што неўзабаве мяне зноў паклічуць прачыненыя ў Ветцы дзверы. Ужо ў думках спелі новыя падарожжы па незнаёмых пакуль што вёсках, дзе захаваліся і жылі кладоўкі мастацкага ліцця, керамікі, старадаўніх ікон, чаканкі....

Дарогі гэтыя для мяне яшчэ не былі пазначаны верставымі слупамі, але ўжо набухалі, пахлі вясною, цёплым жвірам, трыпутнікам на свежай тоненькай ножцы.

САМ-НАСАМ З ПРЫРОДАЙ

ДРЭВА-ВЕТЭРАН

КАЛІ глядзіш на гэты вяз, здаецца, што прырода завязвала на яго галінках вузялкі на памяць. Потым яна забыла пра гэта, а вузялкі так і засталіся. Ішлі гады. Дрэва пастарэла, сукі сталі яшчэ болей вузлаватымі...

Неяк з Валянцінам Шэраметам, друкаром Маладзечанскай друкарні «Перамога», заўзятым аматарам прыроды, мы прыйшлі ў адведкі да ветэрана. Быў светлы вясновы дзень. Тонкія бярозкі, нібы дзяўчаткі-падлеткі, глядзеліся ў люстэркі лужын, свавольны ветрык расчэсваў іх зялёныя косы. Кволыя ліпкія лісточкі ўжо трапяталіся на асінах і вольхах. Лес прымяраў вясновы ўбор. Але дрэва яшчэ трымала ў чахлах свае зялёныя сцягі.

Здалёк нас прыкмеціла зязюля і, калі мы наблізіліся, бясшумна нырнула ў гушчар.

— Дык вось каму яна зычыла доўгае жыццё!—усміхнуўся Валянцін.— Значыць, яшчэ доўга будзе стаяць дрэва. Гадкоў трыста з гакам відаць мае... Жывы помнік творчасці прыроды.

Потым мы сядзелі на пнях. Ціха, задуменна шумелі сосны. Унізе па іх ствалах нядаўна прайшоўся падсочнік: са свежых слядоў ад струга сачылася бурштынавая жывіца... Плакала сасна. У чаромхавым гушчары спрабаваў голас салавей. Яму адгукнулася зязюлька..

Стаіць стары вяз кіламетраў за пяць ад Радашковіч, на беразе маленькай звілістай рачулкі Удры. Вада халодная, як лёд нават у самыя спякотныя дні, і таму ўпадабала гэтую рачулку фарэль. Да таго ж лес тут грыбны, улетку людны: стары вяз усім відаць. Любуюцца людзі яго «архітэктурай», у дупле хаваюцца ад дажджу.

Зычыць зязюля доўгае жыццё старому дрэву. Але яе пажаданні могуць не збыцца, калі не будзе берагчы яго чалавек.

Варта было б работнікам мясцовага лясніцтва прымацаваць да унікальнага дрэва таблічку з «анкетнымі даннымі», якая напамінала б людзям аб тым, што дрэва трэба берагчы.

ЛЕКАВЫЯ ГНЁЗДЫ

—ОГО, колькі гнёздаў! Цэлая калонія гракоў пасялілася,—сказаў мой знаёмы, калі я паказаў яму здымак. Потым ён прыглядзеўся, задумаўся: няўжо гракі робяць гнёзды так нізка?

Гэта была амяла. Шаравідныя кусты яе даволі часта можна ўбачыць на таполях, бярозах, нават на садовых дрэвах. Добра прыжылася амяла ў Белавежскай пушчы. Праўда, сфатаграфаваць яе там не ўдалося. Гэты здымак зрабіў я на Палессі, недалёка ад Лунінца.

Амяла — шаравідны кустарнік, з галінкамі, падобнымі на вілы, невялічкімі тоўстымі лісткамі. Рана вясной, калі яшчэ не распусцілася дрэва, амяла цвіце. У пачатку лета паспяваюць сакавітыя белыя ягады — ласунак для птушак. Ягады ў амялы клейкія, і калі птушкі чысцяць дзюбы аб кару, на ёй застаюцца зярняткі. Яны прарастаюць, прабіваюць кару, нібы п'яўкі, прысмоктваюцца да ствала.

Амяла — паразіт. Жыве сокамі дрэва, на якім пасялілася. Расліна мае гаючыя ўласцівасці. Для лячэння гіпертаніі медыкі раяць экстракт «Амялен». Прэпарат «Акафіт», у састаў якога ўваходзіць настойка са свежых лісцяў амялы, выкарыстоўваецца для лячэння радыкулітаў і іншых нервовых захворванняў.

Шырока карыстаецца амялой народная медыцына. Адвар амялы з бярозы п'юць пры павышаным ціску крыві. Адвар амялы з граба, дуба і сасны памагае лячыць раматус, сэрца.

Вось яна якая — амяла. Сапраўдная прыродная аптэка.

ЗЯЛЁНАЯ ЛІРА

СТАЯЎ верасень сорак трэцяга года. Ужо чырванелі макаўкі асін, бяроз, клёнаў. А навокал грымела вайна. Гарэлі вёскі. Адступаючы, фашысты нішчылі ўсё, што маглі. Фронт наблізіўся да ракі Бесядзь. Завязаўся бой за вёску Белая Дуброва. Над лесам праносіліся самалёты, гухкалі выбухі. За некалькі метраў ад сасонкі разарваўся снарад, — асколак зрэзаў макаўку, рассек ствол.

Сонца кацілася да заходу, калі да сасонкі падпоўз баец. Ён хуценька вырыў акоп, зняў каску, закурыў. І тут убачыў параненае дрэўца. На ствале сасонкі застылі кроплі смалы. У промнях сонца яны чырванелі, нібы кроў... Салдат дастаў бінт, звязаў ім паранены ствол.

— Расці вялікая! — сказаў ён

І сасна вырасла. Толькі зараз у яе чатыры ствалы.

Гісторыю гэту расказаў знаёмы ляснік, дзядзька Аўхім.

— Мне здаецца, што сасна старэйшая... Мо з ёй шчэ да вайны што здарылася,—заўважыў я.

— Ну, што ты...—пакрыўдзіўся ляснік.— Яна проста ў камлі таўставатая. А ствалы ж тонкія. Ды і не дужа высокая... Ёй і сарака няма. Саўсім маладуха А камель, бачыш, наліўся... Бо цяжка ж трымаць. Чатыры ствалы. Гэта табе, браце, не хаханькі...

Я не стаў спрачацца з дзядзькам Аўхімам. Мо, сапраўды яно так і было.

Л. ЛЯВОНАЎ.
Фота аўтара.

Джэд Кайлі

ХЭМІНГУЭЙ

УСПАМІНЫ СТАРОГА ТАВАРЫША

МУЖЧЫНЫ БЕЗ ЖАНЧЫН

Аднойчы раніцой Эрнест пачаў малаціць па нашых дзвярах. Мы з Флойдам Гібансам страшэнна хацелі спаць. Але пасля такога грукату — які ўжо сон! Калі яго не пусціць, сарве дзверы з завесаў. Ніколі я не сустракаў яшчэ чалавека, у якім было б столькі энергіі. Справа была ў маі. Мы знаходзіліся ў тропіках, дзе людзі не вельмі любяць спяшацца. Але Хэмінгуэй не такі. Дзе б ён ні быў, ён шукае справы. І ён яе заўсёды знаходзіць. Таму мы з Гібам падняліся і пайшлі з ім рыбачыць.

Якта належала Гібансу, прылады — Эрнесту. На борце было пяцёра мужчын без жанчын: капітан, нас трое і туземец для насадкі прынады. Эрнест хацеў было ўзяць з сабой свайго памочніка кубінца, але зрабіць гэтага было немагчыма. Хлопец стаміўся пасля шматдзённай гайданкі, і яго нельга было вінаваціць у тым, што ён застаўся ў пасцелі. Ён сказаў, што трэба рамантаваць рулявое кіраванне.

Калі вы выходзіце з гавані Біміні ў мора, дык праплываеце міма напалову затопленага корпуса буйнага грузавога судна. Гіб вырашыў, што там самае ўдалае месца для лоўлі. Я таксама так лічыў. Але ў Эрнеста былі іншыя намеры.

— Вы дзе знаходзіцеся? — сказаў ён. — Тут вам не возера Мічыган. Мы будзем лавіць тунца, а не вкунёў.

Што датычыцца нас з Гібам, дык мы з ім лавілі тунца толькі ў кансервавай банцы. На гэты раз вывудзіць яго будзе цяжэй. Мяркуючы па часе, які спатрэбіўся нам для таго, каб дабрацца да месца, я было ўжо вырашыў, што мы ідзём у Майямі за сэндвічамі з тунцом. Мы адышлі ад Біміні амаль на цэлую бутэльку, калі яхта пачала сцішваць крок. Але ўсёроўна прагулка падалася цудоўнай. Мора аціхла, паміж пальмамі на востраве падымалася сонца. Карціна нагадвала каляровую паштоўку, якія прадаюць у Майямі.

Тут Эрнест пачаў зашпільваць на мне рыбалоўную збрую. Гэта нешта накшталт уціхамірвальнай сарочкі, якая акоплівае пояс і плечы і мае гняздо для вудзільна. Паглядзелі б вы, што гэта было за вудзільна! Тоўстае, як вешалка, са шпулькай, велічынёй з шарманку. А важыла з тону, не менш. Наматаная на шпульку леска нагадвала тэлефонны кабель. Мяркуючы па памерах шпулькі, на ёй, відаць, было наматана некалькі міль лескі. А калі я зірнуў на прынаду, дык вырашыў, што ўжо спаймаў рыбіну. Такой я яшчэ ніколі на кручок не чапляў. Яна, напэўна, важыла фунты тры-чатыры і была насаджана на трайны кручок, накшталт тых, што вісяць у мясных крамах. Памерам з кулак. Я падумаў, ці не разыгрывае ён мяне? Бо рыбалоўны кручок невялікі, памерам са шпільку з завусеніцай, якая вечна чапляецца за штаны. Не хацеў бы я, каб мне ў штаны ўпіўся вось гэты кручок.

— Мы што, сланоў будзем лавіць? — пацікавіўся я.

— Жарты пакінь пры сабе, — сказаў Хэмінгуэй. — Гэтая прылада каштавала мне дзевяцьсот манет. Упусціш — з дна прымушу даставаць.

З гэтымі словамі ён шпурнуў у мора прынаду і палез на верхні мосцік, каб з вышыні птушынага палёту назіраць за рыбай. Гібанс сядзеў поруч са мной, гатовы даваць каштоўныя парады. У глыбакаводным лове рыбы ён петрыў прыкладна столькі ж, колькі і я, так што мы абодва былі варты адзін аднаго.

— Я табе скажу, калі пачнецца, — папярэдзіў Эрнест.

Вы толькі паслухайце яго. Ён скажа, калі пачнецца. Як ён даведаецца? Што, у яго вадалазная маска ці што? Ці дно ў яхты шкляное? А можа ў яго там рэнтгенаўскі апарат, пры дапамозе якога ён бачыць рыбу ў цёмнай, зялёнай вадзе? Тут жа глыбіня не менш мілі. Потым ён сказаў, каб я зняў зашчапку са шпулькі, калі адчую, што нехта чапае прынаду, і не ўздумаў тузаць вудзільна, пакуль не палічу да дзесяці.

— Хай яна праглыне прынаду, — сказаў ён.

Адкуль я даведаюся, што рыба праглынула прынаду? — падумаў я. Хіба я доктар ёй і папрашу яе сказаць «А-а». І тут я ўбачыў нешта белае. Я нічога не адчуў, толькі заўважыў усплёск. Гібанс таксама гэта заўважыў.

— Злавіў, круці шпульку! — закрычаў ён.

Я тузануў вудзільна так рэзка, што трэснуў сябе па ілбе. Але рыбіну падсек. Я бачыў, як яна выскачыла з вады, і пачаў круціць шпульку.

— Гэта ж прынада, — сказаў Эрнест. — Мы ж цягнем яе па самай паверхні вады.

Ён меў рацыю, ва ўсякім разе, на гэты раз. Я паправіў леску, ўбачыў, што прынада, быццам жывая рыба, плыве за намі. Я добра прыгледзеўся да яе, каб не памыліцца ў наступны раз. На гэты раз зверху зароў Эрнест:

— Сачы ў абое! Пара буйных рыбін забаўляецца з прынадай!

І тут я штосьці адчуў. Слабае патузванне. Не можа быць, каб гэта буйная рыбіна. Патузванне паўтарылася. Я адкінуў зашчапку, пачаў страўліваць леску, прыняўся лічыць. Спадзяюся, я не вельмі спяшаюся, падумаў я. Як і ў час накаўціравання Дызраэлі, я лічыў павалі, па-чыкагску. На дванаццаці я зашчоўкнуў сабачку і з усіх сіл падсек.

Што тут было! У адказ мяне тузанула так, што я ледзь не зваліўся за борт з усімі прычандаламі. Вы б толькі пабачылі, як пачала разматвацца леска. Расцягнулася аж да самага Кітая. У наступны момант Эрнест быў каля мяне і крычаў:

— Трымайся! На кручку ў цябе чвэрць тоны рыбы! Хай, хай падурэе!

Каб выратаваць уласную скуру, я трымаўся за вудзільна моцна. Леска разматвалася так хутка, што пачала дыміцца. Эрнест схапіў жбанок з ледзяной вадой і пачаў ліць на шпульку.

— Як толькі крыху аслабне, цягні яе і адразу матай леску на шпульку

Праз некаторы час (як мне падалося — праз многа гадзін) леска аслабла. Пэўна, рыба дакранулася дна, падумаў я. Шпулька разматалася на тры чвэрці, а даўжыня ўсёй лескі была чатырыста ярдаў. Гэта азначала, што глыбіня тут была роўнай вышыні небаскроба Эмпайр стэйтс білдынг. Цяпер мне заставалася адно: выцягваць здабычу. Падняцца пешкі на самы верх небаскроба было б значна лягчэй.

Круціць шпульку — само па сабе — справа не цяжкая. Але круціць левай рукой было суцэльнай пакутай. Я трываў, колькі мог, а пасля папрасіў літасці. Гавораць, я скрыпеў дваццаць пяць хвілін. Пакуль я аддыхваўся, Хэмінгуэй узяў вудзільна і, упершыся нагамі ў палубу, пачаў выцягваць майго кіта з такой лёгкасцю, з якой спінінгіст выцягвае з горнай рэчкі фарэль. Я з паўгадзіны назіраў за ім. Потым усё пайшло як па маслу. Эрнест працаваў, як лакамабіль. Вось гэта левая!

— Яе насцігаюць акулы — сказаў ён.

Зноў узяўся за свае прароцтвы. Рыба якіх-небудзь сто футаў ад нас, а ён гаворыць, што на яе нападаюць акулы. Ці не пажартаваць над ім, пакуль у яго рукі занятыя, падумаў я? У Гіба, відаць, мільганула такая ж думка.

— А ты адкуль ведаеш? — спытаў ён.

— Усё вельмі проста, Гіб, — сказаў я. — Містэр Хэмінгуэй і місіс Рыба перамаўляюцца паміж сабой пры дапамозе азбукі Морзе. Рыба выстуквае SOS па тэлеграфным провадзе, а містэр Хэмінгуэй прымае сігналы з другога канца.

— Так точна, — сказаў Эрнест, раз'ятрана круцячы шпульку і водзячы вудзільнам. Круціць яму, відаць, было намнога лягчэй, чым мне. Леска намотвалася амаль з такой жа хуткасцю, як і разматвалася. Я вырашыў праявіць ініцыятыву і стаў ліць на шпульку халодную ваду, але за ўсё гэта атрымаў кухталя.

Пасля пачалося самае цікавае. Эрнест падцягнуў

здабычу амаль да паверхні вады. Гэта і сапраўды быў тунец, і які тунец! Што твой кіт! Ён быў не адзін. Яго суправаджалі тры ці чатыры рыбіны такой жа велічыні. Толькі яны кідаліся на яго і шчоўкалі зубамі, быццам галодны чалавек на сэндвіч з тунцом.

Марскі тэлеграф не хлусіў, падумаў я. Капітан і наш індзеец схапілі доўгія, унушальнага выгляду восці і ўзяліся за справу. Мы з Гібам схаваліся ў засадзе.

Гавораць, акуле нізавошта не справіцца з буйным тунцом, калі толькі ён не паранены альбо не падчэплен на кручок. Але як толькі рыба становіцца бездапаможнай, справа набывае іншы паварот. Адзіны, хто мог дапамагчы тунцу, гэта Хэмінгуэй. І вы б паглядзелі, як ён адводзіў гэтую вялікую рыбіну ад акул! Пасля ён гаварыў, што непакоіўся, каб акулы не перацерлі леску. Скура ў іх шорсткая, як наждачная папера. Калі акула да вас толькі дакранецца, на скуры застанецца крывавая рана.

Нарэшце, мы падчапілі тунца на вялікі крук і пачалі падымаць лябёдкай. У яго быў вырваны кавалак фунтаў на пяцьдзесят. Напэўна, тады, калі тунец адпраўляў тэлеграму Хэмінгуэю, вырашыў я. Рыба ўжо вісела ў паветры, як раптам адна з акул падскочыла ўверх футаў на пяць і ўпілася зубамі ў тунца, быццам гэта быў круг сыру. Шчэлепы акулы ляснулі, нібы стальны капкан. Вось гэта зубкі! Вось гэта тунец! Даўжыня яго дасягала дзесяці футаў, а важыў ён і цяпер фунтаў пяцьсот.

Я быў вельмі задаволены сваім уловам. Бо ўрэшце падчапіў яго я. Індзеец прынёс кожнаму па шклянцы, каб адзначыць падзею. Але Хэмінгуэй быў невясёлы. Ён выпіў, але сказаў, што ненавідзіць акул. Туземец таксама іх ненавідзеў. Усё пагражаў кулаком. А хто іх любіць? — падумаў я. Драпежніцы кружыліся вакол яхты, чакаючы, пакуль мы зноў закінем кручок. Пры адным поглядзе на іх кідала ў дрыжыкі. Але Папа Хэмінгуэй пакінуў іх з носам.

— Рыбачыць тут дарэмна, — сказаў ён. — Я вам, сухапутныя пацукі, пакажу, што такое сапраўдны мужчынскі спорт. Мы зараз вернемся назад і закопім інструмент. У нас з вамі пяцьсот фунтаў прынады. Будзем паляваць на акул.

Які ж спатрэбіцца кручок, падумаў я, каб начапіць тунца замест прынады? Вудзільна павінна быць з тэлефонны слуп, не кажучы пра тое, што замест лескі спатрэбіцца двухдзюймовы трос. Але нічога не сказаў. Калі рыбачыш з Хэмінгуэем, гаварыць шмат не даводзіцца.

Аднак на зваротным шляху ён нам расказаў, што, калі яму споўнілася два гады, бацька падараваў яму вудачку, а калі споўнілася дзесяць гадоў — двухстволку.

Зваротнае плаванне было суцэльнай асалодай. Калі б не залітая крывёй палуба, можна было б падумаць, што мы сядзім у якім-небудзь утульным бары. Бачылі б вы ў той дзень Папу. На ім былі толькі запэцканыя крывёю шорты, на шчоках вылезла неахайнае шчаціннe. Тунец — рыба з чырвонай кроўю, і Эрнест настолькі перапэцкаўся ў крыві, быццам сам быў тунцом. Вы б нізавошта не палічылі яго пісьменнікам. Ва ўсякім выпадку, я не лічыў яго пісьменнікам.

— Я чуў, ты заявіў карэспандэнту даведніка «Хто ёсць хто?», што твае любімыя заняткі — рыбная лоўля, паляванне і выпіўка? — спытаў я яго

— Так точна, — сказаў ён. — Але ён замест гэтага напісаў «рыбная лоўля, паляванне і чытанне».

— Гавораць, ты палучыў сто кавалкаў за права экранізацыі «Бывай, зброя!»?

— Так, толькі сто,—адказаў ён.—Трэба было запрасіць дзвесце.

«Толькі сто». Скажа таксама. Можна падумаць, што сотня тысяч—гэта раз плюнуць. Для Гіба гэта было занадта. Ён спусціўся ў каюту, каб падрамаць. Я таксама здорава стаміўся. Калі куды-небудзь адпраўляешся з Хэмінгуэем, мора, сонца і ўзбуджэнне асабліва стамляюць. Але ён быў свежы, як агурочак. Узяўся прыводзіць у парадак рыбалоўныя прычандалы, пакуль мы з ім балбаталі. І, відаць, рабіў гэта з задавальненнем. Салёнае паветра ён уцягваў у ноздры прагна, быццам стары марскі воўк.

— Як табе спадабалася карціна?—спытаў я.

— Якая?

— «Бывай, зброя!».

— Я яе не глядзеў,—сказаў ён.

— Што?—здзівіўся я.—Не глядзеў сваёй карціны?

— Вось іменна.

— Чаму ж?—спытаў я.

— А навошта?—сказаў ён.—Варта схадзіць туды, і пачнеш пісаць, быццам глядзіш праз аб'ектыў кінакамеры. Думаеш толькі аб карціне, замест таго, каб думаць пра людзей. Трэба жыць жыццём сваіх персанажаў, калі хочаш пісаць пра іх.

Дык вось у чым сакрэт, падумаў я. Ён жыве жыццём сваіх персанажаў. Вось чаму ён насіўся тады ў Парыжы са сваёй «графіняй». Яму было напляваць на яе. Ён проста накалоў яе на шпільку, як гэта робяць калекцыянеры матылёў. Хацеў пагледзець, якія ў ёй спружынкі-шасцяронкі. Я ўпершыню зразумеў, што галоўнае ў ім—дакладнасць. Падабаецца вам яго стыль альбо не падабаецца—гэта глупства. Важна тое, што ён ведае, пра што піша, і вы гэта ведаеце. Ён не пісьменнік-празаік. Ён—рэпарцёр эмоцый. І ён ніколі не піша аб той эмоцыі, якой сам не перажыў.

Узяць, напрыклад, «Бывай, зброя!». Кніга пра італьянскую армію. Што ж, ён павінен сёе-тое ведаць пра яе. Яго самога параніла, калі ён знаходзіўся ў італьянскай арміі, ці не так? Гавораць, яго кнігі насычаны трагедыяй. Ну і што? Ён дастаткова доўга жыў насупраць могілак, каб ведаць, што такое смерць. А гэты, накшталт грабніцы, дом у Кі-Уэсце? Можа, таму ён у ім і жыве? Ён дастаткова часта сутыкаўся са смерцю, каб зразумець, што адчувае чалавек, калі надыходзіць яго чарга. І выхад у мора ў час шторму ў дохлым карыце даказвае яго прагу адчуць небяспеку. А яго сутыкненне з трыма забулдыгамі ў «Крывай лазні»? Магу пайсці на заклад, што калі пачалася бойка, ён перапалохаўся і захацеў уцячы з бара. Але ён не ўцёк, таму што жаданне спазнаць, як усё абернецца, аказалася мацнейшым, чым страх. Ён хацеў зведаць гэтае адчуванне, каб пасля апісаць яго. Гэта яго натура—жыць жыццём сваіх персанажаў. «Мець і не мець», як мне расказвалі,—гэта кніга пра аднаго хвацкага хлопца, накшталт таго, што разбіў шклянку ў гэтай бойцы. Выходзіць, ён выкарыстаў гэтага тыпа ў якасці падвопытнага трусіка.

Альбо зірніце на «Смерць папапудні». Вы зірніце. Я ведаю. Толькі дазвольце вам сказаць вось што. Гэта наконт іспанскіх тарэра, і, як кажуць, хлопец сам жыў сярод тарэадораў, каб пазнаёміцца з імі бліжэй, і не толькі. Ён навучыўся іх рамяству і выступаў на арэне. Нават закалоў быка. Гавораць, ён і сам быў моцна паранены. Навошта ж яму гэта спатрэбілася? А вось нашто. Ён трапіў быку на рогі, каб на ўласнай скуры адчуць, што адчуваюць пры гэтым матадоры ці як іх там. Ён такі чалавек, каб пра ўсё дазнацца з першых рук. Вазьміце «За ракой, у цені дрэў». Так, так, бярыце, калі вам ахвота. Я вам не пярэчу. Па праўдзе кажучы, я думаў, што гэтая гісторыя часоў грамадзянскай вайны пра Джэксана—«Каменная сцяна», калі яго падстрэлілі. Гавораць, што характар героя многімі рысамі нагадвае характар самога Хэмінгуэя. Гэта нешта накшталт псіхасамааналіза паміж радкоў. Сам я нізавошта не стану чытаць такія кнігі. Але яны для яго характэрны.

Альбо вазьміце яго раннія апавяданні. Вазьміце ўсе адразу. Але я спынюся на адным, пад назвай «Снягі Кіліманджара». Тая яшчэ назва. Можна падумаць, што гэта нешта пра зімовы спорт, ці не так? Я таксама так вырашыў. Нешта пра горналыжны спорт у Швейцарскіх Альпах. Дык не. Дастаньце веер, а то горача будзе. Гэта пра Афрыку. Акрамя жартаў. Вы чулі калі-небудзь пра тое, што ў Афрыцы ёсць снег? Я асабіста не бачыў, каб Богарт у «Афрыканскай каралеве» апранаў цёплую шапку і рукавіцы. А вы? Мне падалося, што на ім трапічны шлем і шорты. А можа, вочы мяне падвялі? Вы калі-небудзь бачылі паляванне на лыжах у карцінах з Марцінам Джонсанам? Альбо Фрэнка Бака, які на канях даганяе белага мядзведзя ў Сахары? Вось так.

Давайце разбярэм цяпер гэтае хітрае слова Кіліманджара. Гучыць амаль як «паддай яму пары!» Зноў і зноў спрацоўваюць старыя магільныя асацыяцыі. Смерць ніколі не пакідае гэтага хлопца ў спакоі. Ён заўсёды каго-небудзь забівае. А такія людзі, якія знішчаюць процьму народа, лічаць сябе вялікімі пісьменнікамі, накшталт Шэкспіра альбо Джэка Уэба. Толькі я нешта не бачыў, каб абодва гэтыя пісьменнікі дазвалялі сваім героям памерці ў пасцелі, як робіць гэта Эрнест у «Забойцах» і «Снягах». Гамлет і яго прыяцель Макбет не хаваліся пад коўдру. Яны біліся да апошняга раўнда, адбіваючыся кінжаламі альбо ядам. Памерці ў пасцелі... Хіба гэта нова? Сам бы аўтар не стаў валяцца на ложку. Хай і гэты Джара, ці як яго там, памрэ, як мужчына, а не ў споднікaх. Але паспрабуй, растлумач яму гэта.

Працяг. Пачатак у №№ 27, 28, 30.

Давайце подбегам перагартаем «Зялёныя пагоркі Афрыкі». Калі-небудзь чыталі? Я—не. Зноў стары фокус. Спачатку зялёныя пагоркі, а пасля белы снег. Гэта ў Афрыцы! Наблытаў ён нешта з назвай. Паглядзіце каляровыя фільмы з жыцця Замежнага легіёна. Зялёныя пагоркі—на самой справе жоўтыя пясчаныя барханы. Пэўна, проста пісаў ён зялёнай аўтаручкай.

Ну, хопіць літаратурнай крытыкі. Трэба і па поўсці яго пагладзіць, падумаў я.

— Выдатны ў цябе атрымаўся рэпартаж у «Смерці папалудні».

Штосьці мне падказвала, што гаварыць гэтага было няварта. У чалавека дзіўныя адносіны да пахвалы. Не любіць. Лічыць, што ты яму падтакваеш.

— Кінь,—сказаў ён.—Гэта гаворыш не ты. Галівуд. Як толькі ты даведаўся, што я атрымаў сто кавалкаў за «Бывай», ты пачаў думаць, што, відаць, я ўсё-такі ўмею пісаць. Я стаў пісаць ні кроплі не лепш, чым калі жыў каля могілак. Проста—зарабляю больш. Вось і ўсё.

Магчыма, так яно і ёсць, падумаў я. Калі ведаеш каго-небудзь занадта добра, не думаеш, што ён вельмі ўжо таленавіты. Проста таму, што ведаеш яго. А калі ў яго справы пайшлі на лад, пачынаеш думаць, што ён, пэўна, і праўда здольны. Я да гэтага часу невысокай думкі пра яго «Забойцаў». Мне раптам захацелася спытаць, што здарылася з гэтай рэччу, калі ён лічыў яе такой ужо добрай. Ён напісаў яе дзесяць гадоў назад, жывучы ў доме насупраць могілак, але я пра яе больш, здаецца, нічога не чуў. Такую штуку не прадасі кіношнікам, падумаў я.

Праходзячы міма затопленага парахода, мы заўважылі шыкоўную яхту, якая стаяла на якары. Мы павярнулі ў яе бок, каб зірнуць, хто да нас завітаў. Гэта было не судна, а карцінка. Я быў рады, што мы знаходзіліся не на борце Хэмінгуэя, а на «Авантурысце». Вышэй класам. Яхта была з падветранага боку, і мора было гладкае, як люстэрка. Гэта была не яхта, а цуд: чысціня, марскі парадак. Двое хлопцаў, раскінуўшыся ў крэслах, вудзілі. Побач з імі стаяў столік. У кожнага ў руцэ было па бакалу з віскі і содавай, а паміж імі—лёгкая вудачка, якую можна падняць адной рукой. Нічога не скажаш, уладкаваліся здорава. Што яны скажуць, калі ўбачаць залітага крывёю нашага пірата.

— Тыя яшчэ рыбакі,—сказаў ён.

Эрнест лічыў, што лоўля рыбы не закусь, ды яшчэ ў ціхай вадзе, дапушчальна толькі для птушак. Выключэнне складала лоўля для прынады.

Наш капітан выключыў маторы, і судна ішло па інерцыі. Рыбакі не паспелі нас заўважыць. Раптам адзін з іх закрычаў. Ён злавіў рыбіну. Але выбіраць шпульку не стаў. Не хацеў, відаць, выпускаць з рук бакал. Ён толькі тузануў на сябе вудачку,—і ўверх узвілася стракатая рыбка дзюймаў шэсць даўжынёй. Замест таго, каб зняць рыбку з кручка, ён, быццам ігрок, які робіць пас назад, павёў вудачкай. І тут мы здагадаліся, што азначаў яго крык. У ілюмінатары паявіўся чарнаскуры твар у белым поварскім калпаку, і ўмелая рука падхапіла леску. На сонцы бліснуў нож. Мы пачулі пах смажанай рыбы.

Для Хэмінгуэя гэта было занадта. Ён зароў так, што Гіб куляй выскачыў на палубу. Напэўна, вырашыў, што мы тонем. Двое смелых рыбакоў спакойна паднялі галовы. Мы ўсе трое адразу пазналі іх—гэта былі Донах'ю Кучаравы і Бен Фіні, нашы старыя сябрукі, вядомыя гулякі па гарадах накшталт Парыжа альбо Пальм-Біч.

— Вы паспелі якраз к сняданку,—сказаў Кучаравы.—Перабірайцеся да нас, выбірайце ежу на свой густ.

Мы прышвартаваліся да іх і неўзабаве атрымалі крэслы і непачатую бутэльку віскі. Вось гэта жыццё, падумаў я. Гібу тут таксама спадабалася. Ніякіх хваляванняў. Поўны камфорт. Эрнесту ўсё гэта прыйшлося не па густу, за выключэннем віскі, якое аказалася выдатнай насаўскай маркі. Ён нават не захацеў прысесці. А калі ўбачыў, якую прынаду кок насаджвае на кручкі, у яго вочы на лоб палезлі. Гэта былі палоскі чырвонай фланелі. Без жартаў.

Мы перагнуліся цераз борт. Глыбіня была футаў трыццаць—сорак, але было відаць нават дно. Сотні рознакаляровых рыбак вырывалі адна ў адной гэтую прынаду. Заставалася толькі падсякаць. Бен выхапіў з вады кручок са шматком фланелі.

— Якую ты хочаш на сняданне?—спытаў ён Гіба.

— Я аддаў бы перавагу вунь той, жоўтай,—сказаў Гіб.

Бен закінуў кручок, адвёў яго ўбок ад трох ці чатырох блакітных рыбак, якія наляцелі на яго. І тут клюнула жоўтая. На ўсё было затрачана секунд трыццаць. Быццам мы былі ў нью-йоркскім рэстаране, дзе падаюць рыбныя стравы і ловяць жывую рыбу прама ў басейне. Апісаўшы дугу, рыба трапіла прама ў руку кока.

Не паспелі мы заказаць абед, як яго падалі на стол. Вось гэта абслуга! А што за рыба! Эрнест сумна паківаў галавой, але, як я заўважыў, на апетыце яго гэта не адбілася. Мы з Гібам былі за тое, каб правесці тут увесь дзень. Але Эрнест запярэчыў:

— Раскіснеце!

Мы адшвартаваліся і паплылі да берагу, а нашы рыбакі ўсё яшчэ забаўляліся. Ставілі па дзесяць долараў, хто першы спаймае намечаную рыбу.

— Вось што робіць з людзьмі багацце,—сказаў Хэмінгуэй.

— Хай тое самае яно робіць са мной,—сказаў я.—Я не пярэчу.

— Я таксама,—падтрымаў мяне Гіб.

Калі мы прычалілі, на беразе нас чакаў сапраўдны прыём. Усякі раз, калі Папа вяртаецца, яго сустракае ўсё насельніцтва вострава. Астравіцяне кінуліся нам памагаць, зацягнулі тунца на вагі. Я сфатаграфаваўся побач з ім разам з нашым памочнікам-індзейцам, прычандаламі і ўсім іншым. Тая яшчэ атрымалася фатаграфія. І рыбіна аказалася тая яшчэ. Пацягнула пяцьсот дваццаць фунтаў.

Эрнест прапанаваў туземцам узяць сабе рыбы, хто колькі хоча. Такога тунца на цэлы год хопіць, падумаў я. Атрымаецца не менш мільёна сэндвічаў. І што ж вы думаеце? Яны адрэзалі вузкую палоску філе вагой усяго ў некалькі фунтаў. Якая марная трата, падумаў я. Але Эрнест растлумачыў, што ў гэту пору года мяса ў тропіках не вельмі добрае. Для кансервавання рыбу трэба лавіць у халодных водах. Але ён ведае, сказаў ён, каму гэта мяса прыйдзецца па гусце.

— Каму ж?—спытаў я.

— Акулам,—сказаў ён.—Мы пададзім ім гэтую страву пад свінцовым соусам.

СМЕРЦЬ ПАПАЛУДНІ

Я пачаў разумець, што да чаго, калі да кармы яхты прычапілі драўляны плот і сталі прывязваць да яго нашага тунца. Потым я ўбачыў, што за «інструмент» ён меў на ўвазе. Ён дастаў яго з уласнага бота. Той яшчэ «інструмент». Адным «інструментам» быў абрэзаны самазарадны драбавік, які змахваў на гаўбіцу. Замест карцечы патроны былі набіты стальнымі шарыкападшыпнікамі памерам з кулю 0,45 калібра. Калісьці ён належаў гангстэрам. Аднаго з такіх шарыкаў было дастаткова, каб ваша імя трапіла ў газеты.

Другі інструмент уяўляў сабой аўтамат сістэмы Томпсана. Ён выплёўваў за мінуту шэсцьдзесят куль калібра 0,45 дзюйма. Аўтамат таксама быў адабраны ў гангстэраў у адным горадзе і перададзены адной асобе. Звестак пра тое, колькі «хлопцаў» ён адправіў на той свет, не маецца. Ва ўсякім выпадку, выгляд у яго быў злавесны. Трэцяй «прыладай» лову быў аўтаматычны пісталет сістэмы Кольта. Побач з абрэзам ён выглядаў дзіцячай цацкай. Слаўны пачастунак атрымаюць акулы, падумаў я.

Калі мы накіраваліся ў адкрытае мора, насельніцтва Біміні праводзіла нас радаснымі крыкамі. Наўрад ці знойдзеце вы каго-небудзь, хто б так ненавідзеў акул, як туземцы. Не лічачы Хэмінгуэя. З плоту, які мы ўзялі на буксір, сцякала кроў. «Гэта тэлеграма акулам з запрашэннем на абед,—растлумачыў Хэмінгуэй.—Яны чуюць пах крыві за цэлую мілю. Гэтак жа ясна, як мы з вамі чуем званок на абед». У нас з сабой было дастаткова боепрыпасаў як у мокрым, так і ў сухім выглядзе, і мы з асалодай уяўлялі час расплаты, які надыдзе папалудні.

Флойд Гібанс узброіўся абрэзам, Эрнест—аўтаматам, я ўзяў сабе кольт. Не хвалячыся, скажу, што я выдатны стралок з пісталета. Менавіта таму я і выбраў кольт. Каб паказаць хлопцам, што такое трапная стральба.

Праз паўбутэлькі акулы пачулі здабычу. Кругом былі відаць хрыбетнікі драпежнікаў, якія ўляглі за намі. Мы прыгатаваліся да сустрэчы гасцей. Эрнест з Гібам, захапіўшы сваю зброю, забраліся на мосцік, апынуўшыся нада мной. Я застаўся на кармавой палубе і, насунуўшы на вочы брыль фуражкі, уладкаваўся ў крэсле зручней. Чым не першы рад партэра?—падумаў я.—Ды і да цэлі бліжэй. Эрнест аддаваў апошнія распараджэнні перад боем.

— Ты толькі не ўставай,—сказаў ён.

Вы падумайце! Чаго я буду ўставаць, калі ззаду ў мяне гэтыя забойцы з гангстэрскай артылерыяй? Што я, звар'яцеў? Магчыма, рыбак з мяне не вельмі, але ж у стральбе я сёе-тое кумекаю.

Між тым госці нашы сабраліся. Мы далі ім магчымасць прагуляцца за намі пэўны час, затым збавілі хуткасць да самай малой. Вакол плоту кружылася з дзесятак драпежнікаў. Прыглядаліся. Часам якая-небудзь з гэтых жудасных пачвар паварочвалася на бок і пазірала на нас халоднымі ўважлівымі вачыма, нібыта тыя двуногія забойцы ў апавяданні Хэмінгуэя. Не хацеў бы я, каб на мяне так глядзелі, апыніся я ў вадзе, мільганула думка.

— Не страляй, пакуль не пачнуць выскокваць з вады,—сказаў Эрнест.

Капітан зусім збавіў ход, так што яхта ледзь рухалася. Толькі каб плот не набліжаўся да самой кармы. Я заўважыў, што акулы плылі парамі. Запрасілі на абед сваіх сяброўак. Тут не бывае мужчын без жанчын, падумаў я. Раптам здаравенная акула падскочыла ўверх. Яна змахвала на таварны цягнік, які вынырнуў з вады, разяўленая зяпа нагадвала чыгуначны тунель. Туды ўлезла б чалавечая галава. А шчэлепы... Даўжыня пачвары дасягала, пэўна, дзесяці футаў.

Я так быў уражаны велічынёй драпежніцы, што збянтэжыўся і забыўся стрэліць. Гіб, відаць, таксама. Але «забойца» Хэмінгуэй не забыўся. Мы пачулі стук аўтамата і ўбачылі, як кулі ўпіваюцца ў цела акулы. Рыба быццам застыла на імгненне ў паветры, потым, нібы каменная глыба, рухнула прама на плот. Ад такога ўдару плот ледзь не перавярнуўся. З кулявых адтулін, быццам чырвоная вада з кранаў, фантанам свістала кроў. Гэта паслужыла сігналам для пачатку жахлівейшага відовішча, якое толькі можна ўявіць.

Паранены драпежнік, які сутаргава трапятаўся на плоце, быў яшчэ жывы. Але астатнія акулы, забыўшыся на тунца, наляцелі на яго. Ён спрабаваў адбівацца, але песенька яго была спета. На нашых вачах яго рвалі на кавалкі. Вада пачырванела ад крыві. Яна кіпела, быццам чырвоны вір, калі акулы навыперадкі кідаліся на ўласнага таварыша. Гэта ж было свежае мяса! Было чутно, як іх страшэнныя зубы рвуць, раздзіраюць яго на часткі. Гэткі трэск стаіць, калі рабочыя крышаць стары будынак. Больш за ўсіх лютавала самка параненага драпежніка. Я бачыў, як яна выхапіла з бруха свайго ўсё яшчэ жывога супруга кавалак фунтаў з дваццаць. Яшчэ хвіліну назад яна, песцячыся, плыла поруч са сваім сябрам, а цяпер жэрла яго жывога. Вось якая жаночая прырода, падумаў я. Я вырашыў прыкончыць яе, у што б там ні было. А гэта ледзь не каштавала мне жыцця...

Я ўскочыў на ногі, каб як след прыцэліцца. Але стрэліць не паспеў. Нешта, падобнае на дванаццацідзюймовы снарад, разарвалася каля самага майго вуха і адначасова ўдарыла па цемю. Я асунуўся долу. Да маёй свядомасці дайшло, што, пэўна, містэр Гібанс разрадзіў сваю гаўбіцу, калі я прыпадняўся.

Я не ведаў, ці цяжка паранены. Асаблівага болю не адчуваў. Але, кажуць, чым цяжэйшая рана, тым меншы боль адчуваеш. Можа, я ўжо мёртвы, падумаў я, але сам гэтага яшчэ не ведаю? Хто ведае, можа мая макаўка ўжо ў вадзе і акулы грызуцца з-за маіх мазгоў? Я асцярожна дакрануўся да чарапной каробкі. Яна была цэлая. Але святочнай дзесяцідоларавай фуражкі як не было.

Я расплюшчыў вочы і ўбачыў Гіба, Хэмінгуэя, капітана яхты і астравіцяніна. Усе яны з жалем глядзелі на мяне, як звычайна глядзяць на якога-небудзь бедалагу, што трапіў у аварыю. Я спалохаўся, што адзінае вока Гіба вось-вось выскача. Можна было заўважыць, што ён страшна перажывае з-за свайго злачынства. Хэмінгуэй перавярнуў мяне, быццам дзіцянемаўля, на жывот і правёў рукой па валасах. І раптам зарагатаў.

— Ні драпіны!—сказаў ён.—Проста шапку здзьмула. Толькі і ўсяго.

Вы толькі зірніце на яго. Смерць сарвала з мяне фуражку, а ён гаворыць: «Толькі і ўсяго!» Дзесяць ці дванаццаць шарыкападшыпнікаў быццам грэбенем прайшліся па маіх валасах, а яму смешна. Старая звычка жартаваць з магільшчыкамі, якая засталася з часу яго жыцця ля могілак, падумаў я. Мяне гэта так раззлавала, што я сеў.

— Толькі і ўсяго, кажаш?—сказаў я.—Яшчэ б чвэрць дзюйма—і акулы елі б мае мазгі.

— Сумняваюся,—сказаў ён.—Калі б яны ў цябе былі, ты б не ўставаў.

Мы з Гібам захапілі бутэльку віскі і спусціліся ўніз. Мы прылеглі на ложкі, паставіўшы бутэльку побач, і вырашылі падрамаць. Але з такім жа поспехам мы маглі паспрабаваць заснуць у кацельным цэху ці на бойні жывёлы. З палубы даносіўся трэск аўтамата, а каля кармы—жахлівае шчоўканне шчэлепамі і ўдары хвастоў. Здавалася, што ўсё гэта адбываецца ў нашай жа каюце. Калі б не бутэлька віскі, можна было б падумаць, што мы сядзім у зямлянцы, а вакол кіпіць бой. Чутно было, як рычыць і лаецца Хэмінгуэй. Напэўна, ужо забыўся, што ў той фуражцы магла б застацца мая галава, падумаў я.

— Гэты чалавек—забойца ў душы,—сказаў я.—Яму трэба было б у Чыкага ўладкавацца на бойню.

— Заўзяты хлопец, нічога не скажаш, — пагадзіўся Гіб.—Але пісаць умее здорава, ліха на яго!

— Трасцу ён умее пісаць,—сказаў я.—Піша для людзей, якія варушаць губамі, калі чытаюць.

— А ты чытаў калі-небудзь яго кнігі? — спытаў Гіб.

— Не.

— Чаму?

— У мяне няма ніводнай,—сказаў я.

— Чаму ж ты не купіш?

— Купіць?—спытаў я.—Хто гэта купляе кнігі, якія піша прыяцель?

— Тады дастань у бібліятэцы,—параіў ён.

— Паспрабуй, дастань,—сказаў я.—У Нью-Йорку я хадзіў у восем бібліятэк і не мог палучыць ніводнай яго кнігі. Усе на руках. Трэба за два месяцы станавіцца на чаргу.

— Гэта даказвае, што ён усё-такі здорава піша!—сказаў Гіб.

— Не. Проста гэта даказвае, што ў нас вельмі многія варушаць губамі, калі чытаюць, — запярэчыў я.—У тым ліку і ў Галівудзе.

— Цішэй,—сказаў Гіб.—Ён, здаецца, ідзе сюды.

Вайна наверсе спынілася. Але на палубе ўсё яшчэ чуўся тупат босых ног Эрнеста. Ён босым больш грукатаў, чым іншыя ў ботах. Мы чулі, як запрацавалі маторы, і заўважылі, што яхта плыве. На палубе, падобна, ішла нейкая работа. Але мы з Гібам не ўставалі, дапрацоўвалі бутэльку. Віскі, відаць, было больш пахучае, чым тое, што прадаюць у нас у Нью-Йорку. «Забойца» Хэмінгуэй, пэўна, пачуў зверху пах. Ён спусціўся да нас, усміхаючыся да вушэй.

— Мы прышылі восем штук,—сказаў ён.

— Што ў цябе за звычка гаварыць «мы»?—сказаў я.—Спадзяюся, я не сапсаваў табе дня, не трапіўшы на той свет?

— Ні кроплі,—адказаў ён.—Дзень яшчэ наперадзе. Як дыхаеш?

— Дзякую. Болю ніякага...

Ён пацягнуўся да бутэлькі.

— Відаць, відаць,—сказаў ён.

Смальну я па ім з абодвух ствалоў, падумаў я, і сказаў:

— Скажы, Эрнест, у цябе хто-небудзь страляў, калі ты адкусваў сэндвіч з тунцом?

— Не,—адказаў ён.

— Вось бачыш,—сказаў я.—А сам расстрэльваеш з аўтамата восем бедных рыбін толькі за тое, што адна з іх адкусіла кавалачак ад твайго тунца. Хіба гэта справядліва?

— Выйдзем на палубу, падыхаем свежым паветрам,—сказаў ён.

— Выдатная ідэя,—пагадзіўся Гіб.

Працяг у наступным нумары.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

М. ЯДЛОВЕЦ

НАДПІС НА ЗГУБЛЕНАЙ ПАШТОЎЦЫ

Горна-абагачальная фабрыка!
Чуў я,
Што ты прамываеш пароду,
Нібы Шчара пясок каля броду.
У скарбонку сваю дарагія крупіны
Адсяваеш,
як зерне ад шэрай мякіны,
Выплаўляеш з любога сырцу
залатую казку...
Дасылаю свой рукапіс пухлы —
Прамый, калі ласка!

Рыгор БОХАН

МІЖ ІНШЫМ

● *Самаабслугоўванне пранікае часам і ў сферу мастацтва: сам спявае і сам слухае.*

● *Надумаў аўтар расказаць пра час і пра сябе. Абмаляваў сябе з галавы да пятак. А расказаць пра час часу не хапіла.*

● *Памятай: на вяршыні славы парэнчаў няма.*

● *Стыхійнае бедства: часопіс затоплены слабымі вершамі.*

● *Курыца пра пеўня: «Ён у мяне арол!»*

● *Недахопы ў рабоце клуба заўважаліся толькі днём. Увечары клуб не асвятляўся.*

● *«Намаляваць тату не магу. У мяне няма лысага алоўчыка», — гаварыла дзяўчынка.*

Леанід ПРАКОПЧЫК

МЦЫРЫ

(Без выдумкі)

Тое, што на раўніннай мясцовасці не заўсёды можна атрымаць месца ў гасцініцы, відаць, вядома многім. Але аказалася, што і на вышыні ў паўтары тысячы метраў гасцініца таксама не пустуе.

Альпінісцка - турысцкі сезон быў яшчэ ў разгары, калі наша група з чатырох чалавек дабралася да Месція — цэнтра Сванетыі. І вось, на вялікі жаль самога адміністратара, апрача трох раскладушак у калідоры нам нічога не маглі прапанаваць. Лішнім на гэты раз аказаўся чацвёрты. Яго і вырашылі «ўзнагародзіць» спальным мяшком і прадаставіць поўную свабоду ў выбары месца пад начлег. Чацвёрты — гэта быў я.

Ад гарышча, веранды і лаўкі ў скверы, якія прапанавалі мне спагадлівыя таварышы ўзамен раскладушкі, я катэгарычна адмовіўся і з панурым выглядам рушыў па сцяжынцы ў горы.

Але праз сто крокаў я ўжо ціха радаваўся. Туман. Старажытныя сванскія вежы. І мая камяністая сцяжынка, агінаючы раскошныя піхты і букі, няўхільна вяла ўгору.

Лес хутка скончыўся, і цяпер да самых скал, голых і шэрых, перада мной рассцілаўся альпійскі луг. Трава на ім была сакавітая і высокая, і адрозніваўся гэты луг ад нашых звычайных, бадай, толькі тым, што тут побач з кустамі алешніку пышна квітнелі рададэндроны.

«Выспацца можна і дома на ложку, — падумаў я, рассцілаючы мяшок пад алешынай. — А вось такая сустрэча сам-насам з праслаўленымі каўказскімі вяршынямі налучаецца, напэўна, толькі раз у жыцці».

Лежачы на спіне, я назіраў, як павольна гасне рубінавая галава Ушбы, як на белую чалму Шхары насоўваюцца густыя сінія цені. Потым лес зліўся ў адну чорную сцяну, а кусты алешніку акругліліся і сталі яшчэ гусцейшыя.

Вось тады я і пачуў, як нехта прайшоў за бліжэйшымі ад мяне кустамі і спыніўся. Потым зноў данёсся шорах. Невядомы, хоць і намагаўся ступаць асцярожна, усё ж выдаваў сябе. Я стаў узірацца, слухаць, улоўліваць кожны шорах. І хутка зразумеў, што невядомы рухаецца кругамі, набліжаючыся да майго прытулку.

Хто ж гэта можа быць?

І тут мне цюкнула ў галаву, не магу сказаць каб ужо вельмі суцяшальная, здагадка. У памяці ўсплылі радкі:

То был пустыни
вечный гость —
Могучий барс...

Што рабіць? Я дастаў з кішэні і раскрыў саракапяцікапеечны нож з бляшаным лязом. Звер, цяпер я ў гэтым не сумняваўся, прымяняючы ўсё тую ж тактыку, кружыў і няўхільна набліжаўся. Хутка я ўжо чуў яго частае дыханне, хоць сам драпежнік усё яшчэ таіўся, хаваўся то ў высокай траве, то за кустамі. Я сеў і падрыхтаваўся. Сэрца адлічвала ўдары, а памяць паслужліва падказвала радкі:

И мы, сцепясь, как
пара змей...

Але далей заставацца бездапаможнай прынадай я не меў сілы, і, разгледзеўшы, нарэшце, за кустом серабрыста-шэрую шкуру звера, першым кінуўся на яго, сціскаючы ў руках нож. Ад нечаканасці звер замёр, а потым кінуўся наўцёкі...

Праўда, цяпер то я ўбачыў, што гэта была карова. Белая, з выгнутымі наперад рагамі. Але лютасць улягласся ва мне не адразу. Выламаўшы даўжэйшы дубец, я гнаў гэтую ўпартую і ненажэрную жывёліну да таго часу, пакуль, забегшы ў адгароджаны жэрдкамі загон, яна канчаткова не загубілася сярод такіх жа серабрыстых «барсаў», якія ляніва жавалі жвачку.

Мал. Ю. ГРЫГОР'ЕВА.

Марат ШУР

ФРАЗЫ

Пуд солі яны з'елі пароўну. Цяжэй аказалася падзяліць фунт цукру.

□

І малы залатнік, і дарагі.

□

Вялікае ж было абурэнне Юды, калі ён даведаўся, што ўсе 30 сярэбранікаў фальшывыя...

□

Беднасць—не загана... сярод беднякоў.

□

Не трэба называць сваю хваробу хваробай веку.

□

Шчасце — гэта стан чалавека ў перыяд паміж двума няшчасцямі.

□

Апошняя ступень галечы — не мець нават уласнай думкі.

□

Калі сарвалі фігавы лісток, дык пад ім нічога не аказалася.

□

Ісціна нараджаецца ў спрэчцы або ў сарочцы.

□

Можна быць вышэй за ўсялякую крытыку. Можна быць ніжэй за ўсялякую крытыку. Усё залежыць ад узроўню крытыкі.

□

Пераступаючы мяжу дабра і зла, апраўдваўся адсутнасцю пагранічных знакаў.

З ПОЛЬСКІХ ФРАШАК

Лео БЕЛЬМАНТ

ЭПІГРАМА КЛАСІЧНАЯ

Быў ласы Аўгуст на забавы, жарты.
Аднойчы прапусціла за вароты варта
Вандроўніка, што дыбаў па-жабрацку,
На Аўгуста падобны, як на свайго
бацьку.

Здзівіўся цэзар і глядзеў маўкліва
На копію сваю ў лахманах жахлівых.
І падкалоць рашыў ён пілігрыма:
«Скажы, твая матуля ці не з Рыма!»
«Не,—адказаў двайнік і усміхнуўся
едка,

А вось мой бацька ў Рыме быў
нярэдка».

Земавіт КУНІНСКІ

ПАСЛЯДОЎНАСЦЬ

Муж на дуэлі
(Лёс такі ў нябогі)
Жэрабя выцягнуў,
За жэрабем—ногі.

Станіслаў ШЫДЛОЎСКІ

УДЗЯЧНЫ НАМЕР

Распусніцу неяк надумаў падняць
З самага дна.
Змагла каб сумленна жыццё
распачаць

Зноўку яна.
Так добра усё павярнулася,
Ды зноўку яна... спатыкнулася.
Цяперака ўдзячная краля
на дно
Мяне прыхапіла з сабой заадно.

Тадэвуш ПАЛЯНОЎСКІ

ШТО ТАКОЕ БОН?

Без схаластыкі
Курс Бона:
Саюз свастыкі
І амвона.

Мечыслаў ДАЛЕНГА

КАБ...

Каб язык прыкусваць я прывык
І яшчэ ціхмяным быў пры гэтым,
Меў бы сёння ў роце не язык,—
Катлету...

Пераклад з польскай мовы.

КАЛІ ВЕРЫЦЬ БРЭМУ...

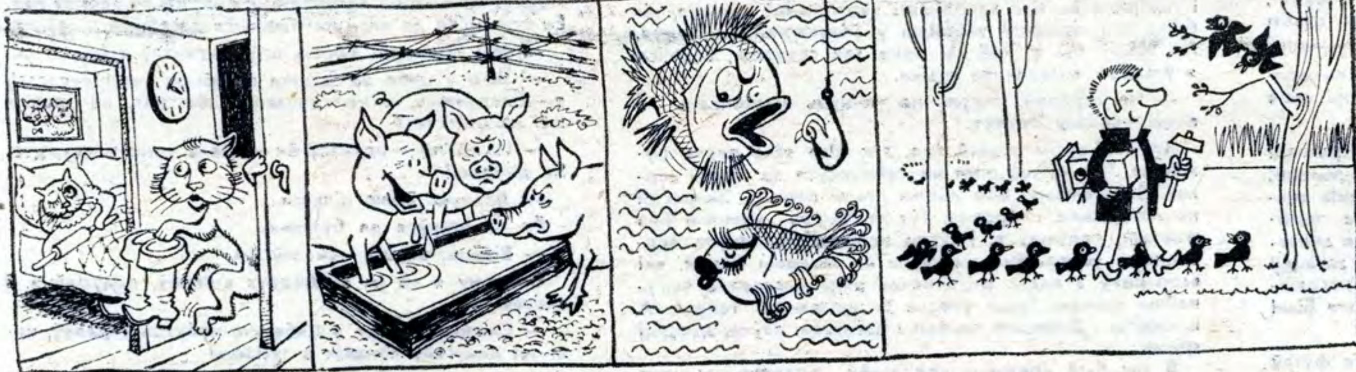

. . . . Пардон!.. Дык кахаеш, ці не?!! Жыллёвая праблема.

Павел САКОВІЧ

БАЙКІ-КАРАЦЕЛЬКІ

АПРАЎДАЛАСЯ

Сараканожка спазнілася на сход казюрак.

— У чым справа? — здзівіліся ўсе.—У цябе ж ажно сорак ног.

— А выцерці іх трэба было?

У ГЕАГРАФІЧНАЙ УСТАНОВЕ

Калі супрацоўніку трэба было куды-небудзь выйсці, ён папярэджваў таварышаў:

— Можа будуць пытацца пра мяне, дык скажыце: пайшоў у заходне-паўднёвым напрамку.

ЗАЯЎКА БУСЛАМ

Начальнік аддзела кадраў, у якога нарадзілася дзіцё, прыйшоў да буслоў:

— Скажыце, вы толькі маленькіх носіце? Ці не маглі б вы нам дастаць пяць слесараў і трох фрэзероўшчыкаў? Расходы па транспарціроўцы бяром на сябе...

ГАРАЧАЯ ГАЛАВА

«Гарачая галава!» — казалі пра запалку. І сапраўды: ледзь у яе пачыналася валтузня з карабком, як яна тут жа ўспыхвала.

НЕ ТОЛЬКІ З УСМЕШКАЙ...

Мікола ЛІСОЎСКІ

МАМА

Эдзі АГНЯЦВЕТ

— Дзеці,
Колькі вас?
— Нямала...
— Не ў сне,
а наяву
з вамі я—
нібыта мама
шматдзетная—
жыву.

Вам—
капрызным
і не простым —
быць узорам
хараству:
я сачу
за вашым ростам
і сама
між вас
расту.

ЖВАЧКА

Раман ТАРМОЛА

Сніцца ноч:
шчарбаты месяц
рот разявіў —
свет
не ўмесціць.

І жуе,
што жвачку,
потым
цень уласны
ўласным
ротам!

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856. АТ 20866

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва—32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы не вяртаюцца.